

הגדה של פסח
לזמן בית המקדש
ועשה פסח לה'

נוסח וסדר ההגדה כנהוג בכל הדורות
עם הוספות הנוהגות בזמן שבית המקדש על מכונו

ע"פ חז"ל ופסקי הרמב"ם

בהלכות חמץ ומצה פרק ח'

❖ מהדורה שנייה, חדשה ומפוארת ❖

שנת ה'תשע"ז

בית שמש

יו"ל ע"י

'באר החיים' - המרכז לבית המקדש והמשכן

בית שמש

ידוע מאמר החכם כשם שא"א לבר בלי תבן, כך א"א לספר בלי שגיאות, ע"כ נבקש מכל המעיין בספר שיואיל בטובו לשלוח הארות והערות, חידושים וציונים ומ"מ, וכל דבר המתחדש ומתברר, או תיקונים, וכדומה, אל: 'באר החיים' ת.ד. 8031 בית שמש.

ניתן להשיג את הספר, לבודדים ולכמויות, במס': 05041-94471

להשיג את הספר

קרית ספר:
ר' ישראל נאגר
08-9741760

בית שמש:
05041-94471

© כל הזכויות שמורות

הַנֶּגֶד יָפָה רַעֲיָתִי הַנֶּגֶד יָפָה, הַנֶּגֶד יָפָה בְּמַצּוֹת, הַנֶּגֶד יָפָה
 בְּגִמְיָלוֹת חֲסָדִים, הַנֶּגֶד יָפָה בְּמַצּוֹת עֲשֵׂה, הַנֶּגֶד יָפָה בְּמַצּוֹת
 לֹא תַעֲשֶׂה, הַנֶּגֶד יָפָה בְּמַצּוֹת הַבֵּית, בְּחִלּוֹק תְּרוּמָה
 וּמַעֲשָׂרוֹת, הַנֶּגֶד יָפָה בְּמַצּוֹת הַשְׁעָדָה, בְּלֶקֶט שְׂכָחָה וּפָאָה,
 וּמַעֲשֵׂר עֲנִי וְהִתְפַּקֵּר, הַנֶּגֶד יָפָה בְּכֹלֵאִים, הַנֶּגֶד יָפָה בְּסֻדִּין
 בְּצִיצִית, הַנֶּגֶד יָפָה בְּנִטְיָעָה, הַנֶּגֶד יָפָה בְּעֶרְלָה, הַנֶּגֶד יָפָה בְּנִטְעָה
 רִבְעֵי הַנֶּגֶד יָפָה בְּמִילָה, הַנֶּגֶד יָפָה בְּפָרִיעָה, הַנֶּגֶד יָפָה בְּתַפְלָה,
 הַנֶּגֶד יָפָה בְּקִרְיַאת שְׁמַע, הַנֶּגֶד יָפָה בְּמִזְוָזָה, הַנֶּגֶד יָפָה בְּתַפְלִין,
 הַנֶּגֶד יָפָה בְּסִפָּה, הַנֶּגֶד יָפָה בְּלוּלָב וְאַתְרוֹג, הַנֶּגֶד יָפָה בְּתַשׁוּבָּה,
 הַנֶּגֶד יָפָה בְּמַעֲשִׂים טוֹבִים, הַנֶּגֶד יָפָה בְּעוֹלָם הַזֶּה, הַנֶּגֶד יָפָה
 בְּעוֹלָם הַבָּא. (שִׁיר הַשִּׁירִים רַבָּה א טו)

לתשומת לב:

**ההגדה בנוסח הרגיל ללא שינוי,
 ובמקומות שיש הוספה לזמן בית המקדש
 הוקף במסגרת, כזה.**

חלק מההסכמות נתקבלו על ספרינו 'באר החיים', ועל ספרינו 'היכל ידיר', על בית המקדש.

ברכת מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א

נכנסנו אל הקודש למרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, ושאלנו האם מברכים על הפשט וניתוח בקרבנות. וענה: יכול להיות.

ואמר לנו מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א: לעיין ברמב"ן בתחילת מעשה הקרבנות (דהיינו בדברי הרמב"ן שהעתיק המשנה למלך על הרמב"ם, בתחילת הלכות מעשה הקרבנות).

[ושם כתב המשנה למלך וז"ל: כתב הרמב"ן בהשגותיו לספר המצות בעיקר הי"ב, שכל העבודות כגון היציקות ובלילות פתיתות ומליקות ודכותיהן, הכהן כשעושה אחת מאלה עושה מצוה ומברך עליה. ע"כ. וכתב המשנה למלך דאפשר שגם הרמב"ם סובר כך עיי"ש. ובהמשך כתב המשנה למלך וז"ל: ונוסח הברכה נראה שהוא אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לעשות כך וכך. דומיא דברכת אכילת תרומה שכתב רבינו (הרמב"ם) בסוף הלכות תרומות^א. וכן בכל אכילת קדשים מברך ברכה זו, וכמו שכתב רבינו (הרמב"ם) בריש הלכות ביכורים^ב].

ואמרנו שברצוננו לסדר את סדר הברכות המסודר בתחילת הגדה זו, של סדר הקרבת קרבן פסח. האציל מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א את ברכתו המהורה ובירך:

ברכה והצלחה

— ❖ —

א. וז"ל הרמב"ם (הלכות תרומות טו כב): כל האוכל תרומה מברך ברכת אותו מאכל, ואח"כ מברך 'אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לאכול תרומה'. וכך קבלנו וראינו אותם מברכין אפילו בחלת חוצה לארץ שגם אכילת קדשי הגבול כעבודה שנאמר (במדבר יח ז) 'עבודת מתנה אתן את כהונתכם'.

ב. וז"ל הרמב"ם (הלכות ביכורים א א-ב): עשרים וארבע מתנות ניתנו לכהנים וכולן מפורשין בתורה. ועל כולן נברחה ברית לאהרן. וכל כהן שאינו מודה בהן אין לו חלק בכהנים ואין נותנין לו מתנה מהן. וכל האוכל מתנה שיש בה קדושה מברך 'אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לאכול כך וכך'.

תוכן העניינים

הקדמה.....	יט
הגדה של פסח לזמן בית המקדש.....	כג
בדיקת חמץ.....	כה
שריפת חמץ.....	כז
אגרת הקודש מרבי שמשון מאוסטרופליא.....	כט
פסוקי קרבן פסח.....	לה
הקרבת קרבן פסח.....	לט
סדר החלל בהקרבת קרבן פסח.....	מח
קדש.....	סז
ורחץ.....	סט
כרפס.....	סח
יחץ.....	ע
מגיד.....	עא
רחצה.....	עד
מוציא.....	עה
מצה.....	עז
מרור.....	עז
אכילת קרבן חגיגה.....	עז
אכילת קרבן פסח.....	עז
בורך.....	עח
שולחן עורך.....	צט
צפון.....	קב
ברך.....	קג
הלל.....	קיא
נרצה.....	קכב
שיר השירים.....	קלז
שירים מזהר"ק רבי ישראל נאגארה זיע"א.....	קמז

רמב"ם הלכות קרבן פסח.....קנה

פרק א'	קנה.....
פרק ב'	קנז.....
פרק ג'	קנט.....
פרק ד'	קס.....
פרק ה'	קסב.....
פרק ו'	קסג.....
פרק ז'	קסה.....
פרק ח'	קסז.....
פרק ט'	קסח.....
פרק י'	קע.....

רמב"ם הלכות חמין ומצה.....קעב

פרק ח'	קעב.....
--------	----------

קיצור שולחן ערוך.....קעה

דיני הכנת הסדר.....	קעה
סדר ליל פסח.....	קעז

ספר החינוך.....קפ

מצוות שהיטת הפסח.....	קפ
מצוות אכילת בשר הפסח.....	קפ
שלא לאכול הפסח נא ומבושל.....	קפ
שלא להותיר מבשר הפסח.....	קפא
מצוות השבתת החמין.....	קפב
מצוות אכילת מצה.....	קפב
שלא ימצא חמין ברשותינו בפסח.....	קפב
שלא לאכול מכל דבר שיש בו חמין.....	קפג
שלא נאכיל מן הפסח לישראל משומד.....	קפג
שלא נאכיל מן הפסח לגר ותושב.....	קפד
שלא להוציא מבשר הפסח חוצה.....	קפד
שלא לשבור עצם מן הפסח.....	קפד
שלא יאכל ערל מן הפסח.....	קפה
שלא לאכול חמין בפסח.....	קפו
שלא יראה לנו חמין בפסח.....	קפו
מצוות סיפור יציאת מצרים.....	קפו

ההלל בהקרבת קרבן פסח.....קפ

תאיר כאור יום חשבת לילה

"כזיתא פסחא והלילא פקע איגרא" (פסחים פה:).
 "לקול המולת החמון מההלל דומין כאילו הגגין
 מתבקעים שהיו אומרים ההלל על הפסח" (רש"י
 שם). "חשיר יהיה לכם. ביום שתגאלו מן
 הגלות. כליל התקדש חג. כמו שאתם נוהגים
 לשורר כליל התקדש חג ואין לך לילי חג
 להטעין שירה חוץ מלילי פסחים על אכילתו"
 (רש"י פסחים צ"ה:).

אודה ה' מאוד בפי ובתוך רבים אהללנו, על הזכות הגדולה להוציא
 לאור עולם הגדה של פסח זו. אהללה ה' בחיי אזמרה לאלקי בעודי.
 מה אשיב לה' כל תגמולוהי עלי על שזיכני והחייני וקימני והגיעני
 לזמן הזה, לערוך הגדה זו, הגדה של פסח לזמן בית המקדש, אשר
 נוכל להשתמש בה למעשה בביאת משיח צדקנו, במהרה בימינו
 אמן.

מודה אני לפניך ה' אלקי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש, ולא
 שמת חלקי מיושבי קרנות. אשרינו מה טוב חלקנו, להגות בתורתו
 הקדושה, לעשות נחת רוח ליוצרינו ובוראנו יתברך שמו ויתעלה.
 מודה אני לפניך ה' אלקי ואלקי אבותי, על כל החסד אשר עשית
 עמדי, ואשר אתה עתיד לעשות עמי.

הוצאה זו של הגדה של פסח לזמן שבית המקדש השלישי יעמוד על
 תילו בקרוב בימנו בעז"ה, היא, כדי שלכל אחד ואחד יהיה בביתו
 חוץ מההגדה של פסח הישנה גם הגדה זו מוכנה, בתקוה ובציפיה
 שבמהרה יבנה בית המקדש, כדכתיב 'פתאום יבוא אל היכלו האדון
 וגו'" (מלאכי ג א). ואיתא בגמרא (סנהדרין צז:): "שלשה באין בהיסח הדעת,
 אלו הן משיח וכו'", ואז בודאי נהיה זקוקים להגדה כזו, ובלאו הכי

איך נוכל להיות זהירים בסדר ובמנהגי ההגדה בדברים שלא היינו מורגלים בהם בעבר, ולא מוכנים להם. ובודאי הגדה זו תקל עלינו בהרבה בעזרתו ית' בעת גאולתנו ופדות נפשנו.

וכן, כדי שנוכל גם בזמן הזה לקיים את מה שדיברו בקדשם חז"ל וז"ל (שבת ל"א): 'אמר רבא, בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו וכו', ציפית לישועה'. ובשלשה עשר עיקרים: 'אני מאמין באמונה שלמה בביאת המשיח, ואף על פי שיתמהמה עם כל זה אחכה לו בכל יום שיבוא'. במהרה בימינו אמן.

נציב כאן מודעה ובקשה, שלא באנו בזה לפסוק ולקבוע הלכה כלל וכלל, ונא ונא לא לסמוך עלינו. ויש לעשות בכל דבר שאלת חכם.

שם ההגדה נאה לה 'ועשה פסח לה', כמו שכתוב בתוה"ק בפרשת בא (שמות יב מה), וכן בפרשת בהעלותך (במדבר ט ו'). ויהי רצון שנזכה גם אנו בקרוב מאוד לעשות את הפסח לה' בהר מרום הרים, בבית נכון ונישא, עם משיח צדקנו.

בהגדה נפלאה זו, הסתום והעמום נעשה פתוח ובהיר, מפורש כשמלה מחוורת. עניינים מתבהרים, מושגים מתלבנים, אריח ולבנה חוברים יחדיו ומתגבשים לכדי תמונה מוחשית. ליל הסדר בזמן הבית, עם משיח צדקנו, מתגלה מעט מיפעתו והדרו. תלמידי חכמים, ימצאו בו מקום נרחב, לצד עמך ישראל.

ויהי רצון שנזכה בעגלא ובזמן קריב לראות בבנין בית מקדשנו ותפארתנו, ונזכה להקרבת הקרבנות, ועבודת הנסכים, ושירת הלויים, לראות כהנים בעבודתם, ולוים בשירם וזמרם, וישראל בנוויהם. נעלה ונראה ונשתחוה לפני ה' אלקינו, בירושלים עיר הקודש, בבית קדשינו ותפארתינו, במקום אשר בחר, בחג המצות

ובחג השבועות ובחג הסוכות, ובכל ראש חודש ובכל שבת, ככתוב על הגאולה העתידה (ישעיה סו כג): 'והיה מדי חודש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחות לפני אמר ה', בביאת משיח צדקנו במהרה בימינו בקרוב מאוד.

בברכת פסח כשר ושמח

שנוכה לאכול מן הזבחים ומן הפסחים

המוציא לאור

הגדה של פסח
לזמן בית המקדש
ועשה פסח לה'

הטמא בטומאות שצריך להם טבילה והערב שמש, וחפץ להשתתף
מחר במעמד הקרבת קרבן פסח, צריך ליטהר מכל שאר הטומאות
ולטבול כבר היום י"ג ניסן במקוה לפני השקיעה בכדי שיעריב עליו
השמש ויוכל מחר ליכנס לעזרה.

בדיקת חמץ

בלילה שלפני ערב פסח בודקים את החמץ. וחייבים לבדוק מיד
בתחלת הלילה, ואסור להתחיל לאכול או לעשות שום מלאכה חצי
שעה קודם הלילה:

לשם יחוד קודש הוא ושביתתו ודחילו ורחימו ורחימו ודחילו ליחד שם י"ה ב"ה
(אסור לומר בפירוש, אלא יאמר: י"ק ב"ה) בדיקת חמץ שלפני פסח. חריני מוכן ומזומן מצות
עשה ולא תעשה של בדיקת חמץ לעשות בזה נחת רוח גדול ליוצרי ובוראי ותפלה שמו
ותעלה. ויהי נעם אדני אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננה:

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם אשר
קדשנו במצותיו וצונו על ביעור חמץ:

ומיד אחר הבדיקה יבטלנו ויאמר:

כל חמירא וחמיעא דאיפא ברשותי דלא
חמיתיה ודלא בערתייה ודלא ידענא ליה
לבטל ולחוי הפקר בעפרא דארעא:

ואם אינו מבין בלשון תרגום יאמר הביטול בכל לשון שמבין, בלשון הקודש או בשאר לשונות:

כָּל חֶמֶץ וְכָל שְׂאֹר שְׁנִמְצָא בְּרִשּׁוֹתַי, שְׂלֹא רְאִיתִיו,
וְשְׂלֹא בִיעַרְתִּיו, וְשְׂלֹא יָדוּעַ לִי, שְׂיִבְטִל וְיִהְיֶה
הַפֶּקֶר בְּעַפְרֵי הָאָרֶץ:

יֹאמַר חֶמֶץ אֵין אֵלַע זִינְעֶרְטִיג וְוֹאס גֶּעפִינְט זײַךְ אײַן
מײַן רִשּׁוֹת, וְוֹאס אײַךְ הָאב נִישְׁט גֶּעזֶעחֶן אֵין
נִישְׁט מִבְּעַר גִּיזוּען, אֵין אײַךְ ווײַס נִישְׁט פֿון דָּעם,
זאַל זײַן בְּטִיל, אֵין זײַן הַפֶּקֶר ווי דָּעם שְׂטוֹיב פֿון
עָרֶד:

תפילה לאחר הביטול בלילה⁷:

יְיָ רִצּוֹן מִלִּפְנֵיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאַלְהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שְׁתַּתֵּן לָנוּ כַּח וְיִכְלֶת
וְעֶזֶר וְסִיוָּע, לְפָשֶׁשׁ בְּנִגְעֵי בְּתֵי הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר נִזְאֲלָנוּ בְּעֶצֶת יִצְרָנוּ הָרָע:
אָנָּה יְהוָה, הַפֶּרֶד נָא מֵעֲלֵינוּ צַד הָרָע שְׂפִינְצַר הָרָע, וְתִזְכְּכֵנוּ וְתִלְבְּכֵנוּ
בְּכַח חֲיוֹצַר הַטּוֹב. הַשִּׁיבֵנוּ אָבִינוּ לְתוֹרָתְךָ, וְקַרְבֵּנוּ מִלִּפְנֵי
לַעֲבוּדָתְךָ, וְחַזְזִירֵנוּ בְּתִשׁוּבָה שְׁלֵמָה לִפְנֵיךָ. וְתִרְפָּא אֶת מַאֲתִים
וְאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה אֵיבָרִים, וְשִׁלַּשׁ מַאֲוֹת וְשִׁשִּׁים וְחֲמִשָּׁה גִידִים, שֶׁל
נִפְשָׁנוּ וְשֶׁל גּוֹפָנוּ, רַפּוּאָה שְׁלֵמָה. וְהַעֲלֵה אֲרוּכָה וּמִרְפָּא לְכָל תַּחֲלוּאֵינוּ
וְלְכָל מַכְאוּבֵינוּ וְלְכָל מַבּוֹתֵינוּ. כִּי אֵל רֹפֵא רַחֲמָן וְנֶאֱמָן אַתָּה. עֲזָרֵנוּ
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עַל דְּבַר כְּבוֹד שְׁמֶךָ, וְהַצִּילֵנוּ מֵאִסּוּר חֶמֶץ אֲפִלּוּ מִכָּל שְׁחִוָּא,
בְּשָׁנָה זוֹ וּבְכָל שָׁנָה וּשְׁנָה הַבָּאָה עָלֵינוּ לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם, אָמֵן. יְהוּ
לְרִצּוֹן אֱמִרֵי כִּי וְהִגִּידוּ לְבֵי לִפְנֵיךָ, יְהוָה צוּרֵי וְגֹאֲלֵי:

ג. ע"פ קיצור שולחן ערוך סימן קי"א סעיף י'.

ד. מספר 'לשון חכמים' להבן איש חי זיע"א.

שריפת חמץ

בערב פסח לפני סוף שעה חמישית שורפים את החמץ.

לשם יחוד קודש הוא ושיבתה בדחילו ורחימו ורחימו ודחילו ליחד שם י"ה ב"ה (אסור לומר בפירוש, אלא יאמר: י"ק ב"ק) ביהודא שלים בשם כל ישראל. חריני מוכן ומזומן מצות עשה ולא תעשה של שריפת חמץ לעשות בזה נחת רוח גדול ליוצרי ובוראי ותפרה שמו ויתעלה. ויהי נעם אדני אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננה:

לאחר שריפת החמץ מבטלו ואומר:

כָּל חֲמִירָא וְחֲמִיעָא דְאִיכָא בְּרִשּׁוֹתֵי דְחֲזִיתִיה וְדָלָא
חֲזִיתִיה דְחֲמִיתִיה וְדָלָא חֲמִיתִיה דְּבַעֲרִיתִיה וְדָלָא
בַּעֲרִיתִיה לְבָטֵל וְלַחֲוֵי הַפֶּקֶר כְּעֶפְרָא דְאַרְעָא:

ואם אינו מבין בלשון תרגום יאמר הביטול בכל לשון שמבין, בלשון הקודש או בשאר לשונות:

כָּל חֲמִיץ וְכָל שְׂאֹר שְׁנִמְצָא בְּרִשּׁוֹתֵי, שְׂרָאִיתִיו,
וְשֵׁלָא רְאִיתִיו, שְׁבִיעֲרִיתִיו, וְשֵׁלָא בִיעֲרִיתִיו,
שׁוֹבֵטֵל וְיִהְיֶה הַפֶּקֶר כְּעֶפֶר הָאָרֶץ:

הַאֲלֵע חֲמִיץ אִין אֲלֵע זִיעֲרִיִּיג וְוַאם גַּעֲפִינְט זִיד אִין

מִיֵּין רְשׁוּת, וְוַאס אֵיךְ הָאב גֶּעָזַעְהָן, אִין וְוַאס אֵיךְ
הָאב נִישָׁט גֶּעָזַעְהָן, וְוַאס אֵיךְ הָאב מְבֵיעַר גִּיּוּעֵן,
אִין וְוַאס אֵיךְ הָאב נִישָׁט מְבֵיעַר גִּיּוּעֵן, זַאל זײַן
בַּטֵּל, אִין זײַן הַפֶּקֶר ווי דעם שְׂטוּיב פֿון עָרֵד:

תפילה לאחר הביטול ביום:

יְהי רָצוֹן מִלְפָּנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאַלְהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שְׁתַּרְחֵם עָלֵינוּ וְתִשְׁמְרֵנוּ
וְתִצְלֵנוּ מֵאִסּוּר חֲמִין אֲפֵלוּ בְּכֹל שְׁחִוָּא, שָׁנָה זוֹ וְכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, כָּל יְמֵי
חַיֵּינוּ. וּבִשְׁם שְׁבַעֲרֵנוּ הַחֲמִין מִבְּתֵינֵנוּ הַיּוֹם הַזֶּה, כֵּן תִּזְכְּנוּ וְתִסְיַעֲנוּ וְתַעֲזָרֵנוּ
וְתִתְאַמְצְנוּ לְבֵיעַר חֵיצֵר הָרַע מִקִּרְבֵּנוּ:

אָנָּה יְהוָה, הַפֶּרֶד נָא מֵעָלֵינוּ צַד הָרַע שְׁפִיזֵר הָרַע, וְתִזְכְּנוּ וְתִלְבֹּכְנוּ בְּכַח
חֵיצֵר הַטּוֹב. וְתִזְכְּנוּ לְזַכֵּךְ נַפְשֵׁנוּ וְלַחְאִיר בָּהּ וְלַחֲסִיף בָּהּ בַּח וְחֲאָרָה
גְּדוּלָּה. וְלַהֲתַקְשֵׁר לְמַעֲלָה בְּקִדְשָׁהּ עָלֵינוּ. וְתִמְוִיד תִּשְׁרָה וְתַחֲוֹל עָלֵינוּ קִדְשָׁהּ
הָעָלִיזָה:

קִדְשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ, תֵּן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ, שְׁבַעֲנוּ מִטּוֹבֶךָ, שְׂמַח נַפְשֵׁנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ,
וְטַחַר לִבֵּנוּ לְעִבְדֶּךָ בְּאַמֻּת. וְתַעֲזָרֵנוּ עַל דְּבַר כְּבוֹד שְׁמֶךָ. וְתִמְלֵא
מִשְׁאֲלוֹת לִבֵּנוּ לְטוֹבָה לְעִבּוּדֶתֶךָ, אָמֵן. יְהי רָצוֹן אֲמָרֵי פִי וְהַגִּיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ,
יְהוָה צוּרִי וְגֹאֲלִי:

סגולה נפלאה לערב פסח

העתקה מכתבי הקודש של המקובל האלקי רבינו שמשון מאוסטרופוליא זיע"א, סוד גדול ונורא, וכתוב שם שכל מי שמעיין הסוד הנפלא והנורא הזה על מכוננו, אפילו פעם אחת בשנה, ובפרט בערב פסח, מובטח לו שינצל באותה שנה מכל מכשול וממיתה משונה, ושום אדם לא ימשול בו, וכל אויביו יפלו תחתיו, והוא על במותימו ודרוך, ובכל אשר יפנה יצליח וישכיל, אמן סלה:

שָׁלוֹם לְרַבְּנֵי אֶרֶץ, גִּדְרֵי גִדְרֵי וְעֹמְדִים בַּפָּרִיז, יִצְיָלָם ה' מִכָּלִיּוֹן
וְחֶרֶץ, כָּלָם קְדוֹשִׁים אֲשֶׁר הֵמָּה בְּאֶרֶץ, כָּל חֵד לְפִנּוֹם
חֹרֶפֶה מִקְשָׁה וּמִתְרִץ. אֲמִן סֵלָה. בְּתַבְלִית הָעֲנָיִן מֶה שֶׁכָּתַב
הָאֲר"י ז"ל בְּקוֹנְטָרַם שְׁלוֹ הַנִּקְרָא פְּלֹאֲת רַבּוֹת. בְּשַׁעַר הַנִּקְרָא
יִצְיָאת מִצָּרִים, פָּרַק ג' דָּף מ"ב ע"א וְזֶה לְשׁוֹנוֹ:

הֵנָּה כָּבֵד הוֹדְעֵתִיךָ שְׁפָרְעָה נִלְקָה בְּמִצְרַיִם בְּעֶשֶׂר מַבּוֹת אֱלֹ
עַל יְדֵי שְׁלֹשָׁה אֱלֹפִים וּמֵאֲתָיִם וּשְׁמוֹנִים מֵלָאכִי חֲבֵלָה,
הַמִּמְנִים בְּשִׁלְשָׁה רְקִיעִים שֶׁל טִמְאָה, הָאֶחָד נִקְרָא שֶׁר"ע. וְהַשֵּׁנִי
נִקְרָא תַמּוּד. וְהַשְּׁלִישִׁי נִקְרָא בִישָׁה"א. וְעַלֵּיהֶם הַשֵּׁר הַנִּקְרָא
דִּלְפִּק"ט וְעַלֵּיהֶם וְעַל כָּלָם הַשֵּׁר הַנִּקְרָא תַק"א בְּרֵאשִׁית חֹסֶר מִן
הַשְּׁלִישִׁי עֲשָׂרָה וְחֹסֶר מִן הָרַבִּיעִי עֲשָׂה, וְחֹסֶר מִן הַתְּשִׁיעִי
שְׁשָׁה כְּכַתוּב:

וְהֵנָּה מֶה שְׁלָקוּ הַמִּצְרַיִים בְּמִצְרַיִם עֶשֶׂר מַבּוֹת, וְעַל חֵים לָקוּ
חֲמִשִּׁים מַבּוֹת, חֲשֵׁם שֶׁפ"ו שָׁבוּ אַחַז דָּוִד בֶּן יִשִׁי, וְחֲשֵׁם

אָמַר וְהָפָה. וּמִצַּד הַשֵּׁם תִּקַּל לָקוּ הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרִים אֲרֻבָּעִים
מִבּוֹת, וְעַל הַיָּם לָקוּ מֵאֲתִים וְחִמּוּשִׁים מִבּוֹת, וּבִמָּה שֶׁחֲקָדוּשׁ
בְּרוּךְ הוּא מִפָּה בּוֹ מִרְפָּא חֲגָלוֹת. מָה פִּשְׁעוֹ וּמָה חֲטָאוֹ וּמָה
חֲמַעַל אֲשֶׁר מָעַלּוֹ אֲבוֹתֵינוּ, לְהִיּוֹת בְּכוֹר חֲבִירָזֵל חֲזָה, עַד
שֶׁנֶּאֱלָם בְּשִׁמּוֹת אֵלּוּ דַע"ב צַד"א כִּשְׁח"ב עַד כָּאן לְשׁוֹן הָאֲר"י
ז"ל:

וְהִנֵּה מוֹרֵי וְרִבּוֹתַי קְדוּשֵׁי יִשְׂרָאֵל, הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה פְּלָאִים הֵם,
סְתוּמִים וְחֲתוּמִים וְאֵין פֹּרֵשׁ אוֹתָם. וּכְבֹר שְׂאֵלוֹנִי גְדוּלֵי
יִשְׂרָאֵל לְבָאֵר לָהֶם דְּבָרֵי הָאֲר"י ז"ל וְלֹא חֲגָדָתִי. וּמִגְדֹּל אֲחֵבֶת
מוֹרֵי וְרִבּוֹתַי אֲגַלֶּה רַז זֶה שֶׁנֶּתְגַלֶּה לִּי בַחֲלוֹם לַיְלָה, וְעַכְשָׁיו
אֲגַלֶּה הַדְּבָר בְּרִמּוֹז לְפָנַי כְּבוֹד תּוֹרָתָם וְהוּא רַחוּם יִכְפֹּר:

וְזֹאת הַעֲנִין מָה שֶׁכָּתַב הָאֲר"י ז"ל, שֶׁפָּרַעַה נִלְקָה בְּמִצְרִים
עָשָׂר מִבּוֹת וְכו' בּוֹנֵתוֹ כָּה, כִּי אָמְרוּ בְּעָלֵי קִבְלָה
מַעֲשִׂית, שִׁישׁ שְׁלֹשָׁה אֲלָפִים וּמֵאֲתִים וּשְׁמוֹנִים מִלְּאֲכֵי חִבְלָה
חֲמִמְנִים לְחַבּוֹת אֶת הָרָשָׁעִים וְלַחֲעֲנִישׁם בְּגִיחָנָם וּלְטַהֲרָם
מִעֲוֹנוֹתֵיהֶם. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: 'וְלַחֲבּוֹת בְּאֶגְרָף רִשְׁעִי, כִּי אֶגְרָף,
רִמּוֹז שְׁלֹשָׁה אֲלָפִים מֵאֲתִים וּשְׁמוֹנִים וְעַל יָדָם נִלְקָה גַם פָּרַעַה
הָרָשָׁע. וְאוֹמֵר אֲנִי חֲבּוֹתִיב שְׁזָהוּ סוּד נִפְלָא בְּאֲשֶׁר הוּא נִכְתָּב
בְּמִנְיָן וּבְמִסְפָּר:

דָּם צִפְרִידַע כְּנָם עָרַב דְּבָר שְׁחִין בָּרַד אֲרֻבָּה חֲשׁוֹן מִפֶּת
בְּכִרוֹת:

אֵלּוּ עָשָׂר מִבּוֹת בְּאֲשֶׁר כָּתַבְתִּי אוֹת בָּאוֹת. עֲלֵיהֶם שְׁלֹשָׁה
אֲלָפִים וּמֵאֲתִים וּשְׁמוֹנִים מִלְּאֲכֵי חִבְלָה חֲמִמְנִים לְטַהֵר אֶת
הָרָשָׁעִים וְהוּא פֶשֶׁט נִפְלָא עֵין לֹא רֵאתָה:

וְהִנֵּה חֲשַׁבּוֹן מְבוֹן כְּאֲשֶׁר נִכְתָּב בְּנֶגֶד חֶסֶד יו"ד. גַּם עָרֵב חֶסֶד
 וּא"ו. גַּם חֲשֹׁךְ חֶסֶד וּא"ו. וְאִזְּזוּ חֲשַׁבּוֹן מִמֶּשֶׁשׁ. לֹא פָחוֹת
 וְלֹא יוֹתֵר מִשְׁלֹשָׁה אֲלָפִים וּמֵאֲתָיִם וּשְׁמוֹנִים מֵלָאכִי חִבְלָה
 שְׁמַעְנִישִׁים אֶת הָרָשָׁעִים. וְחִנּוּ מֶה שֶׁכָּתַב הָאֱרִי ז"ל 'בְּפֶתוֹב',
 פְּרוּשׁ, בְּפֶתוֹב בְּסֵפֶר תּוֹרָה. וְלֹא כְּאֲשֶׁר פֶּתוֹב בְּסִדּוּרִים וּבְעַל
 הַחֲגָדָה. כִּי שָׁם נִכְתְּבוּ כָּל־מֵלָאִים. אֲלֹא צָרִיךְ לַחֲיוֹת חֶסֶד כְּמוֹ
 שֶׁכָּתוּב בְּסֵפֶר תּוֹרָה. וְגַם רַבִּי יְהוּדָה לֹא כָּתַב סִימָנִים כָּל־כּוֹן
 רֵאשִׁי תִּבְרוֹת. דִּצ"ךְ עַד שֶׁבָּח"ב כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַב יִצְחָק
 אַבְרָהָמָא וְכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְעִיל:

וְחִנּוּ מֶה שֶׁכָּתַב הָאֱרִי ז"ל. בְּרֵאשִׁית חֶסֶד מִן הַשְּׁלִישִׁי עֶשְׂרֵה.
 פְּרוּשׁ: מִכָּה שְׁלִישִׁית שֶׁהִיא בְּנֶגֶד חֶסֶד יו"ד. מִן הָרַבִּיעִי
 שֵׁשָׁה, שֶׁהִיא מִכָּת עָרֵב גַּם חֶסֶד וּא"ו. וְחֶסֶד מִן הַתְּשִׁיעִי שֵׁשָׁה,
 שֶׁהִיא מִכָּת חֲשֹׁךְ גַּם כִּן חֶסֶד וּא"ו: וּמֶה שֶׁאָמַר 'בְּפֶתוֹב',
 רוֹצֵה לֵאמֹר שֶׁכֵּן פֶּתוֹב בְּסֵפֶר תּוֹרָה כְּנֻזָּר לְעִיל:

וְזֶהוּ סוּד אֱלֹי עֶשְׂרֵה מִכָּת שֶׁהִבִּיא חֲקֻדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּמִצְרִים
 מְבוֹן מִמֶּשֶׁשׁ שְׁלֹשָׁה אֲלָפִים וּמֵאֲתָיִם וּשְׁמוֹנִים מֵלָאכִי חִבְלָה
 שֶׁחִבּוּ אֶת פְּרַעְיָה וְאֶת הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרִים. הַמִּמְנִים בְּאֵלֹי שְׁלֹשָׁה
 רְקִיעִים אֶחָד נִקְרָא שֶׁר"ע וְאֶחָד נִקְרָא תַמּוּד וְאֶחָד נִקְרָא
 בִּישָׁה"א גַּם בָּזָה יֵשׁ סוּד גָּדוֹל וְנִפְלָא, אֱלֹי שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים
 וּמֵאֲתָיִם וּשְׁמוֹנִים מִחֲנוֹת שֶׁחִבּוּ אֶת פְּרַעְיָה וְאֶת הַמִּצְרִיִּים
 בְּמִצְרִים כְּאֵמֹר, שְׁמִמְנֵנוּ בְּאֵלֹי שְׁלֹשָׁה רְקִיעִים שֶׁל טִמְאָה, אָמַר
 לָנוּ הַפֶּתוֹב סוּד נִפְלָא וְנוֹרָא. וְתִקֵּן הַמַּגִּיד כְּמוֹ שֶׁשָּׁנָה. אֱלֹי
 עֶשְׂרֵה מִכָּת שֶׁהִבִּיא שְׁבָאֵלֹי שְׁלֹשׁ תִּבְרוֹת נִרְמְזִים חֲשַׁבּוֹן
 רְקִיעִים שֶׁל טִמְאָה. וְשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וּמֵאֲתָיִם וּשְׁמוֹנִים מֵלָאכִי
 חִבְלָה, שֶׁחִבּוּ אֶת פְּרַעְיָה וְאֶת הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרִים כְּמִנִּין עֶשְׂרֵה

מבֹּת, דְּחִינוּ עֶשֶׂר אוֹתִיּוֹת שֶׁר"ע, מִבֹּת אוֹתִיּוֹת תִּמְרוֹךְ
שֶׁחֵבִיא אוֹתִיּוֹת בִּישָׁה"א, רָמְזוּ לְאֱלוֹ שְׁלֹשָׁה רִקְיָעִים שֶׁל טְמֵאָה,
שֶׁבָּהֶם יֵשׁ מִמֵּנִים בְּמִנְיֵן שְׁלֹשָׁה אֲלָפִים וּמֵאֵתִים וּשְׁמוֹנִים
מִלְּאָכֵי חֶבְלָה מִמָּשׁ, בְּמִנְיֵן עֶשֶׂר מִבֹּת דָּם צִפְרִדֵּי וְכוּ', וְהֵם
שֶׁחִבּוּ אֶת פֶּרֶעָה וְאֶת הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרִיִּים, כִּי מִלְּאָכֵי חֶבְלָה
מִמֵּנִים לְחֶבֶת אֶת הָרָשָׁעִים לְטַהֵרם מִעֲוֹנוֹתֵיהֶם כְּאִמּוֹר, וְעַל
יָדֵן הִבָּח אֶת פֶּרֶעָה וְאֶת הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרִיִּים מִנְיֵן עֶשֶׂר מִבֹּת
אֱלוֹ, וְהוּא פֶּלֶא גָדוֹל:

וְכֵן שֶׁכָּתֹב הָאֱר"י ז"ל וְעָלֵיהֶם הָשִׁיר דִּלְפִּק"ט פְּנִיתוֹ הוּא שֵׁשׁ
זֶה, שָׁרְשׁוֹ יוֹצֵא מִמִּלַּת הַמִּצְרִיִּים וְחִינוּ שֶׁשְׁלֹשָׁה רִקְיָעִים
הֵם, עֶשֶׂר מִבֹּת שֶׁחֵבִיא וּכְפָרוֹשׁ חֲגָאוֹן וְנִמְשָׁךְ עַל הַמִּצְרִיִּים
הוּא שֵׁשׁ דִּלְפִּק"ט בְּאוֹתִיּוֹת הַקּוֹדְמוֹת לְאוֹתִיּוֹת הַמִּצְרִיִּים. וְהַמ"ם
אֲחֵרֹנָה, הִיא מ"ם הָרְבִיּוֹ וְאֵינָה מִן הַשָּׁרֵשׁ. וְרָמְזוּ לְזֶה הַמַּגִּיד
בְּמֵאמֶר 'אֱלוֹ עֶשֶׂר מִבֹּת שֶׁחֵבִיא הַקּוֹדֵשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל
הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרִיִּים', כִּלְזֹמֶר הָאוֹתִיּוֹת שֶׁהֵם קוֹדְמוֹת עַל אוֹתִיּוֹת
הַמִּצְרִיִּים:

וְכֵן שֶׁכָּתֹב הָאֱר"י ז"ל וְעָלֵיהֶם וְעַל כָּלם הָשִׁיר הַנִּקְרָא תִּק"א
פְּנִיתוֹ כִּי רָאִשֵׁי תִבּוֹת שֶׁל אֱלוֹ עֶשֶׂר מִבֹּת דַּצ"ךְ עַד"ש
בִּאֲח"ב בְּגִימָטְרִיא תִּק"א בְּמִנְיֵן הָשִׁיר מִמָּשׁ וּבְמִנְיֵן אֲשֶׁר וְזֶהוּ
סוּד פְּנִינַת הַתְּנוּבָה בְּסֹדֶר בֵּא, וְלִמְעַן תִּסְפֹּר בְּאֲזֵנִי בִּנְךָ וּבֶן בִּנְךָ
אֶת אֲשֶׁר הִתְעַלְלָתִי בְּמִצְרִיִּים, אֲשֶׁר דִּיקָא שֶׁהוּא כְּמִסְפֵּר תִּק"א
וְכִיּוֹצֵא בּוֹ הִרְבָּה פְּסוּקִים אֵלֶּה, שְׁמוֹנִים עַל זֶה לְסוּד אֲשֶׁר
בְּמִנְיֵן רָאִשֵׁי תִבּוֹת שֶׁל עֶשֶׂר מִבֹּת כִּמוֹ שֶׁבְּאַרְנֹו וַיֵּשׁ לָנוּ בְּזֶה
סוּדוֹת נִפְלְאִים וּכְבוֹד אֱלֹהִים הַסֵּתֵר דְּבָר:

וְמָה שֶׁכָּתַב רַבֵּנוּ הָאֲר"י ז"ל הַשֵּׁם שֶׁפ"ו שָׁבוּ אַחַז דָּוִד בֶּן יִשִׁי, וְהַשֵּׁם אָמַר וְהִכָּה אוֹתָם בְּמִצָּרִים עֶשְׂרֵה מִכּוֹת וְעַל חַיִּים לָקוּ חֲמִשִּׁים מִכּוֹת. וְהַשֵּׁם תִּק"ל אָמַר וְהִכָּה אוֹתָם בְּמִצָּרִים אַרְבָּעִים מִכּוֹת. וְעַל חַיִּים לָקוּ מֵאֲתִים מִכּוֹת. וְהַשֵּׁם אֲשַׁצ"ה אָמַר וְהִכָּה אוֹתָם בְּמִצָּרִים חֲמִשִּׁים מִכּוֹת. וְעַל חַיִּים לָקוּ מֵאֲתִים וְחֲמִשִּׁים מִכּוֹת פּוֹנְתוֹ לְסוּד נִפְלָא וְנִזְרָא:

פְּלוֹגֶתָא דְרַבֵּי יוֹסִי הַגָּלִילִי. וְרַבֵּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבֵּי עֲקִיבָא הַמְּזוּכָר בַּהֲגָדָה רַבִּי יוֹסִי הַגָּלִילִי אֹמֵר מִנִּין וְרַבֵּי אֱלִיעֶזֶר אֹמֵר מִנִּין וְרַבֵּי עֲקִיבָא אֹמֵר מִנִּין וְזָחוּ שֶׁכָּתַב הָאֲר"י ז"ל וְהַשֵּׁם שֶׁפ"ו אָמַר וְהִכָּה אוֹתָם בְּמִצָּרִים עֶשְׂרֵה מִכּוֹת וְעַל חַיִּים לָקוּ חֲמִשִּׁים מִכּוֹת רָמַז לְרַבִּי יוֹסִי הַגָּלִילִי. כִּי רַבִּי יוֹסִי הַגָּלִילִי בְּגִימָטְרִיא שֶׁפ"ו וְמָה שֶׁכָּתַב שָׁבוּ אַחַז דָּוִד בֶּן יִשִׁי רָמַז גַּם, דָּוִד בֶּן יִשִׁי. גִּימָטְרִיא שֵׁם שֶׁפ"ו שֶׁבִּאֲוֹתוֹ הַשֵּׁם דּוֹקָא בָּא דָּוִד בֶּן יִשִׁי, וְרָמַז גַּם בֶּן מֶה שֶׁכָּתַב בִּסְפָר סוּדֵי רִזָּא שְׂרָבִי יוֹסִי הַגָּלִילִי נִיצוֹץ דָּוִד בֶּן יִשִׁי. וְזֶה הַשֵּׁם הִכָּה אוֹתָם. וּמִצָּד הַשֵּׁם תִּק"ל לָקוּ הַמִּצָּרִיִּים בְּמִצָּרִים אַרְבָּעִים מִכּוֹת וְעַל חַיִּים לָקוּ מֵאֲתִים מִכּוֹת, רָמַז לְסוּד רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. בְּגִימָטְרִיא תִק"ל וְהִנֵּנוּ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אֹמֵר דּוֹקָא שְׁהוּא שֵׁם תִּק"ל לָקוּ הַמִּצָּרִיִּים בְּמִצָּרִים אַרְבָּעִים מִכּוֹת וְעַל חַיִּים לָקוּ מֵאֲתִים מִכּוֹת וְמָה שֶׁכָּתַב הַשֵּׁם אֲשַׁצ"ה לָקוּ בְּמִצָּרִים חֲמִשִּׁים מִכּוֹת וְעַל חַיִּים לָקוּ מֵאֲתִים וְחֲמִשִּׁים מִכּוֹת רָמַז לְסוּד רַבִּי עֲקִיבָא שְׁהוּא בְּגִימָטְרִיא אֲשַׁצ"ה עִם הַפּוֹלֵל שְׁהַשֵּׁם הָזֶה אָמַר שִׁיבּוּ הַמִּצָּרִיִּים בְּמִצָּרִים חֲמִשִּׁים מִכּוֹת וְעַל חַיִּים לָקוּ מֵאֲתִים וְחֲמִשִּׁים מִכּוֹת חֲרִי מִרְמָזִים אֵלּוּ שְׁלֹשָׁה שְׁמוֹת שֶׁפ"ו תִּק"ל אֲשַׁצ"ה בָּאֵלּוּ הַשְּׁלֹשָׁה תִּנְאִים רַבִּי יוֹסִי הַגָּלִילִי בְּגִימָטְרִיא אֲשַׁצ"ה וְהוּא סוּד

נִפְלָא רְזָא דְרִזִּין סְתָרָא דְסִתְרִין חִינוּ כַּאֲשֶׁר כְּתִבְתִּי לְמַעַלְתָּ
כְּבוֹדָם וְחַוָּא רַחוּם יְכַפֵּר עוֹן:

וּמַח שְׁכִתְב רַבְנֵי הָאָרָ"י ז"ל בְּמַח שְׁחָקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מִכָּה,
בּו מַרְפָּא הַגְּלוּת, מַח פְּשָׁעוּ וּמַח חֲטָאוּ אֲבוֹתֵינוּ וְכוּ'
כּוֹנְנָנוּ, בְּאֵלֵינוּ עֶשֶׂר מִכּוֹת שְׁחָם דַּצ"ךְ עַד"ש כַּאֲח"ב נִרְמְזִים
בְּאֵלֵינוּ אוֹתִיּוֹת סוּד וְטַעַם יְרִידַת אֲבוֹתֵינוּ לְמַצְרִים כְּמוֹ
שְׁכִתְבְּתִי לְמַעַלְתָּ כְּבוֹדָם וְחֵנָּה בְּאֵלֵינוּ הַמִּכּוֹת הִכָּה אוֹתָם וִירְפָּא
אוֹתָנוּ הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא וְהִכָּה בָּהֶם מִכָּה רַבָּה אֲצַפֵּעַ אֱלֹהִים
הוּא, וּמִן הַמִּכָּה עֲצָמָה בָּאָה רַפּוּאָה לְיִשְׂרָאֵל שְׁגָאֲלָם הַקְּדוּשׁ
בְּרוּךְ הוּא וְכִמוֹ שְׁכִתְבְּתִי. וּמַח שְׁכִתְב, מַח פְּשָׁעוּ וְכוּ' רוֹצֵחַ
לֹאֲמַר בְּאֵלֵינוּ הַמִּכּוֹת נִרְמְזוּ הַחֲטָא שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ שְׁגָרָם יְרִידַת
מַצְרִים וַיֵּשׁ לָנוּ סוּד נִפְלָא וְנוֹרָא לְתַרְיָן קִשְׁיָא זֶה מַח שְׁחָקְשׁוּ
מַעַלְתָּ כְּבוֹדָם עָלֵינוּ, אֲבָל גַּם זֶה נִיחָא כַּאֲשֶׁר כְּתִבְתִּי לְמַעַלְתָּם,
נִפְלָאִים מִתּוֹרָתוֹ הַקְּדוּשָׁה וְהַטְּהוֹרָה. וּמַח שְׁכִתְב הָאָרָ"י ז"ל
שְׁחָקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא גָּאֵל אוֹתָנוּ בְּשִׁמּוֹת אֱלֹהֵינוּ דַּע"ב צַד"א
כַּשְׁח"ב כּוֹנְנָנוּ כִּי הָאוֹתִיּוֹת הָרַאשׁוֹנוֹת שֶׁל דַּצ"ךְ עַד"ש כַּאֲח"ב
הֵם דַּע"ב וְהָאוֹתִיּוֹת הַשְּׁנִיּוֹת הֵם צַד"א וְהָאוֹתִיּוֹת הָאֲחֵרוֹנוֹת
הֵם כַּשְׁח"ב וְנִרְמְזִים בְּאֵלֵינוּ הַשְּׁלִשָּׁה שִׁמּוֹת הַרַפּוּאָה שְׁרַפָּא
הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל שְׁגָאֵל אוֹתָנוּ בָּהֶם, חֲרִי בְּאוֹתָן
הַמִּכּוֹת שְׁחָבּוּ בָּהֶם הַמַּצְרִיִּים נִרְמְזִים הַגָּאֵלָה וְהַרַפּוּאָה לְיִשְׂרָאֵל.
וַיְהִי רַעוּא לְפָנֵי הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁיִרְאָנוּ בִּיאַת מְשִׁיחֵנוּ
בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ, עִם הַמַּלְאָכִים הַשְּׂיִכִּים לְגָאֵלָה. וַיְקִים בָּנוּ מִקְרָא
שְׁכִתוּב, כִּימִי צֵאתָךְ מֵאֶרֶץ מַצְרַיִם אֲרָאנוּ נִפְלָאוֹת, אֲמֵן נִצַּח
סְלָח:

פסוקי קרבן פסח

בפרשת בא (פרק יב)

א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר: ב
הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחֹדֶשׁ
הַשָּׁנָה: ג דִּבְרוּ אֶל־כָּל־עַדַּת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּעֲשׂוֹר לְחֹדֶשׁ הַזֶּה
וַיִּקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֵׁה לְבֵית־אָבִת שֵׁה לְבֵית: ד וְאִם־יִמְעַט הַבֵּית
מִהֵיִת מִשֵּׁה וְלָקַח הוּא וּשְׁכֵנוֹ הִקְרֹב אֶל־בֵּיתוֹ בְּמִכְסֹת נִפְשׁוֹת
אִישׁ לְפִי אֲכָלוּ תִכְסּוּ עַל־הַשֵּׁה: ה שֵׁה תָמִים זָכָר בֶּן־שָׁנָה
יְהִי לָכֶם מִן־הַכֹּבָשִׁים וּמִן־הָעִזִּים תִּקְחוּ: ו וְהָיָה לָכֶם
לְמִשְׁמַרְתָּ עַד אַרְבַּעַה עָשָׂר יוֹם לְחֹדֶשׁ הַזֶּה וּשְׁחֹטוּ אוֹתוֹ כָּל
קֹהֶל עַדַּת־יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעֲרֻבִים: ז וְלָקַחוּ מִן־הַדָּם וַנִּתְּנוּ
עַל־שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת וְעַל־הַמִּשְׁקוֹף עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר־יֹאכְלוּ אוֹתוֹ
בָּהֶם: ח וְאֲכָלוּ אֶת־הַבָּשָׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה צֹלִי־אֵשׁ וּמִצּוֹת
עַל־מַרְרִים יֹאכְלֻהוּ: ט אֶל־תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ זָא וּבִשָּׁל מִבִּשָּׁל בַּמַּיִם
כִּי אִם־צֹלִי־אֵשׁ רֹאשׁוֹ עַל־כִּרְעָיו וְעַל־קִרְבּוֹ: י וְלֹא־תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ
עַד־בֹּקֶר וְהִנָּתַר מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ: יא וְכָכָה תֹאכְלוּ
אוֹתוֹ מִתְּנִיכֶם חֲגָרִים גַּעְלִיכֶם בְּרַגְלֵיכֶם וּמִקְלָכֶם בְּיָדְכֶם
וְאֲכַלְתֶּם אוֹתוֹ בַּחֲפֹזוֹן פָּסַח הוּא לִיהוָה: יב וְעִבְרָתִי
בְּאֶרֶץ־מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה וְהִפֵּיתִי כָל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
מֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה וּבְכָל־אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי
יְהוָה: יג וְהָיָה הַדָּם לָכֶם לְאֹת עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר אַתֶּם שְׂם

וְרֹאִיתִי אֶת־הֶדֶם וּפֶסַחְתִּי עֲלֵיכֶם וְלֹא־יְהִי בָכֶם נֶגֶף לְמִשְׁחִית
 בְּהִכְתִּי בָאָרֶץ מִצְרַיִם: י וְהָיָה הַיּוֹם הַזֶּה לָכֶם לְזִכְרוֹן וַחֲגֻלָּתְכֶם
 אֲתוֹ חַג לַיהוָה לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם תַּחֲגִּהוּ: טו שְׁבַעַת יָמִים
 מִצּוֹת תֹּאכְלוּ אֹךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תִּשְׁבִּיתוּ שְׂאֹר מִבֵּיתֵיכֶם כִּי |
 כָּל־אֲכָל חֶמֶץ וְנֹכְרֶתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרִאשׁוֹן
 עַד־יּוֹם הַשְּׁבִיעִי: טז וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
 מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלָאכָה לֹא־יַעֲשֶׂה בָהֶם אֹךְ אֲשֶׁר
 יֹאכַל לְכָל־נֶפֶשׁ הוּא לִבְדּוֹ יַעֲשֶׂה לָכֶם: יז וּשְׁמֵרְתֶּם אֶת־הַמִּצּוֹת
 כִּי בַעֲצֵם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצֵאתִי אֶת־עַבְדָּאֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
 וּשְׁמֵרְתֶּם אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם: יח בָּרִאשׁוֹן
 בְּאַרְבַּעַת עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב תֹּאכְלוּ מִצַּת עַד יוֹם הָאֶחָד
 וְעֶשְׂרִים לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב: יט שְׁבַעַת יָמִים שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבֵיתֵיכֶם
 כִּי | כָּל־אֲכָל מִחֶמֶץ וְנֹכְרֶתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מֵעַדְתִּי יִשְׂרָאֵל
 בָּגֵר וּבְאֻזְרָח הָאָרֶץ: כ כָּל־מִחֶמֶץ לֹא תֹאכְלוּ בְּכָל־
 מוֹשְׁבֵיתֵיכֶם תֹּאכְלוּ מִצּוֹת:

כא וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מִשְׁכוּ וּקְחוּ
 לָכֶם צֹאן לְמִשְׁפַּחְתֵּיכֶם וְשַׁחֲטוּ הַפֶּסַח: כב וּלְקַחְתֶּם אֲגִדַּת אֵזוֹב
 וּטְבַלְתֶּם בָּדָם אֲשֶׁר־בִּסְף וְהַגַּעְתֶּם אֶל־הַמִּשְׁקוֹף וְאֶל־שְׁתֵּי
 הַמְּזוּזוֹת מִן־הַדָּם אֲשֶׁר בִּסְף וְאַתֶּם לֹא תִצְאוּ אִישׁ מִפֶּתַח־בֵּיתוֹ
 עַד־בֹּקֶר: כג וְעָבַר יְהוָה לַגֹּף אֶת־מִצְרַיִם וְרָאָה אֶת־הַדָּם
 עַל־הַמִּשְׁקוֹף וְעַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת וּפֶסַח יְהוָה עַל־הַפֶּתַח וְלֹא יָתֹן
 הַמִּשְׁחִית לָבֹא אֶל־בֵּיתֵיכֶם לַגֹּף: כד וּשְׁמֵרְתֶּם אֶת־הַדִּבְרֵי הַזֶּה

לַחֲקֹלָךְ וּלְבָנֶיךָ עַד־עוֹלָם: כֹּה וַהֲיָה כִּי־תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
 יִתֵּן יְהוָה לָכֶם כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר וַיִּשְׁמְרֶתֶם אֶת־הָעֲבֹדָה הַזֹּאת: כו
 וַהֲיָה כִּי־יֹאמְרוּ אֵלֵיכֶם בְּנֵיכֶם מַה הָעֲבֹדָה הַזֹּאת לָכֶם: כז
 וְאָמַרְתֶּם זִכַּח־פֶּסַח הוּא לַיהוָה אֲשֶׁר פִּסַּח עַל־בְּתִי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
 בְּמִצְרַיִם בְּנִגְפוֹ אֶת־מִצְרַיִם וְאֶת־בְּתִינוּ הֲצִיל וַיִּקַּד הָעָם
 וַיִּשְׁתַּחֲוּ: כח וַיֵּלְכוּ וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כְּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
 אֶת־מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כִּן עָשׂוּ:

הקרבת קרבן פסח^ח

כמה מהלכות הקרבת קרבן פסח בקצרה:

א. מי שטמא בטומאת מת, צריך ליטהר מטומאת מת שבעה ימים לפני הפסח (ומזין עליו בשלישי ובשביעי).

ב. וכן יש ליטהר מכל שאר הטומאות (כגון זב, שרץ, וכדומה).

ג. כל מי שאינו טמא ויכול להגיע עד שעת הקרבת קרבן פסח, חייב בקרבן פסח.

ד. אין להקל ראש מול השער המזרחי להר הבית.

ה. אין ליכנס להר הבית עם מקלו, ולא עם נעלים, ולא עם חגורה ששמים שם כסף (אבל יכול לשים את הכסף בכיסו), וינקה את רגליו מאבק.

ו. מתקבצים חבורת יהודים יחד (לכתחילה ממשפחת בית אבותיו), ונמנים על כבש או עז בן שנה, לקרבן פסח. ובודקים אותו ממוס^ט, ומקריבים אותו בבית המקדש לאחר חצות, לאחר תמיד של בין הערבים. בשלשה כיתות, ואין כת פחותה משלשים אנשים.

ז. ערב פסח בין בחול בין בשבת התמיד נשחט בשבע ומחצה, שזה שעה וחצי אחר חצות היום בשעות זמניות, וקרב בשמונה ומחצה,

ח. המקורות לסדר קרבן פסח: הרמב"ם בהלכות קרבן פסח, היעב"ץ בסדר הקרבת קרבן פסח שלו, ספר עבודת הקרבנות לרבי אהרן הכהן וצוק"ל חתן החפץ חיים.

ט. רק בפסח מצרים הוצרכו לבדוק ארבעה ימים קודם הפסח, וכאן אין צריך (רמב"ם הלכות קרבן פסח פרק י' הלכה ט"ו).

ולאחר מכן הפסח. ואם חל ערב פסח להיות ערב שבת שוחטין את קרבן התמיד בשש ומחצה, שזה חצי שעה זמנית לאחר חצות היום, וקרב בשבע ומחצה והפסח אחריו.

ח. אם הוא או אחד מבניו או עבדיו אינו נימול, וכן טבילת אמהותיו, מעכב מלעשות הפסח.

ט. אין שוחטין הפסח ולא זורקין הדם ולא מקטירין החלב על החמין, אפילו היה כזית ברשותו של אחד מבני החבורה בשעת אחת מהעבודות של קרבן פסח, הוא לוקה והפסח כשר (דין זה אינו נוהג בפסח שני').

י. אין אדם נכנס לעזרה אפילו טהור עד שיטבול. כל מי שרוצה להכנס לעזרה (מתחילת עזרת ישראל ואילך), צריך לטבול במקוה באותו יום, לפני שנכנס לעזרה, אפילו אם הוא טהור לגמרי (ניתן לטבול או במקואות בירושלים והסביבה, או במקוה בלשכת המצורעים שבעזרת נשים).

לשם יחוד לכל יהודי לפני הקרבת קרבן פסח:

לְשֵׁם יְחִיד קוֹדֶשׁא בְּרִיךְ הוּא וְשִׁכְנֵיתִיה בְּדָחִילוֹ וְרַחֲמֵמוֹ וְדָחִילוֹ לְיַחֵד שֵׁם י"ה בְּר"ה (אסור לומר בפירוש, אלא יאמר: י"ק בְּר"ק) בְּיַחְדָּא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל. הָרִינִי מוֹכֵן וּמְזוֹמֵן לְהַקְרִיב קֶרֶבֶן פֶּסַח לַעֲשׂוֹת בְּזֶה נַחַת רֹחַ גָּדוֹל לְיוֹצְרִי וּבּוֹרְאֵי יְתִבְרַךְ שְׁמוֹ וְיִתְעַלֶּה. וְיִהְיֶה נֶעֱם אֲדָנִי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ בּוֹנֵנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ בּוֹנֵנָה:

לשם יחוד לשוחט לפני שחיטת קרבן הפסח:

לְשֵׁם יְחִיד קוֹדֶשׁא בְּרִיךְ הוּא וְשִׁכְנֵיתִיה בְּדָחִילוֹ וְרַחֲמֵמוֹ וְדָחִילוֹ לְיַחֵד שֵׁם י"ה בְּר"ה (אסור לומר בפירוש, אלא יאמר: י"ק בְּר"ק) בְּיַחְדָּא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל. הָרִינִי מוֹכֵן וּמְזוֹמֵן

י. רמב"ם הלכות קרבן פסח פרק י' הלכה ט"ו.

יא. אמר לנו הגה"צ רבי יצחק משה ארלנגר שליט"א שאף בזמן ביאת המשיח ובנין בית המקדש אומרים לשם יחוד, כי היחוד הוא עד אין חקר.

לשחוט את קרבן הפסח לעשות בזה נחת רוח גדול ליוצרי ובוראי ותפלה שמו ויתעלה. ויהי נעם אדני אלהינו עלינו ומעשה ידינו בוננה עלינו ומעשה ידינו בוננהו:

י'לשם יחוד לכהנים לפני קבלת הדם של הקרבן פסח, ולפני הולכת דם קרבן הפסח, ולפני שפיכת דם הקרבן פסח על קיר המזבח:

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ורחימו ודחילו ליחד שם י"ה ברו"ה (אסור לומר בפירוש, אלא יאמר: י"ק ברו"ק) ביחודא שלים בשם כל ישראל. הריני מוכן ומזומן לקבל את דם קרבן הפסח לעשות בזה נחת רוח גדול ליוצרי ובוראי ותפלה שמו ויתעלה. ויהי נעם אדני אלהינו עלינו ומעשה ידינו בוננה עלינו ומעשה ידינו בוננהו:

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ורחימו ודחילו ליחד שם י"ה ברו"ה (אסור לומר בפירוש, אלא יאמר: י"ק ברו"ק) ביחודא שלים בשם כל ישראל. הריני מוכן ומזומן להוליך את דם קרבן הפסח לעשות בזה נחת רוח גדול ליוצרי ובוראי ותפלה שמו ויתעלה. ויהי נעם אדני אלהינו עלינו ומעשה ידינו בוננה עלינו ומעשה ידינו בוננהו:

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ורחימו ודחילו ליחד שם י"ה ברו"ה (אסור לומר בפירוש, אלא יאמר: י"ק ברו"ק) ביחודא שלים בשם כל ישראל. הריני מוכן ומזומן ליתן את דם קרבן הפסח בשפיכה על קיר המזבח לעשות בזה נחת רוח גדול ליוצרי ובוראי ותפלה שמו ויתעלה. ויהי נעם אדני אלהינו עלינו ומעשה ידינו בוננה עלינו ומעשה ידינו בוננהו:

כל אחד מבני החבורה, והשוחט, והכהנים, יכוון לשם ה', ולשם קרבן פסח, ולשם בני החבורה המנויים על זה הפסח.

שחיטה וכן הפשט וניתוח כשרים בזר, אך שאר העבודות (קבלה זריקה וכו') כשרות רק על ידי כהן. מותר לשחוט את הפסח בכל מקום בעזרה.

יב. הצגנו כאן לפני השחיטה את הלשם יחוד להולכה קבלה וזריקה, מפני שהעבודות האלו נעשים מיד אחד אחד השני (ובפרט בקרבן פסח), וא"כ מסתברא שאומרים את הלשם יחוד כבר לפני השחיטה.

השוחט מברך:

**"בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצּוֹתָיו
וְצִוָּנוּ עַל הַשְׁחִיטָה:**

יג. נוסח הברכה בגמ' תענית ט"ז: ונפסק ברמב"ם הלכות תענית ד' ט"ו, שכל ברכה בבית המקדש אומרים 'ברוך אתה ה' אלקינו אלקי ישראל מן העולם ועד העולם, ועונים אחר כך בשכמל"ו.

ונוסח סיום הברכה אמר לנו מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א לעיין במשנה למלך בתחילת הלכות מעשה הקרבנות להרמב"ם, שכתב וז"ל: נראה שנוסח הברכות הוא לעשות כך כך.

וז"ל הגמרא בתענית (טז:): במה דברים אמורים בגבולין אבל במקדש אינו כן לפי שאין עונין אמן במקדש ומנין שאין עונין אמן במקדש שנאמר (נחמיה ט ה) קומו ברכו את ה' אלהיכם מן העולם עד העולם ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה יכול על כל ברכות כולן לא תהא אלא תהלה אחת ת"ל ומרומם על כל ברכה ותהלה על כל ברכה תן לו תהלה ואלא במקדש מהו אומר ברוך ה' אלהים אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך גואל ישראל והן עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וחזן הכנסת אומר להם תקעו הכהנים בני אהרן תקעו וחזור ואומר מי שענה את אברהם בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הוזה ברוך ה' אלהי ישראל וזכר הנשכחות והם עונים אחריו בשכמל"ו וחזן הכנסת אומר להם הריעו הכהנים בני אהרן הריעו וכו' וכן בכל ברכה וברכה באחת אומר תקעו ובאחת אומר הריעו עד שגומר את כולן וכך הנהיג ר' חלפתא בצפורי ור' חנניה בן תרדיון בסיכני וכשבא דבר לפני חכמים אמרו לא היו נוהגין כן אלא בשערי מזרח ובהר הבית ואית דאמרי כדתניא אומר לפניהן עשרים וארבע ברכות שמונה עשרה שבכל יום ומוסיף עליהן עוד שש ואותן שש היכן אומרין בין גואל לרופא חולי ומאריך בגאולה והן עונין אחריו אמן על כל ברכה וברכה וכך היו נוהגין בגבולין אבל במקדש היו אומרים ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך גואל ישראל ולא היו עונין אחריו אמן וכל כך למה לפי שאין עונין אמן במקדש ומנין שאין עונין אמן במקדש שנאמר קומו ברכו את ה' אלהיכם מן העולם ועד העולם ויברכו (את) שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה על כל ברכה וברכה תן לו תהלה: תנו רבנן על הראשונות הוא אומר ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך גואל ישראל והן עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם

ועד וחזן הכנסת אומר תקעו כהנים תקעו וחוזר ואומר מי שענה את אברהם בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה (והן תוקעין ומריעין ותוקעין) ועל השניה הוא אומר ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך זוכר הנשכחות והן עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וחזן הכנסת אומר הריעו בני אהרן הריעו ואומר מי שענה את אבותינו על ים סוף הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה והם מריעין ותוקעין ומריעין וכן בכל ברכה וברכה באחת אומר תקעו ובאחת אומר הריעו עד שיגמור את הברכות כולן וכך הנהיג ר' חלפתא בצפורי ור' חנניה בן תרדיון בסיכני וכשבא דבר אצל חכמים אמרו לא היו נוהגין כן אלא בשערי מזרח ובהר הבית.

וז"ל רש"י (שם): בד"א. דהן עונין אחריו אמן בגבולין; אבל במקדש. אומר אותו הזקן לאחר הפרשיות מי שענה את אברהם הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה בא"י אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך גואל ישראל והן עונים אחריו בשכמל"ו וכן בכל ברכות שבמקדש: לפי שאין עונין אמן במקדש. כדיליף לקמן מקרא: מניין שאין עונין אמן במקדש. דכתיב בתפלת עזרא בבית שני קומו וברכו את ה' אלהיכם והיינו ברוך ה' אלהי ישראל כו': ויברכו שם כבודך. היינו שעונין אחריו בשכמל"ו כך הוא הפסוק ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה: ה"ג יכול על כל הברכות כולן תהלה אחת ת"ל על כל ברכה על כל ברכה תן לו תהלה: חזן הכנסת. לא אותו זקן ניהו וחוזר חזן הכנסת ואומר להן מי שענה כו' אע"פ שאמרו אותו זקן: כשמריעין. תחלה הוא אומר להן הריעו בני אהרן וכשתוקעין תחלה הוא אומר להן תקעו בני אהרן כו': וכך הנהיג. כל מנהג זה רבי חלפתא בצפורי: לא היו נוהגין כך. שיהו עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד אלא עונין אמן בגבולין: ואית דאמרי כדתני' כו'. כלומר ואיכא דמתני הכי: וכן הנהיג. מנהג זה אמקדש קאי.

וז"ל הרמב"ם (הלכות תענית ד טו-יז): כשהיו מתפללין על הסדר הזה בירושלים היו מתכנסין להר הבית כנגד שער המזרח ומתפללין כסדר הזה. וכשמגיע שלח צבור לומר מי שענה את אברהם אומר ברוך אתה ה' אלהינו אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך אתה ה' גואל ישראל. והן עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. וחזן הכנסת אומר לתוקעים תקעו בני אהרן תקעו. וחוזר המתפלל ואומר מי שענה את אברהם בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה ואחר כך תוקעין הכהנים ומריעין ותוקעין. וכן בברכה השנייה לזו שהיא ראשונה מן השש שמוסיף חותם בה ברוך ה' אלהים אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך אתה ה' זוכר הנשכחות. והן עונין ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. וחזן הכנסת אומר להן הריעו בני אהרן הריעו. וחוזר שלח צבור ואומר מי שענה את משה ואבותינו על ים סוף הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה ואחר כך מריעין ותוקעין ומריעין. וכן על כל

בבית המקדש על כל ברכה במקום אמן, עונים:

בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

מברך ברכת שהחיינו על מצוות הקרבת קרבן פסח י':

**בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
מִן הָעוֹלָם וָעֶד הָעוֹלָם שֶׁהַחַיִּינוּ וְקִיַּמְנוּ וְהִגִּיעָנוּ
לְזִמְנֵי הַזֶּה:**

בבית המקדש על כל ברכה במקום אמן, עונים:

בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

הכהנים עומדים בשורות ממקום השחיטה עד למזבח. הכהן בראש השורה מקבל הדם במזרק, ומוסרו לחבירו וחבירו לחבירו, עד שהכהן העומד ליד המזבח זורק את הדם בשפיכה אחת כנגד היסוד. ומחזיר הכלי הריקן לחבירו וחבירו לחבירו, מקבל את המלא ומחזיר את הריקן.

ברכה וברכה באחת אומר תקעו ובאחת אומר הריעו עד שיגמור כל שבע הברכות. ונמצאו הכהנים פעם תוקעין ומריעין ותוקעין. ופעם מריעין ותוקעין ומריעין שבע פעמים. ואין עושים הסדר זה אלא בהר הבית בלבד. וכשהן תוקעין ומריעין שם תוקעין בחצוצרות ובשופר כאחת כמו שאמרנו.

(הערה לנוסח כל הברכות בבית המקדש: סיום הברכות האם מסיימים בנוסח 'לקבל את הדם' או 'לקבל את דם הזבח' או 'לקבל את דם הפסח' או 'לקבל הדם במזרק' או 'לקבל את דם הפסח בכלי' וכדומה עוד אופנים על כל הפרטים היוצאים מכך, עדיין לא הוכרע, וכן השאלה על איזה עבודות מברכים ועל איזה אין מברכים ג"כ עדיין לא הוכרע, ונמתין עד אשר יברורו גדולי התורה, או עד שיורו בה משיח צדקנו והסנהדרין, בב"א).

יד. שבט הלוי חלק ג' סימן ס"ט.

המזרקות מכסף וזהב, שורה של כסף כולה כסף, ושורה של זהב כולה זהב, ואינם מעורבים, לנוי.

הכהן המקבל את הדם מברך:

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּקִדְשָׁתוֹ
שֶׁל אֶהְרֹן וְצִוָּנוּ לְקַבֵּל אֶת הַדָּם:**

בבית המקדש על כל ברכה במקום אמן, עונים:

בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

לפני ההולכה מברכים:

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּקִדְשָׁתוֹ
שֶׁל אֶהְרֹן וְצִוָּנוּ לְהוֹלִיךְ אֶת הַדָּם:**

השומעים עונים:

בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

טו. כן נראה מסקנת הדברים, אולם אין לסמוך על כך להלכה למעשה, רק יש לשאול חכם.

הכהן הקרוב למזבח זורק את הדם בשפיכה אחת על קיר המזבח כנגד היסוד,
ומברך:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן
הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּקִדְּשָׁתוֹ שֶׁל
אַהֲרֹן וְצִוָּנוּ לְשַׁפּוֹךְ דָּם לְמִזְבֵּחַ:

השומעים עונים:

בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

בזמן הקרבת הפסח קוראים את ההלל.
לפני כל קריאה וקריאה תוקעין שלש תקיעות בחצוצרות, תקיעה
תרועה ותקיעה.

לשם יחוד קוד־שא בְּרוּךְ הוּא וְשִׁכְנֵתִיה בְּדָחִילוֹ וְרַחֲמֵמוֹ וְדָחִילוֹ לְיַחַד שֵׁם י"ה בְּרוּךְ
(אסור לומר בפירוש, אלא יאמר: י"ק בְּרוּךְ) בְּיַחְוָדָא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל. הָרִינִי מוֹכֵן וּמְזוּמֵן
לְתַקְוָע בְּחִצּוּצְרוֹת לַעֲשׂוֹת בְּזֶה נַחַת רוּחַ גָּדוֹל לְיוֹצְרֵי וּבּוֹרְאֵי יְתִבְרָךְ שְׁמוֹ וְיִתְעַלֶּה. וְיִהְיֶה נֶעֱם
אֲדָנִי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ בּוֹנֵה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ בּוֹנֵה:

הכהנים התוקעים מברכים לפני התקיעה^{טז}:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן

טז. ז"ל הרמב"ם (הלכות קרבן פסח א יב): על כל קריאה וקריאה תוקעין שלש תקיעות
בחצוצרות. תקיעה תרועה ותקיעה. הואיל ואין לו נסכים לתקוע בשעת ניסוך תוקעין
בשעת שחיטה.

ובהלכות כלי המקדש (ג ה) וז"ל: בימי המועדות כולם ובראשי חדשים היו הכהנים
תוקעים בחצוצרות בשעת הקרבן והלויים אומרים שירה שנאמר (במדבר י י) 'וביום
שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצוצרות', החצוצרה היתה נעשית
מן עשת של כסף. עשה אותה מן הגרמאות של כסף כשירה. משאר מיני מתכות
פסולה.

הַעֲזֹלָם וְעַד הָעֲזֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּקִדְשָׁתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן וְצִוְּנוֹ לְתַקְוֶעַ בַּחֲצוֹצְרוֹת:

השומעים עונים:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעֲזֹלָם וְעַד:

ותוקעים: תקיעה. תרועה. תקיעה.

לשם יחוד ללוים לפני השירה בפה על הדוכן:

לְשֵׁם יְחִיד קוֹדֶשׁא בְּרִיךְ הוּא וְשִׁבְיָתִיה בְּדַחֲלִיל וְרַחֲיִמּוֹ וְרַחֲיִמּוֹ וְדַחֲלִיל לְיַחֵד שֵׁם י"ה בּו"ה
(אסור לומר בפירוש, אלא יאמר: י"ק בּו"ק) בְּיַחְדָּא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל. הָרִינִי מוֹכֵן וּמְזוּמֵן לְשִׁיר
בְּפֶה לִפְנֵי הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת בְּזֶה נַחַת רוּחַ גְּדוֹל לְיוֹצְרִי וּבּוֹרְאִי יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ וְיִתְעַלָּה.
וַיְהִי נֶעַם אֲדָנִי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ בּוֹנֵנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ בּוֹנֵנָה:

לשם יחוד לישראלים מיוחסים"ו (דהיינו שאין פסול במשפחתם), לפני שמנגנים בכלי:

לְשֵׁם יְחִיד קוֹדֶשׁא בְּרִיךְ הוּא וְשִׁבְיָתִיה בְּדַחֲלִיל וְרַחֲיִמּוֹ וְרַחֲיִמּוֹ וְדַחֲלִיל לְיַחֵד שֵׁם י"ה בּו"ה
(אסור לומר בפירוש, אלא יאמר: י"ק בּו"ק) בְּיַחְדָּא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל. הָרִינִי מוֹכֵן וּמְזוּמֵן לְשִׁיר
בְּכָלִי לִפְנֵי הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת בְּזֶה נַחַת רוּחַ גְּדוֹל לְיוֹצְרִי וּבּוֹרְאִי יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ וְיִתְעַלָּה.
וַיְהִי נֶעַם אֲדָנִי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ בּוֹנֵנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ בּוֹנֵנָה:

לשם יחוד לפני קריאת ההלל:

לְשֵׁם יְחִיד קוֹדֶשׁא בְּרִיךְ הוּא וְשִׁבְיָתִיה בְּדַחֲלִיל וְרַחֲיִמּוֹ וְרַחֲיִמּוֹ וְדַחֲלִיל לְיַחֵד שֵׁם י"ה בּו"ה
(אסור לומר בפירוש, אלא יאמר: י"ק בּו"ק) בְּיַחְדָּא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל. הָרִינִי מְזוּמֵן אֶת פִּי
לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל וּלְשַׁבַּח אֶת בּוֹרְאִי בְּקִרְיַת הַהֵלֵל לַעֲשׂוֹת בְּזֶה נַחַת רוּחַ גְּדוֹל לְיוֹצְרִי וּבּוֹרְאִי
יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ וְיִתְעַלָּה. וַיְהִי נֶעַם אֲדָנִי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ בּוֹנֵנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ
בּוֹנֵנָה:

יז. כן נפסק ברמב"ם, שהלוים שרים בפה, וישראלים מיוחסים המשיאים לכהונה
מנגנים בכלי.

י"ח בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו
וְצִוֵּנוּ לְקַרֵּא אֶת הַהִלֵּל:

ברמב"ם (הלכות הנזכה ד יב-יד) וז"ל: מנהג קריאת ההלל בימי חכמים הראשונים כך היה. אחר שמבדק הגדול שמקרא את ההלל מתחיל ואומר הללויה וכל העם עונין הללויה וחוזר ואומר הללו עבדי ה' וכל העם עונין הללויה וחוזר ואומר הללו את שם ה' וכל העם עונין הללויה וחוזר ואומר ה' שם ה' מבדק מעתה ועד עולם וכל העם עונין הללויה וכן על כל דבר, עד שנמצאו עונין בכל ההלל הללויה מאה ושלש ועשרים פעמים סימן להם שנותיו של אהרן. וכן כשהקורא מגיע לראש כל פרק ופרק הן חוזרין ואומרין מה שאמר. כיצד כשהוא אומר בצאת ישראל ממצרים כל העם חוזרין ואומרין בצאת ישראל ממצרים. והקורא אומר בית ישראל מעם לוועז וכל העם עונין הללויה עד שיאמר אהבתי כי ישמע ה' את קולי תחנוני וכל העם חוזרין ואומרין אהבתי כי ישמע ה' וכו'. וכן כשיאמר הקורא הללו את ה' כל גוים כל העם חוזרין ואומרין הללו את ה' כל גוים. הקורא אומר אנא ה' הושיעה נא והם עונין אחריו אנא ה' הושיעה נא. אע"פ שאינו ראש פרק. הוא אומר אנא ה' הצליחה נא והם עונים אנא ה' הצליחה נא. הוא אומר ברוך הבא וכל העם אומרים בשם ה'. ואם היה המקרא את ההלל קמן או עבד או אשה עונה אחריהם מה שהן אומרין מלה מלה בכל ההלל. זהו המנהג הראשון ובו ראוי לילך. אבל בזמנים אלו ראיתי בכל המקומות מנהגות משונות בקריאתו ובעניית העם ואין אחד מהם דומה לאחד.

ועונים הקהל:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

הלויים: הַלְלוּיָהּ. קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: הַלְלוּ עַבְדֵי יְהוָה. קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: הַלְלוּ אֶת שֵׁם יְהוָה: קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: יְהִי שֵׁם יְהוָה מְבֹרָךְ מִעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: מִמְּזֶרֶח שָׁמֶשׁ עַד מְבֹאֵז מְהֵלֵל שֵׁם יְהוָה:

קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: רָם עַל כָּל גּוֹיִם יְהוָה. קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ: קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: מִי בִיהוָה אֱלֹהֵינוּ. קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: הַמִּגְבִּיחַ לַשָּׁבֶת: קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: הַמַּשְׁפִּילִי לְרֹאשׁוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: מְקִימֵי מַעֲפָר דָּל. קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: מַאֲשֵׁפֵת יָרִים אֲבִיוֹן. קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: לְחַוְשִׁיבֵי עַם נְדִיבִים. קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: עַם נְדִיבֵי עַמּוֹ: קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: מוֹשִׁיבֵי עֶקְנֶת הַבַּיִת. קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: יָאֵם הַבָּנִים שְׂמַחַה הַלְלוּיָהּ: קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם.

קהל: בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם.

הלויים: בֵּית יַעֲקֹב מַעַם לַעֲזִ: קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: הִי־תָה יְהוּדָה לְקַדְשׁוֹ. קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: יִשְׂרָאֵל מִמְּשֻׁלּוֹתָיו: קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: הָיִם רָאָה וַיִּנֵּם. קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: חִירְדֵּן יִסָּב לְאַחֲזֹר: קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: הַחֲרִים רָקְדוּ כְּאֵילִים. קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: גְּבָעוֹת כְּבָנֵי צֶאֱן: קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: מַה לָּךְ הָיִם כִּי תִנּוּם. קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: חִירְדֵּן תִּסָּב לְאַחֲזֹר: קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: הַחֲרִים תִּרְקְדוּ בְּאֵילִים.

קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: גִּבְעוֹת כְּבָנֵי צֹאן:

קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: מִלִּפְנֵי אֲדוֹן חוּלֵי אֶרֶץ.

קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: מִלִּפְנֵי אֱלֹהֵי יַעֲקֹב:

קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: הַחֲפָכִי הַצֹּר אֲגַם מַיִם.

קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: חֲלָמִישׁ לְמַעֲיָנוּ מַיִם:

קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: לֹא לָנוּ יְהוָה לֹא לָנוּ.

קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כְּבוֹד עַל חֲסִידְךָ עַל אֲמִתְּךָ:

קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אֵיךְ נָא אֱלֹהֵיהֶם:

קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: וְאֱלֹהֵינוּ בַּשָּׁמַיִם כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ עָשָׂה:

קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: עֲצִבִּיהֶם פָּסַף וְזָהַב.

קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם:

קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: פֶּסַח לָהֶם וְלֹא יִדְבְּרוּ. קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: עֵינֵי לָהֶם וְלֹא יֵרְאוּ. קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: אָזְנֵי לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ. קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: אֵף לָהֶם וְלֹא יִרְיחוּן. קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: יְדֵיָהֶם וְלֹא יִמְיִשוּן. קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: רַגְלֵיָהֶם וְלֹא יִחַלְכוּ. קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: לֹא יִהְיוּ בְּגִרּוֹנָם. קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: כְּמוֹתָם יִהְיוּ עֹשִׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר בִּטַּח בָּהֶם:

קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: יִשְׂרָאֵל בִּטַּח בִּיהוָה. קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: עֲזָרָם וּמִגְנָם הוּא. קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: בֵּית אֶהְרֹן בִּטְחוּ בִיהוָה. קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: עֲזָרָם וּמִגְנָם הוּא. קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: יֵרְאִי יְהוָה בִּטְחוּ בִיהוָה. קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: עֲזָרָם וּמִגְנָם הוּא. קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: יְהוָה זִכְרָנוּ יְבָרֶךְ.
קהל: הֲלֹלִיָהּ:

הלויים: יְבָרֶךְ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל.
קהל: הֲלֹלִיָהּ:

הלויים: יְבָרֶךְ אֶת בֵּית אֶהֱרֹן:
קהל: הֲלֹלִיָהּ:

הלויים: יְבָרֶךְ יִרְאֵי יְהוָה הַקְטָנִים עִם הַגְּדֹלִים:

קהל: הֲלֹלִיָהּ:

הלויים: יִסֹּף יְהוָה עֲלֵיכֶם.
קהל: הֲלֹלִיָהּ:

הלויים: עֲלֵיכֶם וְעַל בְּנֵיכֶם:
קהל: הֲלֹלִיָהּ:

הלויים: בְּרוּכִים אַתֶּם לַיהוָה עֹשֶׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:

קהל: הֲלֹלִיָהּ:

הלויים: הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַיהוָה.
קהל: הֲלֹלִיָהּ:

הלויים: וְהָאָרֶץ נָתַן לְבְנֵי אָדָם:
קהל: הֲלֹלִיָהּ:

הלויים: לֹא הִמָּתִים יְהַלְלוּ יְהוָה.
קהל: הֲלֹלִיָהּ:

הלויים: וְלֹא כָּל יוֹרְדֵי דוֹמָה:
קהל: הֲלֹלִיָהּ:

הלויים: וְאַנְחָנוּ נְבָרֶךְ יְהוָה.
קהל: הֲלֹלִיָהּ:

הלויים: מִעֲתָה וְעַד עוֹלָם הֲלֹלִיָהּ:
קהל: הֲלֹלִיָהּ:

הַלּוּיִם: אֶהְבֵּתִי כִּי יִשְׁמַע יְהוָה אֶת קוֹלִי תַחֲנוּנָי:

קהל: אֶהְבֵּתִי כִּי יִשְׁמַע יְהוָה אֶת קוֹלִי תַחֲנוּנָי:

הַלּוּיִם: כִּי הִטָּה אָזְנוֹ לִי וּבִימִי אֶקְרָא: קהל: הַלְלוּיָהּ:

הַלּוּיִם: אֲפַוְנִי חֶבְלֵי מוֹת. קהל: הַלְלוּיָהּ:

הַלּוּיִם: וּמִצָּרֵי שְׂאוֹל מִצָּאוֹנִי. קהל: הַלְלוּיָהּ:

הַלּוּיִם: צָרָה וַיִּגְזֹן אֶמְצָא: קהל: הַלְלוּיָהּ:

הַלּוּיִם: וּבִשְׁם יְהוָה אֶקְרָא אֲנִי יְהוָה מִלְּטָה נַפְשִׁי:

קהל: הַלְלוּיָהּ:

הַלּוּיִם: חֲנוּן יְהוָה וְצַדִּיק וְאַלְהִינוּ מְרַחֵם: קהל: הַלְלוּיָהּ:

הַלּוּיִם: שֹׁמֵר פֶּתָאִים יְהוָה. קהל: הַלְלוּיָהּ:

הַלּוּיִם: דְּלוֹתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ: קהל: הַלְלוּיָהּ:

הַלּוּיִם: שׁוּבִי נַפְשִׁי לְמִנוּחַיִכִּי. קהל: הַלְלוּיָהּ:

הַלּוּיִם: כִּי יְהוָה גָּמַל עָלַיִכִּי: קהל: הַלְלוּיָהּ:

הַלּוּיִם: כִּי חֲלַצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת. קהל: הַלְלוּיָהּ:

הַלּוּיִם: אֶת עֵינֵי מִן דְּמָעָה. קהל: הַלְלוּיָהּ:

הַלּוּיִם: אֶת רַגְלֵי מִדְּחִי: קהל: הַלְלוּיָהּ:

הַלּוּיִם: אֶת־הַלֵּךְ לִפְנֵי יְהוָה בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים:

קהל: הַלְלוּיָהּ:

הַלּוּיִם: הָאֲמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר.

קהל: הַלְלוּיָהּ:

הַלּוּיִם: אֲנִי עָנִיתִי מְאֹד:

קהל: הַלְלוּיָהּ:

הַלּוּיִם: אֲנִי אֶמְרָתִי בַחֲפוּי כָּל הָאָדָם כִּזְבֹּ:

קהל: הַלְלוּיָהּ:

הַלּוּיִם: מַה אָשִׁיב לַיהוָה כָּל תַּגְמוּלוֹהִי עָלַי:

קהל: הַלְלוּיָהּ:

הַלּוּיִם: כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא.

קהל: הַלְלוּיָהּ:

הַלּוּיִם: וּבִשְׁם יְהוָה אֶקְרָא:

קהל: הַלְלוּיָהּ:

הַלּוּיִם: נִדְרֵי לַיהוָה אֲשַׁלֵּם.

קהל: הַלְלוּיָהּ:

הַלּוּיִם: נִגְדָהָה נָא לְכָל עַמּוֹ:

קהל: הַלְלוּיָהּ:

הַלּוּיִם: יִקָּר בְּעֵינַי יְהוָה הַמּוֹתֶה לַחֲסִידָיו:

קהל: הַלְלוּיָהּ:

הַלּוּיִם: אֲנִי יְהוָה כִּי אֲנִי עֲבָדְךָ.

קהל: הַלְלוּיָהּ:

הַלּוּיִם: אֲנִי עֲבָדְךָ בֶּן אֲמָתְךָ פֶּתַחַת לְמוֹסְרִי:

קהל: הַלְלוּיָהּ:

הַלּוּיִם: לָךְ אֶזְבַּח זֶבַח תּוֹדָה.

קהל: הַלְלוּיָהּ:

הלויים: וּבְשֵׁם יְהוָה אֶקְרָא: קהל: הִלְלוּיָהּ:

הלויים: נִדְרֵי לַיהוָה אֲשַׁלֵּם. קהל: הִלְלוּיָהּ:

הלויים: נִגְדָה נָא לְכָל עַמּוֹ: קהל: הִלְלוּיָהּ:

הלויים: בַּחֲצֹרֹת בֵּית יְהוָה. קהל: הִלְלוּיָהּ:

הלויים: בַּתּוֹכְכִי יְרוּשָׁלַיִם הִלְלוּיָהּ: קהל: הִלְלוּיָהּ:

הלויים: הִלְלוּ אֶת יְהוָה כָּל גּוֹיִם.

קהל: הִלְלוּ אֶת יְהוָה כָּל גּוֹיִם.

הלויים: שִׁבְחִיתֶהוּ כָּל הָאֱמִים: קהל: הִלְלוּיָהּ:

הלויים: כִּי גִבֹר עָלֵינוּ חֲסֶדּוֹ. קהל: הִלְלוּיָהּ:

הלויים: וְאַמֶּת יְהוָה לְעוֹלָם הִלְלוּיָהּ: קהל: הִלְלוּיָהּ:

הלויים: הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסֶדּוֹ:

קהל: הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסֶדּוֹ:

הלויים: יֹאמַר נָא יִשְׂרָאֵל כִּי לְעוֹלָם חֲסֶדּוֹ:

קהל: הִלְלוּיָהּ:

הלויים: יֹאמְרוּ נָא בֵּית אֶהְרֹן כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:

קהל: הִלְלוּ יְהוָה:

הלויים: יֹאמְרוּ נָא יִרְאֵי יְהוָה כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:

קהל: הִלְלוּ יְהוָה:

הלויים: מִן הַמִּצֵּר קָרָאתִי יְהוָה.

קהל: הִלְלוּ יְהוָה:

הלויים: עֲנֵנִי בַמֶּרְחֹב יְהוָה:

קהל: הִלְלוּ יְהוָה:

הלויים: יְהוָה לִי לֹא אִירָא מִהַיַּעֲשֶׂה לִי אָדָם:

קהל: הִלְלוּ יְהוָה:

הלויים: יְהוָה לִי בְּעוֹזִרִי וְאֲנִי אֶרְאֶה בְּשִׁנְאֵי:

קהל: הִלְלוּ יְהוָה:

הלויים: טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָה מִבֶּטַח בָּאָדָם:

קהל: הִלְלוּ יְהוָה:

הלויים: טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָה מִבֶּטַח בַּנְּדִיבִים:

קהל: הִלְלוּ יְהוָה:

הלויים: כָּל גּוֹיִם סָבְבוּנִי בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילָם:

קהל: הִלְלוּ יְהוָה:

הַלּוּיִם: סְבוּנִי גַם סְבִיבִנִי בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילָם:

קהל: הַלְלוּיָהּ:

הַלּוּיִם: סְבוּנִי כְּדַבְּוֹרִים דַּעְכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים בְּשֵׁם

יְהוָה כִּי אֲמִילָם: קהל: הַלְלוּיָהּ:

הַלּוּיִם: דָּחָה דְחִיתַנִּי לְנַפְל וַיְהוָה עֲזָרָנִי: קהל: הַלְלוּיָהּ:

הַלּוּיִם: עֲזִי וְזִמְרַת יְהוָה. קהל: הַלְלוּיָהּ:

הַלּוּיִם: וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה: קהל: הַלְלוּיָהּ:

הַלּוּיִם: קוֹל רָנָה וִישׁוּעָה בְּאַהֲלֵי צַדִּיקִים. קהל: הַלְלוּיָהּ:

הַלּוּיִם: יִמִּין יְהוָה עֲשָׂה חֵיל: קהל: הַלְלוּיָהּ:

הַלּוּיִם: יִמִּין יְהוָה רוֹמְמָה. קהל: הַלְלוּיָהּ:

הַלּוּיִם: יִמִּין יְהוָה עֲשָׂה חֵיל: קהל: הַלְלוּיָהּ:

הַלּוּיִם: לֹא אֲמוֹת כִּי אֶחָיָה וְאַסְפֵּר מַעֲשֵׂי יְהוָה:

קהל: הַלְלוּיָהּ:

הַלּוּיִם: יִסּוֹר יִסְרֵנִי יְהוָה וְלִמּוֹת לֹא נִתַּנְנִי: קהל: הַלְלוּיָהּ:

הַלּוּיִם: פֶּתַח לִי שַׁעֲרֵי צֶדֶק. קהל: הַלְלוּיָהּ:

הַלּוּיִם: אָבֹא בָּם אוֹדָה יְהוָה: קהל: הַלְלוּיָהּ:

קהל: הַלְלוּיָהּ:

הַלּוּיִם: זֶה הַשַּׁעַר לַיהוָה.

קהל: הַלְלוּיָהּ:

הַלּוּיִם: צְדִיקִים יִבְאוּ בּוֹ:

הַלּוּיִם: אֲוֹדָךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתֵּהִי לִי לִישׁוּעָה:

קהל: אֲוֹדָךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתֵּהִי לִי לִישׁוּעָה:

הַלּוּיִם: אָבֹן מֵאֶסֶן הַבּוֹנִים הִתָּה לְרֹאשׁ פֶּנֶה:

קהל: אָבֹן מֵאֶסֶן הַבּוֹנִים הִתָּה לְרֹאשׁ פֶּנֶה:

הַלּוּיִם: מֵאֵת יְהוָה הִתָּה זֹאת הִיא נִפְלְאֹת בְּעֵינֵינוּ:

קהל: מֵאֵת יְהוָה הִתָּה זֹאת הִיא נִפְלְאֹת בְּעֵינֵינוּ:

הַלּוּיִם: זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יְהוָה נִגִּילָה וְנִשְׂמְחָה בּוֹ:

קהל: זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יְהוָה נִגִּילָה וְנִשְׂמְחָה בּוֹ:

הַלּוּיִם: אֲנֵא יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָא.

קהל: אֲנֵא יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָא.

הַלּוּיִם: אֲנֵא יְהוָה הַצְלִיחָה נָא:

קהל: אֲנֵא יְהוָה הַצְלִיחָה נָא:

הלויים: בְּרוּךְ הַבֹּא.

ועונים הקהל: בְּשֵׁם יְהוָה.

הלויים: בְּרוּךְ הַבֹּא.

ועונים הקהל: בְּשֵׁם יְהוָה.

הלויים: בִּרְכֻנְכֶם מִבֵּית יְהוָה:

קהל: בִּרְכֻנְכֶם מִבֵּית יְהוָה:

הלויים: אֵל יְהוָה וַיָּאֶר לָנוּ.

קהל: אֵל יְהוָה וַיָּאֶר לָנוּ.

הלויים: אָסְרוּ חַג בַּעֲבוּתֵינוּ עַד קִרְנֹת הַמִּזְבֵּחַ:

קהל: אָסְרוּ חַג בַּעֲבוּתֵינוּ עַד קִרְנֹת הַמִּזְבֵּחַ:

הלויים: אֵלֵינוּ אַתָּה וְאוֹדְךָ.

קהל: אֵלֵינוּ אַתָּה וְאוֹדְךָ.

הלויים: אֱלֹהֵינוּ אֲרוֹמְמְךָ:

קהל: אֱלֹהֵינוּ אֲרוֹמְמְךָ:

הלויים: הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:

קהל: הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:

יְהַלְלוּךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל מַעֲשֵׂיךָ וְחֲסִידֶיךָ
 צְדִיקִים עוֹשֵׂי רְצוֹנְךָ וְכָל עַמֶּךָ בֵּית
 יִשְׂרָאֵל כָּל־כָּל בְּרָנָה יוֹדוּ וַיְבָרְכוּ וַיִּשְׁבְּחוּ וַיִּפְאֲרוּ
 וַיִּשְׁוֹרְרוּ וַיְרוֹמְמוּ וַיַּעֲרִיצוּ וַיִּקְהִישׁוּ וַיִּמְלִיכוּ אֶת
 שְׁמֶךָ מִלְּפָנֶיךָ תָּמִיד. כִּי לָךְ טוֹב לְהוֹדוֹת וּלְשַׁמֵּךְ
 נָאֶה לְזַמֵּר כִּי מַעֲוֹלָם וְעַד עוֹלָם אֶתָּה אֵל: בְּרוּךְ
 אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד
 הָעוֹלָם מְלֶךְ מַהֲלֵל בִּתְשַׁבְּחוֹת:

השומעים עונים:

בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

אם גמרו לקרוא את ההלל ועדיין לא סיימו להקריב את הפסח, קוראים פעם
 שנייה, ואם גמרו ועדיין לא סיימו להקריב, קוראים פעם שלישית.

תולים את הקרבן פסח בוויים הקבועים שם, ואם אין וו פנוי, מניח
 על כתפו ועל כתף חבירו מקל דק ותולהו.

לשם יחוד קודש־א בְּרוּךְ הוּא וְשִׁכְנֵתִיה בְּדַחֲלוֹ וְרַחֲמֵינוּ וְדַחֲלוֹ לְיַחַד שֵׁם י"ה בְּרוּךְ
 (אסור לומר בפירוש, אלא יאמר: י"ק בְּרוּךְ) בְּיַחְוָדָא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל. הָרִינִי מוֹכֵן וּמְזוּמֵן
 לְחַפְשִׁיט אֶת עוֹר הַקֶּרֶבֶן פֶּסַח לַעֲשׂוֹת בָּזָה נְחַת רוּחַ גְּדוֹל לְיוֹצְרִי וּבּוֹרְאִי יִתְבָּרֵךְ שְׁמוֹ וַיִּתְעַלָּה.
 וַיְהִי נָעַם אֲדָנִי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ בּוֹנֵנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ בּוֹנֵנָהוּ:

יִתְּ בָרוּךְ אֱתָהּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַפְשִׁיט אֶת עוֹר הַקָּרְבָּן:

השומעים עונים:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

מפשיט את כל עורו (ובשבת מפשיט מרגליו התחתונות עד החזה, ואת השאר מפשיט בחתיכות קטנות, שאינן דרך הפשטה).

וקורעים בטנו ומוציאים את האימורים: החלב שעל הכרס ויותרת הכבד ושתי הכליות וחלב שעליהם (ואם קרבן הפסח הוא כבש, גם את האליה) ונותנם בכלי שרת.

מוציא את הקרביים וממחה אותם עד שמסיר מהן הפרש (כדי שיהיו נקיים כשצולחן עמם).

לְשֵׁם יְחִיד קוֹדֶשׁא בָּרוּךְ הוּא וְשִׁכְנֵתָהּ בְּדָחִילוֹ וְרַחֲמֵינוּ וְדָחִילוֹ לְיְחִיד שֵׁם יי"ה בְּרוּךְ (אסור לומר בפירוש, אלא יאמר: יי"ק ברוך) בְּיַחְוָדָא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל. הָרִינִי מוֹכֵן וּמְזוּמֵן לְמַלְיָח אֶת אֵימֹרֵי הַקָּרְבָּן פֶּסַח לַעֲשׂוֹת כְּזֶה נַחַת רוּחַ גְּדוּל לְיוֹצְרִי וּבּוֹרְאֵי יְתִבְרָךְ שְׁמוֹ וְיִתְעַלֶּה. וְיְהִי נָעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָה:

יט. לישראל מותר להפשיט את עור הקרבנות. ולכן מברך בנוסח 'אשר קדשנו במצותיו', ולא 'אשר קדשנו בקדושתו של אהרן'.

נראה שיש ברכה כללית על הפשט העור של הקרבנות, ולא ברכה פרטית על כל קרבן וקרבן. ולכן כתבנו רק 'להפשיט את עור הקרבן' ולא 'את עור הפסח'.

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו
וְצִוָּנוּ לְמַלְוָח:

השומעים עונים:

בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

ומולח את האימורים.

לשם יחוד קודשא ברוך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ורחימו ודחילו ליחד שם י"ה ברו"ה
(אסור לומר בפירוש, אלא יאמר: י"ק ברו"ק) ביחודא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל. הריני מוכן ומזומן
להקטיר את אימורי קרבן הפסח לעשות בזה נחת רוח גדול ליוצרי ובוראי ותברך שמו
ויתעלה. ויהי נעם אדני אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ בּוֹנֵנָה עֲלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ בּוֹנֵנָה:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּקִדְּשָׁתוֹ
שֶׁל אַהֲרֹן וְצִוָּנוּ לְהַקְטִיר:

השומעים עונים:

בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

ומקטיר הכהן את האימורים של קרבן הפסח על המערכה. חלבי כל
קרבן וקרבן לבדו.
בחול מקטיר ביום ולא בלילה שהוא יום טוב, אבל אם חל ערב
פסח בשבת מקטירים והולכים כל הלילה.

שחיטתו וזריקת דמו ומיחוי קרביו והקטר חלביו דוחים את השבת, ושאר עניניו אין דוחים את השבת.

גמרה כת אחת להקריב, פותחין העזרה יצאה כת ראשונה. נכנסה כת שניה, נעלו דלתות העזרה. גמרה, יצאה שניה, נכנסה שלישית. כמעשה הראשונה, כך מעשה השניה והשלישית.

אחר שיצאו כולם רוחצים העזרה מלכלוכי הדם ואפילו בשבת. אמת המים עוברת בעזרה, וכשרוצים להדיח הרצפה סותמין מקום יציאת המים והיא מתמלאה על כל גדותיה עד שהמים עולים וצפים ומקבצים אליהם כל דם ולכלוך שבעזרה, אחר כך פותחין הסתימה ויוצאים המים עם הלכלוך, נמצאת הרצפה מנוקה, זהו כבוד הבית. יצאו כל אחד עם הקרבן פסח שלו (ועם העור של הפסח).

בשבת אין מוליכים את הפסח לביתם, אלא כת הראשונה יוצאים בפסחיהם ויושבים בהר הבית, השניה יוצאים עם פסחיהם ויושבים בחיל, השלישית במקומה עומדת. חשכה, יצאו וצלו את פסחיהם³.

לְשֵׁם יְחִיד קוֹדֶשׁא בְּרִיךְ הוּא וְשְׂכִינְתָּיה בְּדָחִילו וְרַחֲמֵינוּ וְדָחִילו לְיַחַד שֵׁם יי"ה בְּוִ"ה (אסור לומר בפירוש, אלא יאמר: י"ק בְּוִ"ק) בְּיַחְוָדָא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל. הָרִינִי מוֹכֵן וּמְזוּמֵן לְצִלוֹת אֶת הַקָּרְבָּן פֶּסַח לַעֲשׂוֹת כְּזֶה נֶחֱת רֹחַ גְּדוֹל לְיוֹצְרֵי וּבּוֹרְאֵי יְתִכְרֶד שְׁמוֹ וְיִתְעַלֶּה. וְיִהִי נֶעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ בּוֹנֵנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ בּוֹנֵנָה:

כ. מכיוון שצולים את הקרבן פסח בירושלים ולא בבית המקדש, כתבנו את הברכה בנוסח הרגיל. ועונים אחר כך אמן. כי רק בבית המקדש מברכים בנוסח 'אלקינו אלקי ישראל מן העולם ועד העולם', ועונים 'ברוך שם'.

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר
קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְעֹלֹת הַפֶּסַח:

השומעים עונים:

אָמֵן:

וצולים את הקרבן פסח. כיצד צולים אותו, מביאין שפוד של רמון
תוחבו מתוך פיו עד בית נקובתו, ותולהו לתוך התנור והאש למטה,
ותולה ברעיו ובני מעיו חוצה לו.

כשמקריבין את הפסח בראשון מקריבין עמו ביום י"ד זבח שלמים
מן הבקר או מן הצאן גדולים או קטנים זכרים או נקבות, והיא
נקראת חגיגת ארבעה עשר, על זה נאמר בתורה וזבחת פסח לה'
אלהיך צאן ובקר, ולא קבעה הכתוב חובה אלא רשות בלבד, מכל
מקום היא כחובה מדברי סופרים, כדי שיהא הפסח נאכל על
השובע. אימתי מביאין עמו חגיגה, בזמן שהוא בא בחול בטהרה
ובמועט, ונאכלת לשני ימים ולילה אחד, ודינה ככל תורת זבחי
שלמים, טעונה סמיכה ונסכים ומתן דמים שתיים שהן ארבע ושפיכת
שירים ליסוד.

קדש

מוזגים לו בוס ראשון ומקדש על היינא:

אתקינו סעודתא דמלכא עלאה, דא היא סעודתא דקדשא ברין הוא ושכינתה:

לשם יחוד^{כב} קודשא ברין הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ורחימו ודחילו ליחד שם י"ה ברו"ה (אסור לומר בפירוש, אלא יאמר: י"ק ברו"ק) ביחודא שלים בשם כל ישראל. חריני מוכן ומזומן לקדש על חין (בשבת: בדיקת זכור ושומר זכרו על חין) לעשות בזה נחת רוח גדול ליוצרי ובוראי יתברך שמו ויתעלה. ויהי נעם אדני אלהינו עלינו ומעשה ידינו בוננה עלינו ומעשה ידינו בוננה:

לשם יחוד קודשא ברין הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ורחימו ודחילו ליחד שם י"ה ברו"ה (אסור לומר בפירוש, אלא יאמר: י"ק ברו"ק) ביחודא שלים בשם כל ישראל. חריני מוכן ומזומן לקנים מצות בוס ראשון מארבע בוסות לעשות בזה נחת רוח גדול ליוצרי ובוראי יתברך שמו ויתעלה. ויהי נעם אדני אלהינו עלינו ומעשה ידינו בוננה עלינו ומעשה ידינו בוננה:

(בשחל בשבת מתחילים כאן:

בלחש: ויהי ערב ויהי בקר

יום הששי. ויכלו השמים והארץ וכל צבאם: ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה וישבת ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה: ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות:)

כא. הערה כללית. במקומות בהגדה לזמן בית המקדש שלא צויין המקור, המקור הוא ברמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ח'.

כב. כתב ביסוד ושורש העבודה וז"ל: יזהר לומר לפני כל דבר ודבר של הסדר לשם יחוד וכו' ופסוק ויהי נועם. והעיקר שיכוין שבכל דבר הוא עושה נחת רוח ליוצרו ובוראו יתברך שמו, ויעשה כל דבר בשמחה עצומה ורחמנא לבא בעי.

כשחל בחול מתחילים כאן:

סְבִירֵי מִרְנֹן וְרִבְנֹן וְרִבּוֹתַי:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם
בוֹרֵא פְּרִי הַגֶּפֶן:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר
בָּנוּ מִכָּל עָם וְרוֹמְמָנוּ מִכָּל לָשׁוֹן וְקִדְּשָׁנוּ
בְּמִצְוֹתָיו. וַתֵּתֵן לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה (בשבת:
שְׁבֻתוֹת לְמִנְחָה ו) מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה, חַגִּים וְזִמְנִים
לְשִׂשׁוֹן, אֶת יוֹם (בשבת: הַשָּׁבֶת הַזֶּה וְאֵת יוֹם) חַג הַמִּצּוֹת
הַזֶּה, זְמַן חֵירוּתֵנוּ (בשבת: בְּאַהֲבָה) מִקְרָא קֹדֶשׁ, זֵכֶר
לִיציאת מצרים. כִּי בָנוּ בְּחֵרֶת וְאוֹתָנוּ קִדְּשָׁתָהּ
מִכָּל הָעַמִּים, (בשבת: וְשַׁבָּת) וּמוֹעֲדֵי קֹדֶשׁ (בשבת: בְּאַהֲבָה
וּבְרִצּוֹן) בְּשִׂמְחָה וּבְשִׂשׁוֹן הִנַּחֲלָתָנוּ. בְּרוּךְ אַתָּה
יְהוָה, מְקַדֵּשׁ (בשבת: הַשָּׁבֶת ו) יִשְׂרָאֵל וְחַיִּים:

(במוצאי שבת מוסיפים וסימנך יקנה'ו):

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בוֹרֵא מֵאֲרִי הָאֵשׁ:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמְבָדִיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחָל, בֵּין אֹר
לְחֹשֶׁךְ, בֵּין יִשְׂרָאֵל לְעַמִּים, בֵּין יוֹם הַשַּׁבָּעִי לְשִׁשַּׁת יָמֵי הַמַּעֲשֶׂה.
בֵּין קִדְּשָׁתָהּ שַׁבָּת לְקִדְּשַׁת יוֹם טוֹב הַבְּדִלָּה, וְאֵת יוֹם הַשַּׁבָּעִי מִשִּׁשַּׁת יָמֵי
הַמַּעֲשֶׂה קִדְּשָׁתָהּ. הַבְּדִלָּה וְקִדְּשָׁתָהּ אֶת עַמּוֹד יִשְׂרָאֵל בְּקִדְּשָׁתָהּ. בְּרוּךְ אַתָּה
יְהוָה הַמְבָדִיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחָל:

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם,

שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה:

ושותים כוס ראשון בהסיבה לצד שמאל:

ורחין

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה ברחילו ורחימו ורחילו ליחד שם י"ה ברו"ה
(אסור לומר בפירוש, אלא יאמר: י"ק ברו"ק) ביחודא שלים בשם כל ישראל. חריני מוכן ומזומן לרחין
את הידים לפני טבול ראשון כמו שתקנו לנו חכמינו זכרונם לברכה לעשות בזה נחת רוח גדול
ליוצרי ובוראי יתברך שמו ויתעלה. ויהי נעם אדני אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה
עלינו ומעשה ידינו כוננה:

נוטלים את הידים כמו בנטילת ידים לסעודה, ואין מברכים על
נטילת ידים:

ברפס

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה ברחילו ורחימו ורחילו ליחד שם י"ה ברו"ה
(אסור לומר בפירוש, אלא יאמר: י"ק ברו"ק) ביחודא שלים בשם כל ישראל. חריני מוכן ומזומן לטבול
ולאכל ברפס כמו שתקנו לנו חכמינו זכרונם לברכה לעשות בזה נחת רוח גדול ליוצרי
ובוראי יתברך שמו ויתעלה. ויהי נעם אדני אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה
ידינו כוננה:

טובלים כרפס פחות מכזית במי מלה, ומברכים בורא פרי האדמה,
ויש לכוון לפטור את המרור:

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם,
בורא פרי האדמה:

ואוכלים פחות מכזית:

יחזק

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ורחילו ויחיד שם י"ה ברו"ה
(אסור לומר בפירוש, אלא יאמר: י"ק ברו"ק) ביהודא שלום בשם כל ישראל. חריני מוכן ומזומן לפרס
את המצה לשנים לעשות בזה נחת רוח גדול ליוצרי ובוראי ותפרה שמו ויתעלה. ויהי נעם
אדני אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננה:

גדול המסובים פורס את המצה האמצעית לשניים, את החלק
הגדול מצניע לאפיקומן, ואת החלק הקטן משאיר בין שני המצות
השלמות:

גדול המסובים פורס את המצה האמצעית לשניים, כדי שתהיה
המצה פרוסה משום לחם עוני:

כג. כן מפורש הטעם ברמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ח' הלכה ו'.

מגיד

אומרים את ההגדה:

מגלה את המצות ומגביה הקערה ואומר:

הָאֵל לַחֲמָא עֲנִיא דִּי אֲכָלוּ אֲבָהֲתָנָא בְּאַרְעָא
דְּמִצְרַיִם. כָּל דְּכַפִּין יִיתִי וְיִיכַל, כָּל דְּצָרִיךְ
יִיתִי וְיִפְסַח כִּד. הַשְׁתָּא חָכָא, לְשָׁנָה הַבָּאָה
בְּאַרְעָא דִּישְׂרָאֵל. הַשְׁתָּא עֲבָדִי, לְשָׁנָה הַבָּאָה
בְּנֵי חוּרִין:

מוזגים כוס שני, וכאן הבן שואל:

מַה נִּשְׁתַּנָּה הַלֵּילָה הַזֶּה מִכָּל הַלֵּילֹת:

שֶׁבְּכָל הַלֵּילֹת אָנוּ אוֹכְלִין חֵמֶץ וּמִצָּה, הַלֵּילָה
הַזֶּה כָּלוּ מִצָּה:

כד. נראה פשוט להשמיט את ההמשך בזמן הגאולה.

שֶׁבֶכֶל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין שְׂאֵר יִרְקוֹת, הַלֵּילָה
הַזֶּה מִרֹּר:

שֶׁבֶכֶל הַלֵּילוֹת, אָנוּ אוֹכְלִין בָּשָׂר צָלִי שְׁלֹק
וּמִבוֹשָׁל, הַלֵּילָה הַזֶּה כֵּלֹא צָלִי:

שֶׁבֶכֶל הַלֵּילוֹת אֵין אָנוּ מִטְבִּילִין אֶפִּילוּ פַּעַם
אַחַת, הַלֵּילָה הַזֶּה שְׁתֵּי פַּעֲמִים:

שֶׁבֶכֶל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין בֵּין יוֹשְׁבֵין וּבֵין
מְסֻבִּין, הַלֵּילָה הַזֶּה כֵּלֹא מְסֻבִּין:

יש אומרים את מאמר הזוה"ק:

בְּקוּדָא בְּתַר דָּא, לְסַפֵּר בְּשִׁבְחָא דִּיצִיאת מִצְרַיִם, דְּאִיהוּ חִיּוּבָא
עַל בֶּר נֶשׁ, לְאַשְׁתַּעֲי בְּחַאי שְׁבַחָא לְעַלְמִין. חֲבִי
אוֹקִימְנָא, כָּל בֶּר נֶשׁ דְּאַשְׁתַּעֲי בִּיצִיאת מִצְרַיִם, וּבְחֵחֻא סְפֹר
חֲדֵי בְּחֵדוֹת, זְמַן אִיהוּ לְמַחֲדֵי בְּשִׁכְיִנְתָּא לְעַלְמָא דְּאִתִּי דְּחֵחֻא
חֲדוּ מִכְּלָא, דְּחַאי אִיהוּ בֶּר נֶשׁ דְּחֲדֵי בְּמִרְיָה, וְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ
הוּא חֲדֵי בְּחֵחֻא סְפֹר. בִּיה שְׁעֵתָא, כְּנִישׁ קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא
לְכָל פְּמִלִּיא דִּילִיה, וְאָמַר לֹן, זִילוּ וּשְׁמַעוּ סְפֹרָא דְּשִׁבְחָא
דִּילִי, דְּקָא מְשַׁתַּעֲו בְּנִי, וְחֲדָאן בְּפֹרְקָנִי. כְּדִין כֵּלְחוּ מִתְּכַנְשִׁין,
וְאַתְיִין וּמִתְּחַבְּרִין בְּחֲדֵיחֻא דִּישְׂרָאֵל, וּשְׁמַעוּ סְפֹרָא דְּשִׁבְחָא,
דְּקָא חֲדָאן בְּחֵדוֹא דְּפֹרְקָנָא דְּמִרְיָחֻן, כְּדִין אַתְיִין וְאוּדִין לִיה

לְקוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא, עַל כָּל אֵינֹן נִסִּין וּגְבוּרָן וְאוֹדָאן לִיה עַל
עָמָא קְדִישָׁא דְּאִית לִיה בְּאַרְעָא, דְּחֻדָּאן בְּחֻדָּה דְּפוֹרְקָנָא
דְּמֵאֲרִיחֹן. בְּרִין אֲתוּסָה לִיה חִילָא וּגְבוּרָתָא לְעִילָא, וַיִּשְׂרָאֵל
בְּחֵהוּא סְפוּרָא יְהִי חִילָא לְמֵאֲרִיחֹן, כְּמִלְפָא, דְּאֲתוּסָה חִילָא
וּגְבוּרָתָא, כִּד מְשַׁבְּחִין גְּבוּרָתֵיהּ, וְאוֹדֵן לִיה, וּבְלָחוּ דְּחֻלִּין
מִקְמֵיהּ, וְאֶסְתַּלַּק יְקָרִיהָ עַל כְּלָחוּ. וּבְגִין כֵּהָ, אִית לְשַׁבְּחָא
וּלְאַשְׁתַּעֵי בְּסְפוּרָא דָּא כְּמָה דְּאֲתַמַּר:

לְשֵׁם יְחִיד כ"ה קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא וְשְׂכִינְתָּיה בְּדֻחִילוֹ וְרַחֲמֵי וְרַחֲמֵי וְדֻחִילוֹ לְיְחִיד שֵׁם י"ה בּו"ה
(אסור לומר בפירוש, אלא יאמר: י"ק בּו"ה) בְּיֻחָדָא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל. תְּרִינִי מוֹכֵן וּמְזוּמֵן לְנִימִם
מִצֻּת עֲשֵׂה שְׂצוֹנִי בּוֹרְאִי יְתִבְרַךְ שְׁמוֹ לְסַפֵּר בִּיצִיאת מִצְרַיִם בְּיֻחָדָא בְּלִילָה הַזֶּה, וְהִנְנִי מוֹכֵן
לְסַפֵּר לְבִנְיִי וְלְבִנֵי בְתִי הַנִּסִּים וְהַגְּבוּרוֹת וְהַנְּפִלְאוֹת שֶׁעָשָׂה הַבּוֹרֵא יְתִבְרַךְ שְׁמוֹ וַיִּתְעַלֶּה זְכוּרִי
לְעַד עָמְנוּ בַּעַת יְצִיאת מִצְרַיִם וּבְנִיתִי לְתַת כִּזָּה חֲסִיפּוֹר נַחַת רוּחַ גְּדוֹל לְיוֹצְרִי וּבּוֹרְאִי בְּרוּךְ
הוּא וּבְרוּךְ שְׁמוֹ. וַיְהִי נָעַם אֲדָנִי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ
כּוֹנֵנָהוּ:

עֲבָדִים הָיִינוּ לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם, וַיּוֹצִיאֵנוּ יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ מִשָּׁם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֹרֹעַ נְטוּיָה.
וְאֵלּוּ לֹא הוֹצִיא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת אֲבוֹתֵינוּ
מִמִּצְרַיִם, הָרִי אָנוּ וּבְנֵינוּ וּבְנֵי בְנֵינוּ מַשְׁעֲבָדִים
הָיִינוּ לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם. וְאֵפִילוּ כֵּלָנוּ חֲכָמִים,
כֵּלָנוּ נְבוֹנִים, כֵּלָנוּ זִקְנִים, כֵּלָנוּ יוֹדְעִים אֶת
הַתּוֹרָה, מִצֻּחַ עָלֵינוּ לְסַפֵּר בִּיצִיאת מִצְרַיִם.

וְכָל הַמִּרְבֵּה לְסֹפֵר בִּיציאת מצרים הרי זה
משבח:

מַעֲשֵׂה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי אֶלְעָזָר
בֶּן עֲזַרְיָה וְרַבִּי עֲקִיבָא וְרַבִּי טַרְפוֹן
שֶׁהָיוּ מְסַבִּין בְּבֵנֵי בֵּרְקָה, וְהָיוּ מְסַפְּרִים בִּיציאת
מִצְרַיִם כָּל אוֹתוֹ הַלֵּילָה עַד שֶׁבָּאוּ תְּלַמִּידֵיהֶם
וְאָמְרוּ לָהֶם, רַבּוֹתֵינוּ הִגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע
שֶׁל שַׁחֲרִית:

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, הֲרִי אֲנִי כְּבֹן
שִׁבְעִים שָׁנָה, וְלֹא זָכִיתִי שֶׁתֹּאמַר יציאת
מִצְרַיִם בַּלֵּילוֹת עַד שֶׁדִּרְשָׁה בֶּן זֹמְאָה, שֶׁנֶּאֱמַר,
לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל
יְמֵי חַיֶּיךָ, יְמֵי חַיֶּיךָ הַיָּמִים, כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ
הַלֵּילוֹת. וְחֻכָּמִים אוֹמְרִים, יְמֵי חַיֶּיךָ הָעוֹלָם הַזֶּה,
כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ לְהַבִּיא לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ:

בָּרוּךְ הַמָּקוֹם, בָּרוּךְ הוּא. בָּרוּךְ שֶׁנֶּתַן תּוֹרָה
לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל, בָּרוּךְ הוּא. בְּנֶגֶד אֲרַבְעָה

בָּנִים וְבָרָה תוֹרָה, אֶחָד חֶכֶם, וְאֶחָד רָשָׁע,
וְאֶחָד תָּם, וְאֶחָד שְׂאִינֹו יוֹדֵעַ לְשֹׂאוֹל:

חֶכֶם מֶה הוּא אוֹמֵר, מֶה הָעֲדוֹת וְהַחֲקִים
וְהַמְשַׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם,
וְאֵף אֶתָּה אָמַר לוֹ כְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח, אֵין מִפְּטִירִין
אַחֲרֵי הַפֶּסַח אֶפִּיקוֹמֶן:

רָשָׁע מֶה הוּא אוֹמֵר, מֶה הָעֲבֻדָּה הַזֹּאת לָכֶם,
לָכֶם וְלֹא לוֹ, וְלִפִּי שְׁחֹצִיא אֶת עַצְמוֹ מִן
הַכָּלל כָּפַר בְּעֶקֶר, וְאֵף אֶתָּה הִקְהַח אֶת שְׁנֵי
וְאָמַר לוֹ, בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְהוָה לִי בְּצֵאתִי
מִמִּצְרַיִם, לִי וְלֹא לוֹ, אֵילוֹ הִיָּה שָׁם, לֹא הִיָּה
נִגָּאֵל:

תָּם מֶה הוּא אוֹמֵר, מֶה זֹאת, וְאֶמְרָת אֱלֹו
בְּחֻזֶּק יָד הוֹצִיאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם, מִבֵּית
עֲבָדִים:

וְשְׂאִינֹו יוֹדֵעַ לְשֹׂאוֹל אֶת פֶּתַח לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר,

וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּעָבוֹר
זֶה עָשָׂה יְהוָה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם:

יכול מראש חֲדָשׁ, תִּלְמֹד לומר בַּיּוֹם הַהוּא, אי
בַּיּוֹם הַהוּא יכול מִבְּעוֹד יוֹם, תִּלְמֹד לומר
בְּעָבוֹר זֶה, בְּעָבוֹר זֶה לֹא אִמְרָתִי אֲלֵא בְּשַׁעַת
שִׁישׁ כִּי פֶסַח מִצָּה וּמִרְרֹר מִנִּחִים לְפָנֶיךָ:

מִתְחִלָּה עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה הָיוּ אֲבוֹתֵינוּ,
וְעַכְשִׁיו קָרְבָנוּ הַמָּקוֹם לְעֲבֹדָתוֹ,
שֶׁנֶּאֱמַר, וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל כָּל הָעָם כֹּה אָמַר
יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֶבֶר הִנָּהּ יֵשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם
מֵעוֹלָם תֶּרַח אָבִי אַבְרָהָם וְאָבִי נָחוֹר וַיַּעֲבְדוּ
אֱלֹהִים אֲחֵרִים: וְאַקַּח אֶת אֲבִיכֶם אֶת אַבְרָהָם
מֵעֶבֶר הִנָּהּ וְאוֹלָךְ אוֹתוֹ בְּכָל אֶרֶץ כְּנָעַן
וְאַרְבָּה אֶת זֶרְעוֹ וְאֶתָּן לוֹ אֶת יִצְחָק: וְאֵתָּן

לִיצְחָק אֶת יַעֲקֹב וְאֶת עֵשָׂו וְאֶתְּנֶן לְעֵשָׂו אֶת הָרֶשֶׁת
שְׁעֵיר לְרֵשֶׁת אֶתוֹ וַיַּעֲקֹב וּבָנָיו יָרְדוּ מִצְרָיִם:

בְּרוּךְ שׁוֹמֵר הַבְּטָחָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל, בְּרוּךְ הוּא.
שֶׁהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא חֹשֵׁב אֶת חֵקֶן
לַעֲשׂוֹת, כְּמָה שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם אָבִינוּ בְּבְרִית
בֵּין הַבְּתָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר, וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יָדַע תֵּדַע
כִּי גֵר יִהְיֶה זֶרְעִי בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וַעֲבָדוּם וְעָנּוּ
אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה: וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר
יַעֲבֹדוּ דָן אֲנֹכִי וְאַחֲרָיו כֵּן יֵצְאוּ בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל:

מכסה את המצות, ומגביהים את הכוס ואומרים והיא שעמדה^{כז}:

וְהִיא שֶׁעָמְדָה לְאַבְרָהָם וְלָנוּ, שֶׁלֹּא אֶחָד
בְּלִבָּד עָמַד עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ, אֲלֵא

כז. אמר הרה"ק מוורקא זיע"א, מדוע הנוסח הכתוב בהגדה הוא 'מכסה את המצות, ומגביהים את הכוס ואומרים והיא שעמדה', ומדוע לא מספיק שיהיה כתוב 'ואומרים', ואח"כ יהיה כתוב 'וְהִיא שֶׁעָמְדָה' שבסדר ההגדה, ומדוע נכתב פעמיים (גם בהוראה כתוב 'ואומרים והיא שעמדה'). אלא הביאור הוא כך: מכסה את המצות שזה דאורייתא, ומגביהים את הכוס שזה דרבנן, ואומרים והיא שעמדה שזה הדרבנן הוא שעמד לנו בגלות, ועל ידי זה יכולנו לעמוד בגלות.

שֶׁבְכָל דּוֹר וָדוֹר עוֹמְדִים עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ,
וְהִקְדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַצִּילֵנוּ מִיָּדָם:

מניחים את הכוס, ויגלה את המצות:

צֵא וּלְמַד מֶה בִּקְשׁ לָבֹן הָאֲרָמִי לַעֲשׂוֹת לִיעֲקֹב
אָבִינוּ, שֶׁפָּרַעַה לֹא גָזַר אֱלֹא עַל הַזִּכָּרִים
וְלָבֹן בִּקְשׁ לַעֲקוֹר אֶת הַכֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר, אֲרָמִי אֲבִד
אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיִמָּה וַיָּגֵר שָׁם בְּמִתִּי מֵעַט וַיְהִי
שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל עָצוּם וָרֹב:

וַיֵּרֶד מִצְרַיִמָּה. אָנוּם עַל פִּי הַדְּבוּר:

וַיָּגֵר שָׁם. מִלְּמַד שֶׁלֹּא יֵרֶד יַעֲקֹב אָבִינוּ
לְהַשְׁתַּקֵּעַ בְּמִצְרַיִם אֱלֹא לְגוֹר שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר,
וַיֹּאמְרוּ אֵל פַּרְעֹה לְגוֹר בְּאֶרֶץ בְּאֵנוּ כִּי אֵין
מִרְעָה לְצֹאן אֲשֶׁר לַעֲבָדֶיךָ כִּי כִבֵּד הָרַעַב
בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְעַתָּה יֵשְׁבוּ נָא עַבְדֶּיךָ בְּאֶרֶץ גִּשְׁוֹן:

בְּמִתִּי מֵעַט. בְּמֶה שֶׁנֶּאֱמַר, בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ
אֲבוֹתֶיךָ מִצְרַיִמָּה וְעַתָּה שְׁמֹךְ יְהוָה

אֱלֹהֶיךָ כְּבוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב:

וַיְהִי שָׁם לְגוֹי. מִלְּמַד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְצִינִים שָׁם:

גָּדוֹל עָצוֹם. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר, וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ
וַיִּשְׂרְצוּ וַיִּרְבוּ וַיַּעֲצְמוּ בְּמָאד מְאֹד,
וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ אֹתָם:

וְרֹב. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר, רַבְּכָה כְּצִמָּח הַשָּׂדֶה נְתַתִּיךָ
וַתִּרְבִּי וַתִּגְדְּלִי וַתִּבְאִי בְּעַדִּי עַדִּיּים שָׂדִים
נִכְנֹו וַיִּשְׁעֲרֶךָ צִמָּח וְאֵת עֵרֶם וְעֶרְיָה: וְאָעֵכֶר
עָלֶיךָ וְאֶרְאֶךָ מִתְּבוֹסֶסֶת בְּדַמְיֶךָ וְאֶמֶר לָךְ
בְּדַמְיֶךָ חַיִּי וְאֶמֶר לָךְ בְּדַמְיֶךָ חַיִּי:

וַיִּירְעוּ אֹתָנוּ הַמְּצָרִים וַיַּעֲנוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ
עֲבֹדָה קָשָׁה:

וַיִּירְעוּ אֹתָנוּ הַמְּצָרִים. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר, הִבָּה
נִתְחַכְמָה לוֹ פֶּן יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי תִקְרָאנָה

מִלְחָמָה וְנוֹסַף גַּם הוּא עַל שְׂנְאֵינוּ וְנִלְחָם בָּנוּ
וְעָלָה מִן הָאָרֶץ:

וַיַּעֲנוּנוּ. כָּמָה שְׂנֵאָמֶר, וַיְשִׁימוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים
לְמַעַן עֲנֹתוּ בְּסִבְלָתָם וַיְכֹן עָרֵי
מִסְכְּנוֹת לְפָרֹעַ אֶת פֶּתֶם וְאֶת רַעְמָסִם:

וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה. כָּמוֹ שְׂנֵאָמֶר, וַיַּעֲבֹדוּ
מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרָךְ:

וַנִּצְעַק אֶל יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, וַיִּשְׁמַע
יְהוָה אֶת קוֹלֵנוּ, וַיֵּרָא אֶת עֲנֵינוּ
וְאֶת עֲמָלֵנוּ וְאֶת לַחֲצֵנוּ:

וַנִּצְעַק אֶל יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. כָּמָה שְׂנֵאָמֶר,
וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ
מִצְרַיִם וַיֹּאנְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבֹדָה וַיִּזְעֲקוּ
וַתַּעַל שׁוֹעֲתָם אֶל הָאֱלֹהִים מִן הָעֲבֹדָה:

וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת קוֹלֵנוּ. כָּמָה שְׂנֵאָמֶר, וַיִּשְׁמַע

אֱלֹהִים אֶת נֶאֱקָתָם וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת
בְּרִיתוֹ אֶת אֲבֹרָהֶם אֶת יִצְחָק וְאֶת יַעֲקֹב:

וַיֵּרָא אֶת עֲנִיָּנוּ. זֶה פְּרִישׁוֹת דָּרָךְ אֶרֶץ, כְּמָה
שֶׁנֶּאֱמַר, וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וַיֵּדַע אֱלֹהִים:

וְאֶת עֲמָלָנוּ. אֵלֶּה הַבָּנִים, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר, כָּל הַבֶּן
הַיָּלֹד הַיָּאֲרָה תִּשְׁלִיכֶהוּ וְכָל הַבֵּת תַּחֲיִיּוּ:

וְאֶת לַחֲצִינוּ. זֶה הַדְּחָק, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר, וְגַם רָאִיתִי
אֶת הַלַּחֲץ אֲשֶׁר מִצָּרִים לַחֲצִים אֹתָם:

וַיּוֹצֵאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֹרֶעַ
נְטוּיָה וּבִמְרָא גָדֹל וּבְאֲתוֹת וּבִמִּפְתִּיּוֹם:

וַיּוֹצֵאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם. לֹא עַל יְדֵי מִלְחָמָה וְלֹא
עַל יְדֵי שָׂרָף וְלֹא עַל יְדֵי שְׁלִיחַ, אֲלֹא
חֲקֹדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּכַבֹּדוֹ וּבְעֶצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר,
וַעֲבַרְתִּי בָאָרֶץ מִצְרַיִם בְּלִילָה הַזֶּה וְהַכִּיתִי כָּל

בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה וּבְכָל
 אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֲעֲשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי יְהוָה: וְעַבְרָתִי
 בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּלִילָה הַזֹּאת, אֲנִי וְלֹא מִלֵּאדָּה.
 וְהִפֵּיתִי כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, אֲנִי וְלֹא שָׂרָף.
 וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֲעֲשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי יְהוָה,
 אֲנִי הוּא וְלֹא הַשְּׁלִיחַ, אֲנִי יְהוָה, אֲנִי הוּא וְלֹא
 אֲחֵר:

בִּיד חֲזָקָה. זֶה הַדָּבָר, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר, הִנֵּה יָד יְהוָה
 הוֹיָה בְּמִקְנֶךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בַּסּוּסִים בַּחֲמֹרִים
 בַּגְּמָלִים בַּבָּקָר וּבַצֹּאן דָּבָר כָּבֵד מְאֹד:

וּבְזִרְעַ נְטוּיָה. זֶה הַחֶרֶב, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר, וַחֲרָבוֹ
 שְׁלֹפָה בִּידוֹ, נְטוּיָה עַל יְרוּשָׁלַיִם:

וּבְמִרְא גָדֹל. זֶה גְּלוּי שְׂכִינָה, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר, אוֹ
 חֲנֹפֶה אֱלֹהִים לָבֹא לְקַחַת לוֹ גּוֹי מִקְרֵב
 גּוֹי בְּמִסֹּת בָּאֲתֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה וּבִיד
 חֲזָקָה וּבְזִרְעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָאִים גְּדֹלִים כָּל
 אֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ:

וּבָאֲתוֹת. זֶה הַמַּטֶּה, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר, וְאֵת הַמַּטֶּה
הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בּוֹ אֵת
הָאֲתוֹת:

וּבַמִּפְתִּימִים. זֶה הַדָּם, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר, וְנִתְּתִי
מִזֵּמֶתִים בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ.

מטיפים מהכוס ג' פעמים כח:

דָּם. וְאֵשׁ. וְתִימְרוֹת עֵשָׂן:

דָּבָר אַחֵר, בְּיַד חֲזָקָה שְׁתֵּימִים, וּבִזְרַע נְטוּיָה
שְׁתֵּימִים, וּבִמְרָא גָדֹל שְׁתֵּימִים, וּבָאֲתוֹת
שְׁתֵּימִים, וּבַמִּפְתִּימִים שְׁתֵּימִים:

יֵאלוּ עֵשָׂר מִכּוֹת שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל
הַמִּצְוִיִּים בְּמִצְרִים, וְיֵאלוּ הֵן:

כח. מסתמא כן הוא, שלא ישתנו המנהגים בזמן בית המקדש, וכן נקטנו בכל ההגדה
שלא שנינו מהמנהגים. אולם אין לסמוך על זה, ויש לעשות שאלת חכם או לשאול
בסנהדרין.

מטיפים מהכוס י' פעמים:

דָּם. צִבְרִידֵעַ. בָּנִים. עָרֹב. דְּבַר. שְׁחִין.
בָּרַד. אֲרֵבָה. חֶשֶׁן. מַכַּת בְּכוֹרוֹת:

רַבִּי יְחִידָה הָיָה נוֹתֵן בָּהֶם סִמָּנִים:

מטיפים מהכוס ג' פעמים:

דְּצִ"ךְ. עֲד"ש. בְּאֶחָב:

רַבִּי יוֹסִי הִגְלִילִי אוֹמֵר, מִנִּין אֶתָּה אוֹמֵר שְׁלֶקוּ
הַמִּצְרִים בְּמִצְרִים עֹשֶׂר מִכּוֹת וְעַל הַיָּם לָקוּ
חֲמֻשִּׁים מִכּוֹת, בְּמִצְרִים מֶה הוּא אוֹמֵר, וַיֹּאמְרוּ
הַחֲרֻטָּמִים אֵל פֶּרַעַה אֶצְבַּע אֱלֹהִים הוּא, וְעַל
הַיָּם מֶה הוּא אוֹמֵר, וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד
הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה בְּמִצְרִים וַיֵּירָאוּ הָעָם
אֶת יְהוָה וַיֹּאמְרֵם בִּיהוָה וּבַמֶּשֶׁה עֲבָדוּ: כִּמָּה
לָקוּ בְּאֶצְבַּע עֹשֶׂר מִכּוֹת, אָמֹר מַעֲתָה בְּמִצְרִים
לָקוּ עֹשֶׂר מִכּוֹת, וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמֻשִּׁים מִכּוֹת:

רַבִּי אֶלְיעֶזֶר אוֹמֵר, מִנִּין שְׁכָל מִכָּה וּמִכָּה
שֶׁהָבִיא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִים

בְּמִצְרִים הִיְתָה שֶׁל אַרְבַּע מִכּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר, יִשְׁלַח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ עֲבָרָה וְזַעַם וְצָרָה מִשְׁלַחַת מִלֵּאכֵי רָעִים. עֲבָרָה אַחַת, וְזַעַם שְׁתֵּי, וְצָרָה שְׁלֹשׁ, מִשְׁלַחַת מִלֵּאכֵי רָעִים אַרְבַּע. אֲמֹר מִעַתָּה, בְּמִצְרִים לָקוּ אַרְבָּעִים מִכּוֹת וְעַל הַיָּם לָקוּ מֵאֲתֵיּם מִכּוֹת:

רַבִּי עֲקִיבָא אָמַר מִנִּין שֶׁכָּל מִכָּה וּמִכָּה שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִים בְּמִצְרִים הִיְתָה שֶׁל חֲמֵשׁ מִכּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר, יִשְׁלַח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ עֲבָרָה וְזַעַם וְצָרָה מִשְׁלַחַת מִלֵּאכֵי רָעִים. חֲרוֹן אַפּוֹ אַחַת, עֲבָרָה שְׁתֵּי, וְזַעַם שְׁלֹשׁ, וְצָרָה אַרְבַּע, מִשְׁלַחַת מִלֵּאכֵי רָעִים חֲמֵשׁ, אֲמֹר מִעַתָּה, בְּמִצְרִים לָקוּ חֲמִשִּׁים מִכּוֹת וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים וּמֵאֲתֵיּם מִכּוֹת^{כט}:

כט. המשך מאמר זה בילקוט שמעוני (דברים פרק כו רמז תתקלח) וז"ל: ויביאנו אל המקום הזה. זה בית המקדש, או יכול זה ארץ ישראל, כשהוא אומר ויבן לנו את הארץ הזאת הרי ארץ ישראל אמורה, ומה תלמוד לומר ויביאנו אל המקום הזה, הרי זה בית המקדש.

ויביאנו אל המקום, בשכר ביאתנו אל המקום הזה נתן לנו את הארץ הזאת.

כִּמְה מַעֲלוֹת טוֹבוֹת לַמָּקוֹם עֲלֵינוּ:

אלו הוציאנו ממצרים ולא עשה בהם
שפטים דיינו:

ארץ זבת חלב ודבש, נאמר כאן ארץ זבת חלב ודבש ונאמר להלן ארץ זבת חלב ודבש, מה להלן ארץ חמשת עממין אף כאן ארץ חמשת עממין, מכאן היה רבי יוסי הגלילי אומר אין מביאין בפורים מעבר תירדן שאינה ארץ זבת חלב ודבש.

ועתה מיד, הנה בשמחה, הבאתי משלי.

את ראשית פרי האדמה מכאן אמרו יורד אדם לתוך שדהו ורואה תאנה שבכרה וכו'.

אשר נתתה לי ה', מכאן אמרו האפטרופין ועבד ושלית ואשה ומטום ואנדרונינוס מביאין ואין קורין שאין יכולין לומר אשר נתתה לי ה'.

והנחתו לפני ה' אלהיך והשתחוית לפני ה' אלהיך, מלמד שטעונה (הנפה) [הנחה] שני פעמים אחד בשעת קריאה ואחד בשעת השתחוואה.

ושמחת, בכל מיני שמחות.

רבי יהושע דסבגין בשם רבי לוי בזכות שני דברים ישראל מתחטאין לפני המקום, בזכות שבת ובזכות מעשרות. בזכות שבת שנאמר אם תשיב משבת רגליך, מה כתיב בתריה אז תתענג על ה' וגו', ובזכות מעשרות דכתיב ושמחת בכל הטוב.

ושמחת בכל הטוב, אמר רב מתנה מנין לבבורים שטעונין שירה אתיא טוב טוב מהכא. איני והאמר רבי שמואל בר נחמן אמר ר' יונתן מנין שאין אומרים שירה אלא על הנין שנאמר ותאמר להם הגפן החדלתי את תירושי המשמח אלהים ואנשים, אם אנשים משמח, אלהים במה משמח, מכאן שאין אומרים שירה אלא על הנין, משבחת לה בדתני רב יוסף פרי אתה מביא ואי אתה מביא משקה. הביא ענבים ודרךן מנין, תלמוד לומר תביא. נאמר כאן שמחה ונאמר להלן שמחה וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת וגו' מה להלן שלמים אף כאן שלמים. נאמר כאן טוב ונאמר להלן יפה קול ומטיב נגון, בכל הטוב זה השירה.

אֱלֹהֵי עֲשֵׂה בָהֶם שְׂפָטִים וְלֹא עֲשֵׂה
בְּאַלְהֵיהֶם
דִּיּוּנוֹ:

אֱלֹהֵי עֲשֵׂה בְּאַלְהֵיהֶם וְלֹא חֲרָג אֶת
בְּכוֹרֵיהֶם
דִּיּוּנוֹ:

אֱלֹהֵי חֲרָג אֶת בְּכוֹרֵיהֶם וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת
מִמּוֹנָם
דִּיּוּנוֹ:

אֱלֹהֵי נָתַן לָנוּ אֶת מִמּוֹנָם וְלֹא קָרַע לָנוּ אֶת
הַיָּם
דִּיּוּנוֹ:

אֱלֹהֵי קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם וְלֹא הִעֲבִירָנוּ בְּתוֹכוֹ
בְּחֶרֶבָה
דִּיּוּנוֹ:

אֱלֹהֵי הִעֲבִירָנוּ בְּתוֹכוֹ בְּחֶרֶבָה וְלֹא שָׁקַע צִרְנוֹ
בְּתוֹכוֹ
דִּיּוּנוֹ:

אֱלֹהֵי שָׁקַע צִרְנוֹ בְּתוֹכוֹ וְלֹא סִפֵּק צָרֵכְנוּ בַּמִּדְבָּר
אַרְבָּעִים שָׁנָה
דִּיּוּנוֹ:

אֱלֹהֵי סִפֵּק צָרֵכְנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה וְלֹא
הֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמֶּן
דִּיּוּנוֹ:

אֱלֹהֵי הֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמֶּן וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת
הַשֶּׁבֶת
דִּיּוּנוֹ:

אלו נתן לנו את השבת ולא קרבנו לפני ה'
סיני דיינו:

אלו קרבנו לפני ה' סיני ולא נתן לנו את
התורה דינו:

אלו נתן לנו את התורה ולא הכניסנו לארץ
ישראל דינו:

אלו הכניסנו לארץ ישראל ולא בנה לנו את
בית הבחירה דינו:

על אחת כמה וכמה טובה כפולה ומכפלת
למקום עלינו, שהוציאנו ממצרים, ועשה
בהם שפטים, ועשה באלהיהם, והרג את
בכוריהם, ונתן לנו את ממונם, וקרע לנו את
הים, והעבירנו בתוכו בחרבה, ושקע צרנו
בתוכו, וספק צרכנו במדבר ארבעים שנה,
והאכילנו את המן, ונתן לנו את השבת,
וקרבנו לפני ה' סיני, ונתן לנו את התורה,
והכניסנו לארץ ישראל, ובנה לנו את בית
הבחירה לכפר על כל עונותינו:

רֶבֶן גַּמְלִיאל הָיָה אוֹמֵר, כֹּל שֶׁלֹּא אָמַר שְׁלֵשָׁה
דְּבָרִים אֵלּוּ בַּפֶּסַח, לֹא יֵצֵא יְדֵי חוּבָתוֹ.
וְאֵלּוּ הֵן:

פֶּסַח. מִצָּה. וּמַרְזֵר:

אֵין להגביה או להורות על הזרוע:

פֶּסַח שֶׁהָיוּ אֲבוֹתֵינוּ אוֹכְלִים בְּזֶמֶן שְׁבִית
הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קָיָם עַל שׁוּם מִצָּה. עַל שׁוּם
שֶׁפֶסַח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל בִּתְּי אֲבוֹתֵינוּ
בְּמִצְרַיִם. שֶׁנֶּאֱמַר, וְאִמְרָתָם זָבַח פֶּסַח הוּא
לִיחֻה אֲשֶׁר פֶּסַח עַל בִּתְּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם
בְּנִגְפוֹ אֶת מִצְרַיִם וְאֶת בִּתְּיֵנוּ הִצִּיל וַיִּקַּד הָעָם
וַיִּשְׁתַּחֲוּ:

מגביה את כבש הקרבן פסח ואומר^ל:

פֶּסַח זֶה שְׂאֵנוּ אוֹכְלִים עַל שׁוֹם מָה, עַל שׁוֹם
שֶׁפֶּסַח הִקְדּוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל בִּתִּי
אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרִים, שֶׁנֶּאֱמַר, וַאֲמַרְתֶּם זֶכֶח פֶּסַח
הוּא לַיהוָה אֲשֶׁר פֶּסַח עַל בִּתִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
בְּמִצְרִים בְּנִגְפוֹ אֶת מִצְרִים וְאֶת בִּתְּנוֹ הִצִּיל
וַיִּקַּד הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲוּ:

מגביה את המצות ומראה למסובים, ואומרים:

מִצָּה זוֹ שְׂאֵנוּ אוֹכְלִים עַל שׁוֹם מָה, עַל שׁוֹם
שֶׁלֹּא הִסְפִּיק בְּצֻקָם שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ לְהַחֲמִיץ
עַד שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם מִלֶּךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הִקְדּוּשׁ
בְּרוּךְ הוּא וְגֵאָלָם, שֶׁנֶּאֱמַר, וַיֹּאפּוּ אֶת הַבֶּצֶק
אֲשֶׁר הוּצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֲגַת מִצּוֹת כִּי לֹא חָמָץ
כִּי גִרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יָכְלוּ לְהַתְמַהֵּמֶה וְגַם
צִדָּה לֹא עָשׂוּ לָהֶם:

מגביה את המרור ומראה למסובים, ואומרים:

ל. כן כתב בספר 'עבודת הקרבנות' לרבי אהרן הכהן זצוק"ל חתן החפ"ן חיים, שמגביה את בשר הקרבן פסח.

מִרְרֹר זֶה שָׁאֲנוּ אוֹכְלִים עַל שׁוֹם מָה, עַל שׁוֹם
 שִׁמְרָרוּ הַמִּצְרִים אֶת חַיֵּי אֲבוֹתֵינוּ
 בַּמִּצְרִים, שֶׁנֶּאֱמַר, וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה
 קָשָׁה בְּחֶמֶר וּבִלְבָּנִים וּבְכָל עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה אֶת
 כָּל עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרֹךְ:

בְּכָל יוֹר וְיוֹר חֵיב אָדָם לִרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ
 כְּאִלּוּ הוּא יֵצֵא מִמִּצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר, וְהִגַּדְתָּ
 לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְיָ
 לִי בִּיצְאתִי מִמִּצְרַיִם. לֹא אֶת אֲבוֹתֵינוּ בְּלִבָּד
 גָּאֵל הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֲלֵא אִם אוֹתָנוּ גָּאֵל
 עַמּוּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר, וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן
 הָבִיא אֹתָנוּ לָתֵת לָנוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
 לְאַבְרָהָם:

יבסס המצות, ומגביהים את הכוס ואומרים:

לְפִיכָךְ אֲנַחֲנוּ חֵיבִים לְהוֹדוֹת לְהִלֵּל לְשַׁבַּח לְפָאֵר
 לְרַמֵּם לְהַדָּר לְבָרֵךְ לְעֲלֹה וּלְקַלֵּם לְמִי
 שֶׁעָשָׂה לְאַבְרָהָם וְלָנוּ אֶת כָּל הַנִּסִּים הָאֵלֶּה.
 הוֹצִיאָנוּ מִעֲבָדוֹת לְחֵירוֹת, מִיָּגוֹן לְשִׁמְחָה,

וּמֵאֵכֶל לַיּוֹם טוֹב, וּמֵאֶפְלָה לְאוֹר גָּדוֹל,
וּמִשְׁעֶבֶד לְגֹאֲלָהּ. וְנֹאמַר לְפָנָיו שִׁירָה חֲדָשָׁה,
הַלְלוּיָהּ:

יש שמניחים את הכוס ומגלה את המצות, ואומר בנעימה:

הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ עַבְדֵי יְהוָה הַלְלוּ אֶת שֵׁם יְהוָה:
יְהִי שֵׁם יְהוָה מְבָרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:
מִמְזֶרֶח שָׁמֶשׁ עַד מְבֹאֵאוֹ מִהֶלֶל שֵׁם יְהוָה: רַם
עַל כָּל גּוֹיִם יְהוָה עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ: מִי בִיהוָה
אֱלֹהֵינוּ הַמִּגְבִּיהִי לְשָׁבַת הַמַּשְׁפִּילִי לְרֹאוֹת
בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: מְקִימֵי מַעֲפָר דָּל מַאֲשֵׁפֶת יָרִים
אֲבִיוֹן לְחֹשִׁיבֵי עֵם נְדִיבִים עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ:
מוֹשִׁיבֵי עֶקְרֵת הַבַּיִת אִם הַבָּנִים שְׂמִיחָה הַלְלוּיָהּ:

בַּצֵּאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֵעָז,
חֵיתָה יְהוּדָה לְקַדְשׁוֹ, יִשְׂרָאֵל מִמְשָׁלוֹתָיו:
הֵיִם רָאָה וַיֵּנֶם הַיַּרְדֵּן יִסָּב לְאַחֹר: הֶהָרִים רָקְדוּ
כְּאֵילִים גְּבָעוֹת כְּבָנֵי צֹאן: מַה לָּךְ הֵיִם כִּי תִנוֹם
הַיַּרְדֵּן תִּסָּב לְאַחֹר: הֶהָרִים תִּרְקְדוּ כְּאֵילִים
גְּבָעוֹת כְּבָנֵי צֹאן: מִלִּפְנֵי אֲדוֹן חוֹלֵי אֶרֶץ

מִלִּפְנֵי אֱלֹהֵי יַעֲקֹב: הַחֲפָכִי הַצּוֹר אֲגַם מִיָּם
חֲלָמִישׁ לְמַעֲיָנִי מִיָּם:

מגביהים הכוס, ואומרים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר
גָּאֵלְנוּ וְגָאֵל אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרִים
וְהַגִּיעָנוּ הַלֵּילָה הַזֶּה לֶאֱכֹל בּוֹ ל"א פסח מִצֵּה
וּמְרוֹר.

כֵּן^{לב} יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ יַגִּיעֵנוּ
לְמוֹעֲדִים וְלִרְגָלִים אַחֲרִים חֲבָאִים לְקִרְאֵתֵנוּ
לְשָׁלוֹם, שְׂמֵחִים בְּבִנְיֵן עִירָה, וְשָׂשִׁים בְּעִבּוּדָתָהּ,
וְנֹאכֵל שָׂם מִן הַזֵּבָחִים וּמִן הַפֶּסַחִים (במוצ"ש אומרים: מִן
הַפֶּסַחִים וּמִן הַזֵּבָחִים) אֲשֶׁר יַגִּיעַ דָּמָם עַל קִיר מִזְבֵּחַךְ
לְרַצּוֹן וְנוֹדָה לְךָ שִׁיר חֲדָשׁ עַל גְּאֻלָּתֵנוּ וְעַל
פְּדוּת נַפְשֵׁנוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:

לא. בזמן הגאולה מוסיף כאן 'פסח' (שבלי חלקט בפירוש ההגדה).

לב. בזמן בית המקדש אינו אומר את הקטע בן וכו', רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ח'.

[יתכן שבזמן בית המקדש מוסיפים כאן שבת והודיה להשי"ת על הגאולה השלימה
ובנין בית המקדש].

לְשֵׁם יְחִיד קוֹדֶשׁא בְּרִיךְ הוּא וְשִׁבְיַתָּהּ בְּדָחִילוֹ וְרַחֲמֵימוֹ וְדָחִילוֹ לְיַחַד שֵׁם י"ה בְּר"ה
(אסור לומר בפירוש, אלא יאמר: י"ק בְּר"ק) בְּיַחְדָּא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל. תְּרִינֵי מוֹכֵן וּמְזוּמָן לְקוּיִם
מִצֻּת כּוֹס שְׁנֵי מֵאֲרָבַע כּוֹסוֹת לַעֲשׂוֹת בְּזֶה נַחַת רוּחַ גָּדוֹל לְיוֹצְרֵי וּבּוֹרְאֵי יְתִבְרַךְ שְׁמוֹ
וְיִתְעַלֶּה. וְיִהְיֶה נֶעֱם אֲדָנֵי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ בּוֹנֵנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ בּוֹנֵנָה:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַזֶּה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בוֹרֵא פְּרִי הַגֶּפֶן:

ושותים כוס שני בהסיבה לצד שמאל:

רְחֻצָּה

נוטלים שנית את הידים ומברכים על נטילת ידים:

לְשֵׁם יְחִיד קוֹדֶשׁא בְּרִיךְ הוּא וְשִׁבְיַתָּהּ בְּדָחִילוֹ וְרַחֲמֵימוֹ וְדָחִילוֹ לְיַחַד שֵׁם י"ה בְּר"ה
(אסור לומר בפירוש, אלא יאמר: י"ק בְּר"ק) בְּיַחְדָּא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל. תְּרִינֵי מוֹכֵן וּמְזוּמָן לְקוּיִם
מִצֻּת נְטִילַת יָדִים לַעֲשׂוֹת בְּזֶה נַחַת רוּחַ גָּדוֹל לְיוֹצְרֵי וּבּוֹרְאֵי יְתִבְרַךְ שְׁמוֹ וְיִתְעַלֶּה. וְיִהְיֶה נֶעֱם
אֲדָנֵי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ בּוֹנֵנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ בּוֹנֵנָה:

לְשֵׁם יְחִיד קוֹדֶשׁא בְּרִיךְ הוּא וְשִׁבְיַתָּהּ בְּדָחִילוֹ וְרַחֲמֵימוֹ וְדָחִילוֹ לְיַחַד שֵׁם י"ה בְּר"ה
(אסור לומר בפירוש, אלא יאמר: י"ק בְּר"ק) בְּיַחְדָּא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל. תְּרִינֵי מוֹכֵן וּמְזוּמָן לְקוּיִם
מִצֻּת אֲכִילַת מַצָּה לַעֲשׂוֹת בְּזֶה נַחַת רוּחַ גָּדוֹל לְיוֹצְרֵי וּבּוֹרְאֵי יְתִבְרַךְ שְׁמוֹ וְיִתְעַלֶּה. וְיִהְיֶה נֶעֱם
אֲדָנֵי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ בּוֹנֵנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ בּוֹנֵנָה:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַזֶּה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדִים:

מוציא

מגביה את שתי המצות השלמות ואת הפרוסה שביניהם ומברך:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
הַמוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ:

מצה

מניח את המצה התחתונה ומחזיק בעליונה ובפרוסה ומברך:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר
קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת מִצֵּה:

ואוכלים כל אחד כזית מהמצה העליונה, וכזית מהפרוסה, בהסיבה לד.

לג. ברמב"ם מפורש כאן לפני המוציא לפרוס לשנים את המצה האמצעית, (במקום בתחילת הסדר) אמנם לא רצינו לשנות מהמנהג. ויש לשאול חכם. גם בסדר החזקת המצות בברכות כתבנו כפי המנהג.

לד. כנ"ל ההערה הקודמת.

מרור

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה ברחימו ורחימו ורחימו ליחוד שם י"ה ברו"ה
(אסור לומר בפירוש, אלא יאמר: י"ה ברו"ה) ביחודא שלים בשם כל ישראל. תריני מוכן ומזומן למנוים
מצות אכילת מרור לעשות בזה נחת רוח גדול ליוצרי ובוראי ותפרד שמו ויתעלה. ויהי נעם
אדני אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננה:

נוטלים כזית מרור ומטבילים בחרוסת ואח"כ מנערים את החרוסת
ומברכים:

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם, אשר
קדשנו במצותיו וצונו על אכילת מרור:

ואוכלים בלא הסיבה:

אכילת קרבן חגיגה

לשם יחוד לה קודשא בריך הוא ושכינתיה ברחימו ורחימו ורחימו ליחוד שם י"ה ברו"ה
(אסור לומר בפירוש, אלא יאמר: י"ה ברו"ה) ביחודא שלים בשם כל ישראל. תריני מוכן ומזומן למנוים
מצות אכילת קרבן חגיגה לעשות בזה נחת רוח גדול ליוצרי ובוראי ותפרד שמו ויתעלה.
ויהי נעם אדני אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננה:

לה. אמר לנו הגה"צ רבי יצחק משה ארלנגר שליט"א, שאף לאחר ביאת המשיח יאמרו
לשם יחוד, דהיחוד הוא עד אין חקר.

נוטלים תחילה מבשר קרבן החגיגה שהקריבו ביום י"ד (ערב פסח),
ומברכים:

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם, אשר
קדשנו במצותיו וצונו על אכילת הזבח:

אכילת קרבן פסח

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה ברחילנו ורחימו ורחימו ורחילנו ליחד שם י"ה ברו"ה
(אסור לומר בפירוש, אלא יאמר: י"ק ברו"ק) ביחודא שלום בשם כל ישראל. תריני מוכן ומזומן לקניום
מצות אכילת קרבן פסח לעשות בזה נחת רוח גדול ליוצרי ובוראי ותברך שמו ויתעלה. ויהי
נעם אדני אלהינו עלינו ומעשה ידינו בוננה עלינו ומעשה ידינו בוננה:

נוטלים מבשר הפסח, ומברכים:

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם, אשר
קדשנו במצותיו וצונו על אכילת הפסח:

ולא ברכת הפסח פומרת של זבח ולא של זבח פומרת של פסח:

אסור לשבור עצם מהפסח:

כּוֹרֵךְ^{לו}

לְשֵׁם יַחֲדָה קוֹדֶשׁא בְּרִיךְ הוּא וְשִׁכְנִיתִיה בְּדַחֲלֵהוּ וְדַחֲלֵהוּ וְדַחֲלֵהוּ לְיַחַד שֵׁם י"ה בְּר"ה (אסור לומר בפירוש, אלא יאמר: י"ק בְּר"ק) בְּיַחְדָּא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל. תְּרִינִי מוֹכֵן וּמְזוּמֵן לְכַרְךָ פֶּסַח מִצָּה וּמִרְזֹר וּלְאֹכְלֵם יַחַד לַעֲשׂוֹת בְּזֶה נַחַת רוּחַ גְּדוֹל לְיוֹצְרִי וּבּוֹרְאִי יְתִכְרֶךְ שְׁמוֹ וְיִתְעַלֶּה. וְיִהְיֶה נֶעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ בּוֹנֵנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ בּוֹנֵנָה:

כל אחד מהמסובים לוקח כזית מן המצה השלישית עם כזית מרור
וכורכן יחד, ואומרים:

זָכַר לְמִקְדָּשׁ כְּהִלָּל. כֵּן עָשָׂה הָלֵל בְּזִמְנֵן שְׁבִית
הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קָיָם הָיָה כּוֹרֵךְ פֶּסַח מִצָּה
וּמִרְזֹר וְאוֹכֵל בְּיַחַד לְקַיָּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר עַל מִצּוֹת
וּמִרְזֵרִים יֹאכְלֵהוּ:

ואוכלים יחד בהסבה בלי ברכה ל':

לו. ברמב"ם כתב פשוט שעושים כורך מיד בתחילה. ומביא גם איך הסדר אם אוכל
בנפרד ואח"כ כורך. ומכיוון שכבר נהגו כל ישראל לאכלם קודם בנפרד ואח"כ כורך,
הבאנו גם אנו כך לזמן בית המקדש. ויש לשאול חכם.

לז. הרה"ק הדברי חיים מצאנו זיע"א, בעת שהיה חולה, אסרו עליו הרופאים לאכול
מצה ומרור. בליל הסדר כאשר הגיעו ל'מוציא מצה' אכל הרה"ק את כזיתי המצה,
ואמר: אני עושה את זה, בשביל שידעו שצריך למסור נפש על מצוה דאורייתא. ואח"כ
אכל כזית מרור, ואמר: אני עושה את זה, בשביל שידעו שצריך למסור נפש על מצוה
דרבנן. ואח"כ אכל את כזיתי הכורך, ואמר: אני עושה את זה, בשביל שידעו שצריך
למסור נפש על מנהג. ע"כ דבריו הקדושים.

כל אחד מהמסובים לוקח כזית מן המצה השלישית עם
כזית מרור וכזית מקרבן פסח וכורבן יחד, ואוכלים
בהסבה בלי ברכה^{לח}:

שולחן עורך

לשם יחוד קודש הוא ושביתתה ברחילו ורחימו ורחילו ליהודי שם י"ה בור"ה
(אסור לומר בפירוש, אלא יאמר: י"ק בור"ה) ביחודא שלים בשם כל ישראל. הריני מוכן ומזומן
לאכול סעודת (בשבת: שבת ו) יום טוב, ושיהיה האפיקומן נאכל על השובע, לעשות בזה נחת
רוח גדול ליוצרי ובוראי ותברך שמו ויתעלה. ויהי נעם אדני אלהינו עלינו ומעשה ידינו
בוננה עלינו ומעשה ידינו בוננה:

אוכלים ושותים כברכת ה' ^{לח}. וישמחו שמחה גדולה^מ.

אוכלים מבושר קרבן חגיגה, כדי שיהא הפסח נאכל על השובע.

לח. כן נראה פשוט, וכן משמע ברמב"ם.

למ. כתב הבן איש חי זיע"א בספרו 'לשון חכמים' (חלק א' סימן נד) וז"ל: בתוך הסעודה
יזמר וישורר בקול נעים. דברים אלו לקוחים ומלוקטים מספר הזוהר הקדוש, דברים
בהיתן ממש, והם דברים אשר לצד עילאה ימללו:

שְׁלָמָא עַלְךָ יוֹמָא טַבָּא קַדִּישָׁא. שְׁלָמָא עַלְךָ אֲשֵׁפִיזָא קַדִּישָׁא. אַנְתָּ הוּא מְקַרָּא קַדִּישׁ, וְזִמִּין אַנְתָּ לְהֵהוּא אַתְר דְּאַקְרִי קַדִּישׁ, לְאַתְעֲטָרָא בֵּה וּלְאַשְׁתַּאֲבָה בֵּה, וְתַתְקַדֵּשׁ וְיִשְׁתַּבַּח בְּךָ חֲדוּתָא. הָא אַנְתָּ שְׂאִיב מֵהֵהוּא עֲמִיקָא דְעִמְיָקָתָא, דְנַחֲלִין וּמְבוּעִין נִפְקִין מִנֵּה, הָא יִשְׂרָאֵל דְּאַתְקִרֹון קַדִּישׁ מִקְבְּלִין לְךָ בְּאַנְפִּין נְהִירִין, בְּחֲדוּתָא וּבְתוֹשִׁבְתָּתָא. מְזֻמְנִין לְךָ מִתְקַנִּין לְךָ סְעוּדָתָא יְתִירָא, מִסְדְּרִין פְּתוּרִי, מִתְקַנִּי נְרַמְיָהוּ בְּמַאֲנֵי יָקָר. חֲדָאן וּמִשְׁבַּחִין שְׁבַחָא לְקַדְשָׁא בְּרִיד הוּא.

חֲנָא דְפִסְחָא דְרוּעָא יְמִינָא, כְּמָה חֲבִיב אַנְתָּ וְיָקָר. בְּךָ נִפְקוּ יִשְׂרָאֵל מִרְשׁוּתָא אַחְרָא וְעָאֻלוּ בְּרִשׁוּתָא קַדִּישָׁא. בְּךָ כְּתִיב: שִׁבְעַת יָמִים שָׂאוֹר לֹא יִמְצָא בְּבִתְכֶם, הָאִי לְחֵמָא אַקְרִי מְצָה בְּגִין דְקָא מְשַׁדְּתָא וּמְבַרַּחַת לְכָל סְטָרִין לְשִׁדְיִין וּמְזִיקִין וְעָבִיד בֵּהוּ קְטָטָא, כְּגוֹנָא דְשִׁדִּי דְמוֹזוּתָא דְמְבַרַּחַת לְשִׁדְיִין וּמְזִיקִין דְתִרְעָא, אוּף חֲכִי אִיהִי מְבַרַּחַת לְכָל סְטָרִין בִּישִׁין וְעָבִיד קְטָטָה בֵּהוּ. כְּמָה חֲבִיבִין יוֹמִין דִּילְךָ דְאִינוּן יוֹמֵי חֲדוּתָא אִינוּן יוֹמִין דְסִלְקִין לִיקְרָא עֲלָאָה. בְּךָ חֲדָאן יִשְׂרָאֵל בְּחֲדוּתָא דְפּוֹרְקָנָא דְמֵאֲרִיהוּן. בְּךָ מִשְׁבַּחִין יִשְׂרָאֵל גְּבוּרְתָּהּ דְקַדְשָׁא בְּרִיד הוּא וּבְדָא יְהִי חֵילָא לְעֲלָא. בְּךָ חֲדִי קַדְשָׁא בְּרִיד הוּא בְּסִפּוּרָא דְשְׁבַחָא דְלָהוּן. בְּךָ אַכְלִין יִשְׂרָאֵל מִיכְלָא דְאַסְתָּתָא. בְּךָ אַכְלִין מְצָה דְאִיהִי אֲסוּתָא לְמִיעֵל וּלְמַנְדֵּעַ בְּרָזָא דְמֵהִימְנוּתָא. דָּא אִיהוּ נְהֵמָא דְאַחֲכִימוּ בֵּה יִשְׂרָאֵל חֲכֻמָּתָא עֲלָאָה דְאוּרִיתָא וְעָאֻלוּ בְּאַרְחָהָא. בְּךָ יִשְׂרָאֵל כְּלָהוּ צְרִיכִין לְמַהוּי שְׁמוּרִים וּנְטוּרִים מִחֻמִּין וּשְׂאוֹר בְּכָל שְׁהוּא, וְכָל מֵאֲכָלִין וּמִשְׁקִין כְּלָהוּ נְטוּרִין. עַלְךָ כְּתִיב: אֵת חֹג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמֹר. תִּשְׁמֹר, סְטָרָא דְקַדְשָׁה דְבָעֵי בְר נֶשׁ לְנִטְרָא לָהּ.

אַתְ חֹג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמֹר, הָאִי אִיהוּ אַתְר דְּאַקְרִי שְׁמוּר. בְּךָ כְּתִיב: וּשְׁמַרְתֶּם אֵת הַמִּצּוֹת, הָא מְצָה דְלִגְו שְׁמוּרָה. וְאִינוּן שְׁבַע הַנְּעוּרוֹת הָרְאוּיוֹת לְתַת לָהּ מִבֵּית הַמִּלֶּךְ, אַתְמַר עֲלִיהוּ: וּשְׁמַרְתֶּם אֵת הַמִּצּוֹת. מְצָה אִיהִי שְׁמוּרָה וּבַעֲלָה דְאִיהוּ וְאִי וּבִיה אַתְעָבִיד מְצוּתָא. בְּךָ שׁוֹתִין יִשְׂרָאֵל אַרְבַּע כְּסִי דְחִמְרָא בְּרָזָא דְחִרּוּתָא, דְכָל חַד וְחַד מְנַיְהוּ אִיהוּ מְצוּתָא בְּאַפִּי נִפְשָׁה. בְּךָ גּוֹמְרִין תַּחֲלִיל בְּלִילִיָא, מַה דְלֹא אֲשַׁתַּבַּח חֲכִי בְשָׂאָר זְמַנִּי וְחֻגִי. בְּךָ אֲשַׁתַּבַּח רַבּוּ וְתִיר כְּדְכְתִיב: וּתְרַבִּי וּתְגַדְּלִי וּתְבַאֲי בְעַדִּי עַדִּיִים. בְּךָ אֲשַׁתַּבַּח זְוּנָא דְסִהְרָא בְּנֵהִירוּ דְשִׁמְשָׁא בְּשִׁלְמוֹ. בְּךָ אַתְעֲרוּ קַדוּשֵׁי מַלְכָּא בְךָ כְּתִיב.

לִיל שְׁמוּרִים הוּא לָהּ זְוּנָא קַדִּישָׁא וְהוּא שְׁמוּרִים בְּכָלָא. בְּךָ זְוּנָא מִסְטָרָא דְלַעֲלָא אַתְעֲר וְאַשְׁתַּבַּח. בְּךָ קְטִיל קַדְשָׁא בְּרִיד הוּא כָּל אִינוּן בּוֹכְרִין דְסִטְרָא אַחְרָא. בְּךָ נְטִיר קַדְשָׁא בְּרִיד הוּא כָּל אִינוּן בּוֹכְרִין דְסִטְרָא אַחְרָא. בְּךָ נְטִיר קַדְשָׁא בְּרִיד הוּא לְיִשְׂרָאֵל כְּאַבָּא עַל בְּנִין. בְּךָ הוּא בְּטוּלָא דְעֵבֻדָּה זָרָה וְאַסְתַּלַּק קַדְשָׁא בְּרִיד הוּא בִּיקְרָה. בְּךָ אַתְכַּפֵּין כָּל חִילִין דְסִטְרָא אַחְרָא. בְּךָ אַחֲזִי קַדְשָׁא בְּרִיד הוּא חֵילָא, בְּךָ אַתְקִימוּ כָּל זְמַנִּין וְחֻגִין וּשְׁבַתִּין, וּבְגִין דָּא כְּלָהוּ דּוֹכְרָנָא לְהָאִי נִסָּא דְעָבִיד בְּךָ קַדְשָׁא בְּרִיד הוּא. בְּךָ הָוָה נְהִיר לִילִיָא בְּיוֹמָא דְתַקּוּפָא דְתַמּוּז, וְחֵמָא כָּל עָמָא עוֹבְדוּי דְקַדְשָׁא בְּרִיד הוּא הָדָא הוּא דְכְתִיב: וְלִילָהּ כִּיּוֹם יֵאִיר כְּחֶשֶׁכָהּ בְּאוּרָה. בְּךָ פְּרָסוּמִי נִסָּא דְלָא הָוָה כְּהָאִי מִיּוֹמָא

דאָתער עַלמאַ. בְּךָ אַתְרַעִי קִדְשָׁא בְּרִיד הוּא בִּישְׂרָאֵל לְאַתְדַּבְּקָא אֵינּוֹן בְּהַ, וְלִמְהוּי אֵינּוֹן חוּלְקָה, בְּדַכְתִּיב: כִּי חֶלֶק ה' עִמּוֹ. בְּךָ עָאָלוּ יִשְׂרָאֵל בְּקִיּוּמָא דְּאוּת קִדְשָׁא. בְּךָ הָוָה רְשִׁים עַל פִּתְחָא דִּישְׂרָאֵל רְשִׁימָא דְּמַהִימְנוּתָא, בְּךָ יְהִיב קִדְשָׁא בְּרִיד הוּא לִישְׂרָאֵל קְשׁוּרָא בְּאַתֵּר עֲלָאָה בְּרִשׁוּתָא דְּמַהִימְנוּתָא. בְּךָ אִפִּיק קִדְשָׁא בְּרִיד הוּא לִישְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְּמַצְרַיִם, וְאַסִּי לֹון מִתְבִּירוּ דְּנִרְמִיָּהוֹן וּמִתְבִּירוּ דְּרוּחִיָּהוֹן בְּדַכְתִּיב: וְה' הוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם לְנַחֲוֹתָם הַדָּרָד, וְכָל אֲרָחִין הֵווּ סִלְקִין רִיחִין דְּאַסְוֹתָא וְעָאָלִין לְגוּפִיהוּ וְאַתְסִין. וְהוּוּ שְׁמַעִין קָל תְּשַׁבְּחוּן וְשִׁירִין דְּאוּכְלוּסִין וְרִיתִיבִין קִדְשִׁין דְּאַרִימּוּ קָמִי קִדְשָׁא בְּרִיד הוּא, וְהוּוּ תְּדָאן וְנִיחִין בְּרוּחִיָּהוֹן.

חָנָא דְּפִסְחָא כְּמָה חֲבִיב אַנְתָּ וְיָקִיר. הָא אַנְתָּ קָאִים בִּירְחָא דְּנִיסָן דְּבַה אַתְעֵבִידוּ נִסִּין רַבְרָבִין לִישְׂרָאֵל. וְהָא אִיהוּ זְמִין לְמַעַבְדַּ בְּהַ נִסִּין רַבְרָבִין לִישְׂרָאֵל בְּפּוֹרְקָנָא בְּתִרְעָא. כְּמָה וְכָאָה הָאִי יִרְחָא דְּבַה הָוָה בְּטוּלָא דְּעִבּוּדָה זָרָה, בְּהַ שְׁלִיטוּ יִשְׂרָאֵל עַל דְּחִלָּא דְּמַצְרַיִם וְאַלְהָא דְּלִהוֹן דְּאַקְרִי תוּעֵבַת מַצְרַיִם, בְּגִין דְּמַצְרַיִם הֵווּ פִּלְחִין לְמוֹל טָלָה וּבְגִין דָּא פִּלְחִין לְאַמְרָא. וּבְגִין דָּא מְנִי קִדְשָׁא בְּרִיד הוּא לִישְׂרָאֵל: וְיָקִחוּ לָהֶם אִישׁ שָׂה לְבֵית אָבוֹת שָׂה לְבֵיתוֹ, וְאַשְׁלִיט לֹון עֲלָהּ וְתַפְשִׁי לָהּ תַּפִּישׁ בְּתַפִּישָׁה דְּלִהוֹן. וְאַמֵּר קִדְשָׁא בְּרִיד הוּא מְבַעֲשׁוֹר לְחַדֵּשׁ סִיבּוּ דְּחִלָּא דְּמַצְרַיִם וְתַפְשׁוּ לָהּ, וִיהָא אִסּוּר וְתַפִּישׁ בְּתַפִּישָׁה דְּלָכוֹן יוֹמָא חַד וְתִרִין וְתִלָּת, וּבִיּוּמָא רַבִּיעָאָה אִפִּיקוּ לָהּ לְדִינָא וְאַתְכַּנְּשׁוּ עֲלָהּ. וּבִשְׁעָתָא דְּמַצְרַיִם הֵווּ שְׁמַעִין קָל דְּחִלָּא דְּלִהוֹן דְּתַפִּישׁ בְּתַפִּישָׁה דִּישְׂרָאֵל וְלֹא יְכָלִין לְשׁוּבָא לָהּ הֵווּ בְּכָאן, וְהוּוּ קָשִׁיא עֲלֵיהוּ כְּאַלּוּ גְרַמִּיָּהוּ אַתְעֵקִידוּ לְקַטְלָא. וְאַמֵּר קִדְשָׁא בְּרִיד הוּא לִישְׂרָאֵל, יְהָא דָּא תַּפִּישׁ בְּרִשׁוּתִּיכוּ יוֹמָא בְּתֵר יוֹמָא אַרְבַּעָה יוֹמִין, בְּגִין דִּיחֲמוֹן יְתָה מַצְרַיִם תַּפִּישׁ, וּבִיּוּמָא רַבִּיעָאָה אִפִּיקוּ לָהּ לְקַטְלָא, וְיָחֲמוֹן לָהּ מַצְרַיִם הִיד אַתְנוּ עֲבָדִין בְּהַ דִּינָא. וְדָא קָשִׁיא לָהּ מִן כָּל מַכְתָּשִׁין דְּעֵבֵד לֹון קִדְשָׁא בְּרִיד הוּא, כִּד יַחֲזוּן אֵינּוֹן דִּינִין דְּעֵבָדִין יִשְׂרָאֵל בְּדַחֲלִיָּהוֹן דְּמַצְרַיִם. לְבָתֵּר דְּקַטְלִין לָהּ דִּינִין לָהּ בְּנוֹרָא, דְּכַתִּיב: פִּסְלֵי אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרֹפוּן בָּאֵשׁ. וְאַמֵּר קִדְשָׁא בְּרִיד הוּא: אַל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא, דְּלֹא יִמְרוּן בְּרַעוּתָא וּבְתִיעוּבָתָא דְּדַחֲלָנָא אֲכָלִין לָהּ הֲכִי. אֲלֹא אַתְקִינוּ לָהּ צִלִּי וְלֹא מְבַשֵּׁל, דְּאַלּוּ מְבַשֵּׁל יְהָא טָמִיר וְלֹא יַחֲמוֹן לָהּ, אֲלֹא תַקְנוּנָא דִּילָהּ, דִּיחֲמוֹן לָהּ הֲכִי. מִתּוּקְדָּא בְּנוֹרָא בְּגִין דְּרִיחָהּ נִדְרָה, וְתוּ רִישָׁהּ עֲלָהּ כְּפּוּף עַל קְרַסְלִי, דְּלֹא יִמְרוּן דְּחִיָּה אוּ מִלָּה אַחֲרָא הוּא, אֲלֹא דִישְׁתַּמּוּדְעוֹן לָהּ דְּאִיהוּ דְּחִלָּא דְּלִהוֹן. וְתוּ דְּלֹא יִכָּלּוֹן לָהּ בְּתִיאּוּבָתָא, אֲלֹא עַל שְׁבַעָא אֲרָח קָלָנָא וּבִזּוּן. וְתוּ וְעַצֵּם לֹא תִשְׁבְּרוּ בּוֹ, אֲלֹא דִיחֲמוֹן גְּרַמּוּי רָמָאן בְּשׁוּקָא וְלֹא יְכָלִין לְשׁוּבָא לָהּ, וְעַל דָּא כַתִּיב: וּבִאֱלֹהֵיהֶם עֲשֵׂה ה' שְׁפָטִים, דִּינִין סְגִיאִין. וְתוּ וּמִקְלָכֶם בִּידְכֶם, וְלֹא חֲרָבָא וְרַמְחָא וְשֹׁאֵר מְאַנִּי קְרָבָא.

חָנָא דְּפִסְחָא דְּרוּעָא יְמִינָא, בְּךָ אַתְאַחֲדוּ וְאַתְקַשְׁרוּ יִשְׂרָאֵל בְּקְשׁוּרָא דְּשָׂמָא קִדְשָׁא וּנְפִקוּ מְרִשׁוּתָא אַחֲרָא דְּהָא בְּאַרְבַּע עָשָׂר לִירְחָא מִתְקַנִּי גְרַמִּיָּהוּ וּמְבַעֲרִי חֲמִין מְבִינִיָּהוּ, וְעִילוּ בְּרִשׁוּתָא קִדְשָׁא. בְּךָ מִתְעַטְרִי חֲתָן וְכָלָהּ בְּעַטְרוֹי דְּאַמָּא עֲלָאָה, דְּבְּגִין דָּא בְּעִי בְּרִ

צפון

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה ברחילו ורחימו ורחימו ורחילו ליחד שם י"ה ברו"ה
(אסור לומר בפירוש, אלא יאמר: י"ק ברו"ק) ביחודא שלים בשם כל ישראל. תריני מוכן ומזומן לקיים
מצות אכילת אפיקומן לעשות בזה נחת רוח גדול ליוצרי ובוראי ותפרד שמו ויתעלה. ויהי
נעם אדני אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו:

אחר גמר הסעודה אוכל כל אחד מהמסובים שני כזיתים מהמצה
השמורה שטמנה לאפיקומן:

אסור לאכול שום דבר אחרי זה, כדי שישאר טעם האפיקומן בפיו:

אחר גמר הסעודה אוכל כל אחד כזית מבשר הפסח:

אסור לשבור עצם מהפסח, ושלא ישאר נותר מבשר הפסח לאחר זמן אכילתו:

אסור לאכול שום דבר אחרי זה, כדי שישאר טעם בשר הפסח בפיו:

נש לאתחזא גרמה דאיהו בר חורין. כך זונא קדישא בליקא קמא אשתבח בכל
סמין. וזונא הוא בארבע קשרין, דאין ארבע דרגין ולא מתפרשי דא מן דא. ועל דא
אין בחדותא דלהון אתערנא למשתי ארבע כסי דחמרא, דבעין למעבד שלמא בכלא,
ולמחדי ליליא בגין דחדותא הוא לעלא ותתא. ועוד דבעין למשתי ארבע כסי לקבל
ארבע גאלות. ופאה האי חנא דבה אשתלים סהרא בכלא, וירתא שבעין ותריין שמחן
קדישין בתלת סמין, ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

מ. סידור רבי יעקב קאפיל זיע"א.

בִּרְךָ

מוזגים כוס שלישי ומברכים ברכת המזון:

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת בְּשׁוּב יְהוָה אֶת שְׂיִבַּת צִיּוֹן חֵינּוּ
בְּחֻלָּמִים: אִזּוּ יִמְלֹא שְׂחֹק פִּינוּ וּלְשׁוֹנֵנוּ
רִנָּה אִזּוּ יֹאמְרוּ בַּגּוֹיִם הַגְדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת עִם
אֱלֹהֵי: הַגְדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ חֵינּוּ שְׂמֵחִים:
שׁוֹבָה יְהוָה אֶת שְׂבִיתֵנוּ כַּאֲפִיקִים בַּנֶּגֶב:
הַזְרְעִים בְּדִמְעָה, בְּרִנָּה יִקְצְרוּ: הַלֹּחֶף יִלֵּךְ וּבִכָּה
נִשְׂא מִשֶּׁף הַזֶּרַע בֹּא יבֹא בְרִנָּה נִשְׂא אֶלְמֹתֵינוּ:

לְשֵׁם יְחִיד קוֹדֶשׁא בְּרִיךְ הוּא וְשְׂכִינְתָּהּ בְּדַחֲלֵנוּ וּרְחִימוּ וּרְחִימוּ וּדְחִילוּ לְיַחַד שֵׁם יִהּ בְּרִיךְ
(אסור לומר בפירוש, אלא יאמר: ו"ק ב"ק) בְּיַחְדָּא שְׁלִים כְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל. חֲנִי מוֹכֵן וּמְזוּמֵן לְקִיּוּם
מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁל בְּרַכַּת הַמִּזְוֶה שְׁנֵאמַר וְאֵכֶלֶת וְשִׁבַּעְתָּ וּבְרַכַּת אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ
הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ. לַעֲשׂוֹת כֵּן נַחַת רוּחַ גָּדוֹל לְיוֹצְרֵי וּבּוֹרְאֵי יְתִבְרַךְ שְׁמוֹ וְיִתְעַלֶּה. וְיִהְיֶה
נֵעַם אֲדָנִי אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ בּוֹנֵנָה עֲלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ בּוֹנֵנָה:

המברך אומר: רַבּוֹתֵי מִיֵּר וּוְעֵלָן בְּעֵנְטָשׁ:

המסובים עונים: יְהִי שֵׁם יְהוָה מְבָרַךְ מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם:

המברך חוזר: יְהִי שֵׁם יְהוָה מְבָרַךְ מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם:

המברך: בְּרִשׁוֹת מִרְנָן וּרְבּוֹתֵי נְבִרָה (בעשרה): אֱלֹהֵינוּ שְׂאֵכְלֵנוּ מִשְׁלֹ:

המסובים: בְּרוּךְ (בעשרה): אֱלֹהֵינוּ שְׂאֵכְלֵנוּ מִשְׁלֹ וּבְטוֹבוֹ חֵינּוּ:

המברך חוזר: בְּרוּךְ (בעשרה): אֱלֹהֵינוּ שְׂאֵכְלֵנוּ מִשְׁלֹ וּבְטוֹבוֹ חֵינּוּ:

ביחיד אינו אומר: בְּרוּךְ הוּא וּבְרוּךְ שְׁמוֹ:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הֵזֶן אֶת
הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בְּטוֹבוֹ בְּחֵן בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים
הוּא נֹתֵן לָחֶם לְכָל בָּשָׂר כִּי לָעוֹלָם חֶסֶד
וּבְטוֹבוֹ הַגָּדוֹל תִּמְיֹד לֹא חָסַר לָנוּ וְאֵל יַחֲסֹר לָנוּ
מִזֶּזֶן לָעוֹלָם וְעַד בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל כִּי הוּא אֵל
זֶן וּמַפְרִינָם לְכָל וּמַטִּיב לְכָל וּמַכִּין מִזֶּזֶן לְכָל
בְּרִיּוֹתָיו אֲשֶׁר בָּרָא כָּאֱמוּנָה פֹתֵחַ אֶת יָדָךְ
וּמַשְׁבִּיעַ לְכָל חַי רִצּוֹן. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ הֵזֶן אֶת
חֶבְלִי:

נוֹדָה לָךְ יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל שֶׁהִנְחַלְתָּ לְאַבֹּתֵינוּ
אֶרֶץ חֲמֻדָּה טוֹבָה וְרַחֲבָה וְעַל שֶׁהוֹצֵאתָנוּ
יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּפְדִיתָנוּ מִבֵּית
עַבָדִים וְעַל בְּרִיתְךָ שְׁחַתְמָתָהּ בְּבִשְׂרָנוּ וְעַל
תּוֹרָתְךָ שֶׁלְּמִדָּתָנוּ וְעַל חֻקֶּיךָ שֶׁהוֹדַעְתָּנוּ וְעַל
חַיִּים חֵן וְחֶסֶד שֶׁחֻנַּנְתָּנוּ וְעַל אֲכִילַת מִזֶּזֶן
שֶׁאַתָּה זֶן וּמַפְרִינָם אוֹתָנוּ תִּמְיֹד בְּכָל יוֹם וּבְכָל
עֵת וּבְכָל שָׁעָה:

וְעַל חֶבְלִי יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ

וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרֶךְ שְׁמֶךָ בְּכִי כָּל חַי תָּמִיד
 לְעוֹלָם וָעֶד. כִּפְתּוּב וְאִכְלָתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבִרְכָתָּ אֶת
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ.
 בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמָּזוֹן:

רַחֵם^{מא} נָא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל
 יְרוּשָׁלַיִם עִירָךְ וְעַל צִיּוֹן מְשֻׁכָּן כְּבוֹדָךְ
 וְעַל מַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ וְעַל חֲבִית הַגְּדוֹל
 וְהַקְדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שְׁמֶךָ עָלָיו. אֱלֹהֵינוּ אֲבִינוּ רַעֲנוּ
 זִוְיָנוּ פִּרְנָסָנוּ וְכֻלְּפָלָנוּ וְהַרְוִיחֵנוּ וְהַרְוּחַ לָנוּ
 יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מְהֵרָה מִכָּל צָרוֹתֵינוּ וְנָא אֵל
 תַּצְרִיכֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לֹא לִיּוֹדֵי מַתַּנֶּת בְּשֶׁר
 וָדָם וְלֹא לִיּוֹדֵי הַלְוָאתָם כִּי אִם לִיּוֹדֵי הַמְּלָאָה
 הַפְּתוּחָה הַקְדוֹשָׁה וְהַרְחֲבָה שְׂלֹא נִבּוֹשׁ וְלֹא
 נִכָּלֵם לְעוֹלָם וָעֶד:

מא. בפשטות כשבית המקדש על מכוננו, יש שינויים בנוסח ברכה זו, וכן בהמשך. ויש
 לשאול חכם.

בשבת מוסיפים:

רָצָה וְהִחְלִיטֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וּבְמִצְוֹת יוֹם הַשְּׁבִיעִי הַשָּׁבֶת
הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ הַזֶּה כִּי יוֹם זֶה גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ הוּא לְפָנֶיךָ לְשָׁבֶת בּוֹ
וְלָנוּחַ בּוֹ בְּאַהֲבָה בְּמִצְוֹת רְצוֹנָךָ וּבְרָצוֹנָךָ הַנִּיחַ לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ שְׁלֹא
תִּהְיֶה צָרָה וְיָגוֹן וְאַנְחָה בְּיוֹם מְנוּחָתָנוּ וְהִרָאָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּנִחְמַת צִיּוֹן
עִירָךָ וּבְכַנּוּן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קִדְשְׁךָ כִּי אַתָּה הוּא פֹעֵל הַיְשׁוּעוֹת וּבֹעֵל
הַנִּחְמֻת:

אֱלֹהֵינוּ וְאַלְהֵי אֲבוֹתֵינוּ יַעֲלֶה וַיָּבֹא וַיִּגִּיעַ וַיִּרְאֶה
וַיִּרְצֶה וַיִּשְׁמַע וַיִּפְקֹד וַיִּזְכֹּר וְזָכְרוּנוּ
וּפְקֻדוֹנוּ וְזָכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ וְזָכְרוֹן מַשִּׁיחַ בֶּן דָּוִד
עַבְדְּךָ וְזָכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קִדְשְׁךָ וְזָכְרוֹן כָּל
עַמֶּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ לְפִלִּיטָה לְטוֹבָה לְחֵן
וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם חַג
הַמִּצּוֹת הַזֶּה. זָכְרֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה
וּפְקֻדָּנוּ בּוֹ לְבָרָכָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ בּוֹ לְחַיִּים טוֹבִים.
וּבְדִבְרֵי יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חַיִּים וְחַיִּים וְרַחֵם עָלֵינוּ
וְהוֹשִׁיעֵנוּ כִּי אֱלֹהֶיךָ עֵינֵינוּ כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנוּן
וְרַחוּם אַתָּה:

וּבִנְה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ.
בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה בּוֹנֵה בְרַחֲמָיו יְרוּשָׁלַיִם: אָמֵן:

(אם שכח יעלה ויבוא ויזכר לפני שיתחיל את ברכת הטוב והמטיב מברך:

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל לששון ולשמחה את
יום חג המצות הזה. ברוך אתה יהוה מקדש ישראל והזמנים:

ואם חל בשבת מברך:

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם אשר נתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות
ולברית ימים טובים לששון ולשמחה את יום חג המצות הזה. ברוך אתה יהוה מקדש השבת
וישראל והזמנים:)

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם האל
אבינו מלכנו אדירנו בוראנו גואלנו
יוצרנו קדושנו קדוש יעקב רוענו רועה ישראל
המלך הטוב והמטיב לכל שבכל יום ויום הוא
יטיב הוא מטיב הוא ייטיב לנו הוא גמלנו
הוא גומלנו הוא יגמלנו לעד לחן ולחסד
ולרחמים ולרוח הצלה והצלחה ברכה וישועה
נחמה פרנסה וכלכלה ורחמים וחיים ושלום
וכל טוב ומכל טוב לעולם אל יחסרנו:

הרחמן הוא ימלך עלינו לעולם ועד: הרחמן
הוא יתברך בשמים ובארץ: הרחמן
הוא ישתבח לדור דורים ויתפאר בנו לעד
ולנצח נצחים ויתהדר בנו לעד ולעולמי
עולמים: הרחמן הוא יפרנסנו בכבוד: הרחמן

הוא ישבר עלנו מעל צוא־רנו והוא יוליכנו
 קוממיות לארצנו: הרחמן הוא ישלח לנו ברכה
 מרבה בבית הזה ועל שלחן זה שאכלנו עליו:
 הרחמן הוא ישלח לנו את אליהו הנביא זכור
 לטוב ויבשר לנו בשורות טובות ישועות
 ונחמות:

הרחמן הוא יברך את (אבי מורי) בעל הבית
 הזה ואת (אמי מורתי) בעלת הבית
 הזה. אותם ואת ביתם ואת זרעם ואת כל אשר
 להם. אותי ואת אשתי ואת זרעי ואת כל אשר
 לי. כמו שנתברכו אבותינו אברהם יצחק
 ויעקב בכל מכל כל בן יברך אותנו כלנו יחד
 בברכה שלמה ונאמר אמן:

במרום ולמדו עליהם ועלינו זכות שתהא
 למשמרת שלום. ונשא ברכה מאת
 יהוה וצדקה מאלהי ישענו ונמצא חן ושכל
 טוב בעיני אלהים ואדם:

האורחים מברכים למארח:

יְהִי רָצוֹן שְׁלֹא יִבּוֹשׁ בְּעַל הַבֵּית בְּעוֹלָם הַזֶּה וְלֹא יִפְלֹם לְעוֹלָם הַבָּא וְיִצְלַח
מְאֹד בְּכָל נִכְסָיו וְיַחֲיוּ נִכְסָיו וְנִכְסֵינוּ מוֹצְלֵי חַיִּים וְקַרְבִּים לְעִיר וְאֶל
יִשְׁלֹט שְׁטֵן לֹא בְּמַעֲשֵׂה יָדָיו וְלֹא בְּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ וְאֵל יִזְדַּקק לֹא לִפְנֵינוּ וְלֹא
לִפְנֵינוּ שׁוֹם דָּבָר הַרְהוֹר חֲטָא וְעִבְרָה וְעוֹן מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם:

בשבת אומרים:

הַרְחֲמֵן הוּא יִנְחִילֵנוּ לְיוֹם שְׁכָלוֹ שָׁבַת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים:

הַרְחֲמֵן הוּא יִנְחִילֵנוּ לְיוֹם שְׁכָלוֹ טוֹב, לְיוֹם
שְׁכָלוֹ אֲרוּךְ, לְיוֹם שְׂצַדִּיקִים יוֹשְׁבִים
וְעֲטֹרוֹתֵיהֶם בְּרָאשֵׁיהֶם וְנִהְיִים מִזִּיו הַשְּׂכִינָה
וְיִהְיִי חֻלְקֵנוּ עִמָּהֶם:

הַרְחֲמֵן הוּא יִזְכֵּנוּ לַיְמֹת הַמְּשִׁיחַ וְלַחַיֵּי הָעוֹלָם
הַבָּא: מְגִדוֹל יִשׁוּעוֹת מַלְכוּ וְעֲשֵׂה חֶסֶד
לַמְּשִׁיחוֹ לְדוֹד וּלְזֶרְעוֹ עַד עוֹלָם: עֲשֵׂה שְׁלוֹם
בְּמִרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל
יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אִמֵּן:

יֵרָאוּ אֶת יְהוָה קְדוֹשֵׁיו כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירְאָיו:
בְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעִבוּ וְדוֹרְשֵׁי יְהוָה לֹא
יַחְסְרוּ כָּל טוֹב: הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם

חֲסִדוֹ: פֹּתַח אֶת יָדָךְ וּמִשְׁפִּיעַ לְכָל חַי רִצּוֹן:
 בְּרוּךְ הַגִּבּוֹר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיהוָה וְהָיָה יְהוָה
 מִבְטָחוֹ: נֶעַר הָיִיתִי גַם זָקֵנְתִי וְלֹא רָאִיתִי צָדִיק
 נֶעְזָב וְזָרְעוֹ מִבִּקְשׁ לָחֶם: יְהוָה עִז לְעַמּוֹ יִתֵּן
 יְהוָה יְבָרֶךְ אֶת עַמּוֹ בַּשָּׁלוֹם:

לְשֵׁם יְחִיד קוֹדֶשׁא בְּרִיךְ הוּא וְשִׁכְנֵתִיה בְּדַחִילוֹ וּרְחִימוֹ וּרְחִימוֹ וּדְחִילוֹ לְיַחֵד שֵׁם י"ה בְּר"ה
 (אסור לומר בפירוש, אלא יאמר: י"ק בְּר"ק) בְּיַחְוָדָא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל. תְּרִינִי מוֹכֵן וּמְזוּמֵן לְקוּיִם
 מִצְוֹת כּוּם שְׁלִישִׁי מֵאַרְבַּע כּוּסוֹת לַעֲשׂוֹת בְּזֶה נְחַת רוח גְּדוֹל לְיוֹצְרִי וּבּוֹרְאִי יְתִבְרַךְ שְׁמוֹ
 וְיִתְעַלֶּה. וְיִהְיֶה נֶעַם אֲדָנִי אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ בּוֹנֵנָה עֲלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ בּוֹנֵנָה:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
 בּוֹרֵא פְּרִי הַגֶּפֶן:

ושותים כוס שלישי בהסיבה לצד שמאל:

מוזגים כוס רביעי, וכוסו של אליהו הנביא^{מב}, ופותחים הדלת, ואומרים:

שְׂפּוּךְ חֶמֶתְךָ אֶל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יִדְעוּךָ
 וְעַל מַמְלָכוֹת אֲשֶׁר בִּשְׁמֶךָ לֹא

מב. לא באנו בזה לקבוע מסמרות, ועל כל שינוי לזמן הגאולה יש לשאול חכם.

קָרְאוּ. כִּי אָכַל אֶת יַעֲקֹב וְאֶת נֹחַ
הַשָּׁמוֹ. שָׁפַךְ עֲלֵיהֶם זַעֲמֹךְ וַחֲרוֹן אַפֶּיךָ
יִשְׁיגֵם. תִּרְדֹּף בָּאֵף וְתִשְׁמִידֵם מִתַּחַת
שְׁמֵי יְהוָה:

הלל

קוראים את ההלל:

לְשֵׁם יְחִיד קוֹדֶשׁא בְּרִיךְ הוּא וְשִׁבְיַתְתִּיה בְּדִחִילוֹ וּרְחִימוֹ וּרְחִימוֹ וּדְחִילוֹ לְיְחִיד שֵׁם י"ה בְּר"ה
(אסור לומר בפירוש, אלא יאמר: י"ק בְּר"ק) בְּיַחְוָדָא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל. הָרִינִי מִזְמֹן אֶת כִּי
לְהוֹדוֹת וּלְחַלֵּל וּלְשַׁבַּח אֶת בּוֹרְאֵי בְּקִרְיַת חֲלָל לַעֲשׂוֹת בְּזֶה נַחַת רוּחַ גְּדוֹל לְיוֹצְרֵי וּבּוֹרְאֵי
וּתְבַרְכֶּה שְׁמוֹ וְיִתְעַלֶּה. וְיְהִי נֵעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ בּוֹנֵנָה עֲלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ
בּוֹנֵנָה:

לֹא לָנוּ יְהוָה לֹא לָנוּ כִּי לְשִׁמְךָ יֵתן כְּבוֹד עַל
חֲסִדֶּיךָ עַל אֲמִתְּךָ: לְמָה יֹאמְרוּ לְמָה יֹאמְרוּ
הַגּוֹיִם אֵיךְ נָא אֱלֹהֵיהֶם: וְאֱלֹהֵינוּ בְּשָׁמַיִם כָּל
אֲשֶׁר חָפֵץ עָשָׂה: עֲצִבִּיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי
אָדָם: פֶּה לָהֶם וְלֹא יִדְבְּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ:
אֲזָנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמְעוּ אֵף לָהֶם וְלֹא יִרְיחוּן:
יְדֵיהֶם וְלֹא יִמְיִשוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יִהְלְכוּ לֹא יִהְיוּ

בְּגֵרוֹנָם: כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשִׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר בָּטַח
 בָּהֶם: יִשְׂרָאֵל בָּטַח בַּיהוָה עֶזְרָם וּמִגָּנָם הוּא:
 בֵּית אֶחָרָן בָּטְחוּ בַּיהוָה עֶזְרָם וּמִגָּנָם הוּא: יֵרָאִי
 יְהוָה בָּטְחוּ בַּיהוָה עֶזְרָם וּמִגָּנָם הוּא:

יְהוָה זָכְרָנוּ יְבָרֵךְ יְבָרֵךְ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל יְבָרֵךְ
 אֶת בֵּית אֶחָרָן: יְבָרֵךְ יֵרָאִי יְהוָה הַקְּטָנִים
 עִם הַגְּדֹלִים: יִסַּף יְהוָה עָלֵיכֶם עָלֵיכֶם וְעַל
 בְּנֵיכֶם: בְּרוּכִים אַתֶּם לַיהוָה עֹשֶׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
 הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַיהוָה וְהָאָרֶץ נָתַן לְבְנֵי אָדָם: לֹא
 חֲמַתִּים יִהְלְלוּ יְהוָה וְלֹא כָּל יוֹרְדֵי דוֹמָה: וְאֲנַחְנוּ
 נְבָרֵךְ יְהוָה מִעַתָּה וְעַד עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

אֶהְבֶּתִּי כִּי יִשְׁמַע יְהוָה אֶת קוֹלִי תַחֲנוּנָי: כִּי
 הָטָה אָזְנוֹ לִי וּבִימִי אֶקְרָא: אֶפְפוּנִי
 חֲבִלִי מוֹת וּמִצָּרִי שְׂאוּל מִצָּאוּנִי צָרָה וַיִּגְזֹן
 אֶמְצָא: וּבִשְׁם יְהוָה אֶקְרָא אָנָּה יְהוָה מַלְטָה
 נַפְשִׁי: חֲנוּן יְהוָה וְצַדִּיק וְאֱלֹהֵינוּ מְרַחֵם: שִׁמְר
 פֶּתָאִים יְהוָה דִּלּוֹתַי וְלִי יְחֹשִׁיעַ: שׁוּבִי נַפְשִׁי
 לְמִנוּחַיִכִּי כִּי יְהוָה גָּמַל עָלַיִכִּי: כִּי חֲלַצְתָּ נַפְשִׁי

מִמָּוֶת אֶת עֵינַי מִן דְּמָעָה אֶת רַגְלִי מִדָּחִי:
 אֶת־הַלֵּךְ לִפְנֵי יְהוָה בְּאַרְצוֹת חַיִּים: הֶאֱמַנְתִּי כִּי
 אֲדַבֵּר אֲנִי עָנִיתִי מְאֹד: אֲנִי אָמַרְתִּי בְּחַפְזִי כָּל
 הָאָדָם כֹּזֵב:

מָה אָשִׁיב לַיהוָה כָּל תַּגְמוּלוֹהִי עָלַי: כּוֹס
 יִשׁוּעוֹת אֶשָּׂא וּבִשָּׂם יְהוָה אֶקְרָא: נִדְרֵי
 לַיהוָה אֲשַׁלֵּם נִגְדָה נָא לְכָל עַמּוֹ: יְקָר בְּעֵינַי
 יְהוָה הַמּוֹתָה לַחֲסִידָיו: אָנָּה יְהוָה כִּי אֲנִי עֲבָדְךָ
 אֲנִי עֲבָדְךָ בֶּן אֲמָתְךָ פֶּתַחַת לְמוֹסְרֵי: לָךְ אֶזְבַּח
 זֶבַח תּוֹדָה וּבִשָּׂם יְהוָה אֶקְרָא: נִדְרֵי לַיהוָה
 אֲשַׁלֵּם נִגְדָה נָא לְכָל עַמּוֹ: בְּחֲצֵרוֹת בֵּית יְהוָה
 בְּתוֹכִי יְרוּשָׁלַיִם הִלְלוּיָהּ:

הִלְלוּ אֶת יְהוָה כָּל גּוֹיִם שִׁבְחוּהוּ כָּל הָאֲמִים: כִּי
 גָּבַר עָלֵינוּ חֶסֶדוֹ וְאַמֶּת יְהוָה לְעוֹלָם הִלְלוּיָהּ:

הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב	כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ:
יֹאמַר נָא יִשְׂרָאֵל	כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ:
יֹאמְרוּ נָא בֵּית אֶחָד	כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ:

יֹאמְרוּ נָא יְרֵאֵי יְהוָה כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ:

מִן הַמִּצַּר קָרָאתִי יְהוָה עֲנֵנִי בַּמֶּרְחֹב יְהוָה יְהוָה לִי
 לֹא אִירָא מִה יַעֲשֶׂה לִּי אָדָם: יְהוָה לִי בְּעוֹזֹרֵי
 וְאֲנִי אֶרְאֶה בְּשִׁנְאֵי: טוֹב לַחֲסוֹת בִּיהוָה מִבֶּטַח
 בָּאָדָם: טוֹב לַחֲסוֹת בִּיהוָה מִבֶּטַח בְּנִדְיָבִים: כָּל
 גּוֹיִם סָבְבוּנִי בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילָם: סָבְבוּנִי גַם
 סָבְבוּנִי בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילָם: סָבְבוּנִי כְּדַבּוּרִים
 דַּעֲבוּ כִּי אֵשׁ קוֹצִים בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילָם: דַּחַח
 דַּחִיתָנִי לְנֶפֶל וַיהוָה עֲזָרְנִי: עָזִי וְזִמְרַת יְהוָה וַיְהִי
 לִי לִישׁוּעָה: קוֹל רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאַחֲלִי צַדִּיקִים
 יִמִּין יְהוָה עָשָׂה חֵיל: יִמִּין יְהוָה רוֹמְמָה יִמִּין
 יְהוָה עָשָׂה חֵיל: לֹא אֲמוֹת כִּי אֶחָיָה וְאַסְפֵּר
 מַעֲשֵׂי יְהוָה: יִסּוֹר יִסְרָנִי יְהוָה וְלִמּוֹת לֹא נִתְּנָנִי:
 פִּתְחוּ לִי שַׁעְרֵי צֶדֶק אֲבֹא בָם אוֹדֶה יְהוָה: זֶה
 הַשַּׁעַר לַיהוָה צַדִּיקִים יִבְאוּ בּוֹ: אוֹדֶה כִּי עֲנִיתָנִי
 וַתְּהִי לִי לִישׁוּעָה: אוֹדֶה כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי לִי
 לִישׁוּעָה: אֲבֹן מִאֲסוֹ הַבּוֹנִים הִתְּתָה לְרֹאשׁ פְּנֵה:
 אֲבֹן מִאֲסוֹ הַבּוֹנִים הִתְּתָה לְרֹאשׁ פְּנֵה: מֵאֵת
 יְהוָה הִתְּתָה זֹאת הִיא נִפְלְאוֹת בְּעֵינֵינוּ: מֵאֵת

יְהוָה הִיתָה זֹאת הִיא נִפְלְאוֹת בְּעֵינֵינוּ: זֶה הַיּוֹם
עָשָׂה יְהוָה נִגִּילָה וְנִשְׁמַחָה בּוֹ: זֶה הַיּוֹם עָשָׂה
יְהוָה נִגִּילָה וְנִשְׁמַחָה בּוֹ:

אֲנֵנוּ יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָא:
אֲנֵנוּ יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָא:
אֲנֵנוּ יְהוָה הַצְּלִיחָה נָא:
אֲנֵנוּ יְהוָה הַצְּלִיחָה נָא:

בָּרוּךְ הָבֵא בְּשֵׁם יְהוָה בִּרְכוּנוֹכֶם מִבֵּית יְהוָה:
בָּרוּךְ הָבֵא בְּשֵׁם יְהוָה בִּרְכוּנוֹכֶם מִבֵּית
יְהוָה: אֵל יְהוָה וַיָּאֵר לָנוּ אֶסְרוּ חַג בְּעֲבוֹתַיִם עַד
קִרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: אֵל יְהוָה וַיָּאֵר לָנוּ אֶסְרוּ חַג
בְּעֲבוֹתַיִם עַד קִרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: אֵלֵינוּ אֶתָּה וְאוֹדְךָ
אֱלֹהֵי אֲרוֹמְמוֹךְ: אֵלֵינוּ אֶתָּה וְאוֹדְךָ אֱלֹהֵי אֲרוֹמְמוֹךְ:
הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ: הוֹדוּ
לַיהוָה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ:

הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב	כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ:
הוֹדוּ לַאֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים	כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ:

הוֹדוּ לַאֲדֹנֵי הָאֲדָנִים
 לַעֲשֵׂה נִפְלְאוֹת גְּדִלוֹת לְבָדוֹ
 לַעֲשֵׂה הַשְׁמַיִם בְּתִבְיוֹנָה
 לְרוֹקַע הָאָרֶץ עַל הַמָּיִם
 לַעֲשֵׂה אוֹרִים גְּדִלִים
 אֶת הַשֶּׁמֶשׁ לְמַמְשֶׁלֶת בַּיּוֹם
 אֶת הַיָּרֵחַ וְכּוֹכָבִים לְמַמְשֶׁלֶת בַּלַּיְלָה

לַמַּכָּה מִצְרַיִם בְּכּוֹרֵיהֶם
 וַיּוֹצֵא יִשְׂרָאֵל מֵתוֹכָם
 בְּיַד חֲזָקָה וּבְזִרְעֵ נְטוּיָה
 לַגִּזְרֵ יָם סוּף לַגִּזְרִים
 וְהַעֲבִיר יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכוֹ
 וְנָעַר פְּרַעְיָה וַחֲיִילוֹ בַּיּוֹם סוּף
 לְמוֹלִיד עַמּוֹ בַּמִּדְבָּר
 לַמַּכָּה מְלָכִים גְּדִלִים
 וַיַּהֲרֹג מְלָכִים אֲדִירִים
 לְסִיחּוֹן מֶלֶךְ הָאֲמֹרִי
 וְלַעֲזֹג מֶלֶךְ הַכְּשִׁיט
 וְנָתַן אֶרֶצָם לְנַחֲלָה

נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עֲבָדָיו	כִּי לְעוֹלָם חֲסִדָּיו:
שֶׁבִשְׁפָּלָנוּ זָכַר לָנוּ	כִּי לְעוֹלָם חֲסִדָּיו:
וַיַּפְרִקֵנוּ מִצָּרֵינוּ	כִּי לְעוֹלָם חֲסִדָּיו:
נֹתַן לָחֶם לְכָל בָּשָׂר	כִּי לְעוֹלָם חֲסִדָּיו:
הוֹדּוּ לְאֵל הַשָּׁמַיִם	כִּי לְעוֹלָם חֲסִדָּיו:

נִשְׁמַת כָּל חַי תִּבְרַךְ אֶת שְׁמֶךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
וְרוּחַ כָּל בָּשָׂר תִּפְאֹר וּתְרוֹמָם זְכָרְךָ
מִלְכֵנוּ תִמְיֵד מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם אֶתָּה אֵל.
וּמִבְלָעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ פּוֹדֶה
וּמַצִּיל וּמַפְרִיחַ וְעוֹנֶה וּמַרְחֵם בְּכָל עֵת צָרָה
וְצוּקָה אֵין לָנוּ מֶלֶךְ עוֹזֵר וְסוֹמֵךְ אֶלָּא אֶתָּה.
אֱלֹהֵי הָרָאשׁוֹנִים וְהַאַחֲרֹנִים. אֱלֹהֵי כָל בְּרִיּוֹת
אֲדוֹן כָּל תּוֹלְדוֹת הַמְּחַלְלִים בְּכָל (בְּרוּב)
הַתְּשׁוּבָחוֹת הַמְּנַהֵג עוֹלָמוֹ בְּחֶסֶד וּבְרִיּוֹתָיו
בְּרַחֲמִים. וַיְהוָה עַר הֵנָּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן
הַמַּעֲזִיר יְשָׁנִים וְהַמְּקִיץ נִרְדָּמִים. וְהַמְּשִׁיחַ
אֱלֹמִים וְהַמַּתִּיר אֲסוּרִים וְהַסּוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְהַזּוֹקֵף
כְּפוּפִים, וְהַמַּפְעִיחַ נִעְלָמִים. וְלֶךְ לְבָדֶךָ אֲנַחְנוּ
מוֹדִים. וְאֵלֵינוּ פִּינוּ מִלֵּא שִׁירָה פִּים וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה

בְּהִמּוֹן גָּלְיוֹ וְשִׁפְתוֹתֵינוּ שֹׁבַח בְּמִרְחָבֵי רָקִיעַ
וְעֵינֵינוּ מְאִירוֹת כְּשֶׁמֶשׁ וְכִירָח וַיְדִינוּ פְּרוֹשׁוֹת
בְּנִשְׁרֵי שָׁמַיִם וְרָגְלֵינוּ קָלוֹת כְּאֵילָנוֹת. אִין אֲנַחְנוּ
מִסְפִּיקִים לְחֻדוֹת לָךְ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאַלְהֵי
אֲבוֹתֵינוּ וּלְבָרְךָ אֵת שְׁמֶךָ מִלְכֵנוּ עַל אַחַת
מֵאַלֶּף אֶלֶף אֱלֹפִי אֱלֹפִים וְרַבִּי רַבּוֹת פְּעָמִים
הַטּוֹבוֹת נֶסִים וְנִפְלְאוֹת שְׁעֵשִׁית עִם אֲבוֹתֵינוּ
וְעַמָּנוּ. מִלְּפָנִים מִמִּצְרִים גִּאֲלָתָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ.
וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ. בָּרַעַב זִנְתָנוּ. וּבִשְׁבַע
כֹּלֵלָתָנוּ. מִחֶרֶב הִצַּלְתָנוּ. וּמִדָּבָר מִלְּטָתָנוּ.
וּמִחֲלָיִם רָעִים וְרַבִּים וְנֶאֱמָנִים דִּלִּיתָנוּ. עַד הֵנָּה
עֲזָרוֹנוּ רַחֲמֶיךָ וְלֹא עֲזָבוֹנוּ חֲסָדֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ.
וְאַל תִּטְשֵׁנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְנֶצַח: עַל כֵּן אֲבָרִים
שֶׁפִּלְגָתָ בָּנוּ וְרוּחַ וְנִשְׁמָה שֶׁנִּפְחָתָ בְּאַפֵּינוּ
וְלִשׁוֹן אֲשֶׁר שִׁמָּתָ בְּפִינוּ. הֵן הֵם יוֹדוּ וַיְבָרְכוּ
וַיִּשְׂבְּחוּ וַיִּפְאֲרוּ וַיִּשְׁוֹרְרוּ וַיְרוּמְמוּ וַיַּעֲרִיצוּ
וַיִּקְדִּישׁוּ וַיְמַלִּיכוּ אֵת שְׁמֶךָ מִלְכֵנוּ תָמִיד. כִּי כָל
פֶּה לָךְ יוֹדָה. וְכָל לִשׁוֹן לָךְ תִּשְׁבַּע. וְכָל עֵין לָךְ
תִּצְפֶּה. וְכָל בֶּרֶךְ לָךְ תִּכְרַע. וְכָל קוֹמָה לְפָנֶיךָ
תִּשְׁתַּחֲוֶה. וְכָל הַלְבָבוֹת יִירָאוּךָ. וְכָל קָרֵב

וּבְלִיּוֹת יִזְמְרוּ לְשִׁמְךָ. כְּדָבָר שְׂכָתוֹב כָּל
 עֲצָמוֹתַי תִּתְאַמְרְנָה יְהוָה מִי כִמּוֹךָ. מִצִּיל עֲנִי
 מִחֲזֹק מִמָּנוּ וְעֲנִי וְאֲבִיוֹן מִגּוֹזְלוֹ. שׁוּעַת עֲנִיִּים
 אַתָּה תִשְׁמָע. צַעֲקַת חֲדָל תִּקְשִׁיב וְתוֹשִׁיעַ: מִי
 יִדְמָה לָּךְ וּמִי יִשׁוּהָ לָּךְ וּמִי יַעֲרֶךְ לָּךְ. הֵאל
 הַגָּדוֹל הַגָּבוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֲלִיוֹן קוֹנֵה שָׁמַיִם
 וָאָרֶץ. נְהַלְלְךָ וְנִשְׁבַּחְךָ וְנִכְאֹרְךָ וְנִבְרַךְ אֶת שֵׁם
 קְדוֹשְׁךָ כְּאִמּוֹר לְדוֹד בָּרֵכִי נַפְשִׁי אֶת יְהוָה וְכָל
 קְרָבִי אֶת שֵׁם קְדוֹשׁ:

הֵאל בְּתַעֲצֻמוֹת עֲזֶךָ. הַגָּדוֹל בְּכִבוֹד שִׁמְךָ.
 הַגָּבוֹר לְנִצָּח וְהַנּוֹרָא בְּנוֹרָאוֹתֶיךָ:

הַמְלִיךְ הַיּוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רָם וְנִשְׂא:

שׁוֹכֵן עַד מְרוֹם וְקְדוֹשׁ שְׁמוֹ. וְכָתוּב רַנְנוּ
 צְדִיקִים בִּיהוָה לְיִשְׂרָאֵל נְאוּהָ תְהִלָּה. בְּפִי
 יִשְׂרָאֵל תִּתְרוֹמֵם. וּבִשְׁפָתַי צְדִיקִים תִּתְבָּרֵךְ.
 וּבִלְשׁוֹן חֲסִידִים תִּתְקַדֵּשׁ. וּבִקְרֹב קְדוֹשִׁים
 תִּתְהַלֵּל:

וּבַמִּקְהֵלוֹת רַבּוֹת עֲמֹךְ בֵּית יִשְׂרָאֵל בָּרְנָה
יִתְפָּאֵר שְׁמֹךְ מִלְּפָנֶיךָ בְּכָל דּוֹר וָדוֹר.

שָׁכֵן חוֹבֵת כָּל הַיְצוּרִים לְפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְחֻדוֹת לְחֵלֶל לְשַׁבַּח לְפָאֵר
לְרוֹמֵם לְהַדִּיר וּלְנַצַּח לְבָרֵךְ לְעֵלָה וּלְקַלֵּם עַל כָּל
דְּבָרֵי שִׁירוֹת וְתַשְׁבְּחוֹת דָּוִד בֶּן יִשִׁי עַבְדְּךָ
מְשִׁיחְךָ:

וּבִכֵּן יִשְׁתַּבַּח שְׁמֹךְ לְעַד מִלְּפָנֶיךָ הָאֵל הַמֶּלֶךְ
הַגָּדוֹל וְהַקְדוֹשׁ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ. כִּי לָךְ
נָאָה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שִׁיר וְשִׁבְחָה
חֵלֶל וְזִמְרָה עוֹז וּמְמִשָּׁלָה נֶצַח גְּדֻלָּה וּגְבוּרָה
תְּהִלָּה וְתִפְאֶרֶת קִדְשָׁה וּמַלְכוּת. בָּרְכוּת
וְהוֹדָאוֹת לְשְׁמֹךְ הַגָּדוֹל וְהַקְדוֹשׁ. וַיַּעֲזוּלָם וְעַד
עוֹלָם אֲתָה אֵל:

יְהִלְלוּךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל מַעֲשֵׂיךָ וַחֲסִידֶיךָ
צַדִּיקִים עוֹשֵׂי רְצוֹנְךָ וְכָל עַמֶּךָ בֵּית
יִשְׂרָאֵל כָּלָם בָּרְנָה יוֹדוּ וַיְבָרְכוּ וַיִּשְׁבְּחוּ וַיִּפְאֲרוּ
וַיִּשְׁוֹרְרוּ וַיְרוֹמְמוּ וַיַּעֲרִיצוּ וַיְקַדִּישׁוּ וַיַּמְלִיכוּ אֶת

שִׁמְךָ מִלְכֵנוּ תִמְיֵד. כִּי לָךְ טוֹב לְהוֹדוֹת וּלְשִׁמְךָ
נָאָה לְזַמֵּר כִּי מַעֲוָלָם וְעַד עוֹלָם אֶתָּה אַל: בְּרוּךְ
אַתָּה יְהוָה מֶלֶךְ מַחְלֵל בַּתְּשֻׁבָּה:

לְשֵׁם יְחִיד קוֹדֶשׁא בְּרִיךְ הוּא וְשִׁבְיָתִיה בְּדִחִילוֹ וְרַחֲמֵינוּ וְרַחֲמֵינוּ וְדִחִילוֹ לְיַחַד שֵׁם י"ה בְּר"ה
(אסור לומר בפירוש, אלא יאמר: י"ק בְּר"ק) בְּיַחְדָּא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל. חֲרִינֵי מוֹכֵן וּמְזוּמֵן לְמִינֵי
מִצְוֹת כּוּס רִבְעֵי מֵאָרְבַּע כּוּסוֹת לַעֲשׂוֹת בָּזָה נְחֵת רוּחַ גְּדוּל לְיוֹצְרֵי וּבּוֹרְאֵי וְתִבְרָךְ שְׁמוֹ
וְיִתְעַלָּה. וְיְהִי נָעַם אֲדֹנֵי אֱלֹהֵינוּ וְעֲלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוּנָּה עֲלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוּנָּה:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
בוֹרֵא פְּרִי הַגֶּפֶן:

ושותים כוס רביעי בהסיבה לצד שמאל:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם עַל הַגֶּפֶן
וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן וְעַל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה וְעַל
אֶרֶץ חֲמֻדָּה טוֹבָה וְרַחֲבָה שְׂרָצִית וְהִנְחֵלָתָהּ
לְאַבּוֹתֵינוּ לֶאֱכֹל מִפְּרִיָּה וּלְשַׁבּוֹעַ מִטוֹבָהּ, רַחֵם
נָא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם
עִירָךְ וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדְךָ וְעַל מִזְבִּיחֲךָ וְעַל
חֵיכָלְךָ, וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בְּמַהֲרָה
בְּיָמֵינוּ וְהַעֲלֵנוּ לְתוֹכָהּ וְשִׁמְחָנוּ בְּבִנְיָנָהּ וְנֹאכַל
מִפְּרִיָּהּ וְנִשְׂבַּע מִטוֹבָהּ וְנִבְרַכְךָ עָלֶיהָ בְּקוֹדֶשׁא

וּבַטְהָרָה: (בשבת: וְרָצָה וְחִלִּיצֵנוּ בַּיּוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה). וְשִׂמְחָנוּ
 בַּיּוֹם חַג הַמִּצּוֹת הַזֶּה. כִּי אַתָּה יְהוָה טוֹב
 וּמְטִיב לְכָל וְנוֹדָה לָךְ עַל הָאָרֶץ וְעַל פְּרֵי הַגֶּפֶן.
 בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה עַל הָאָרֶץ וְעַל פְּרֵי גִבְעָה:

נְרָצָה

כאשר עשה כסדר הזה מרוצה הוא לפני ה':

ויתפלל לפני השי"ת²²:

וַיְהִי נָעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כַּוְנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כַּוְנָה:

מג. כן איתא בסידור האריז"ל מרבי שבתי מראשקוב זיע"א.

אמר הרה"ק מהרי"ד מבעלזא זיע"א, דהנה בסידור האריז"ל כתב שיאמר כאן 'ויהי נועם'. וקשה הלא עכשיו הוא סוף הסדר, ומדוע אומרים כאן 'ויהי נועם' השייך ללפני המצות. וענה, דבלילה זה אנו עושים כמה מצוות דאורייתא ודרבנן, ואחר העשיה כשיחשוב האדם איך עשה את המצוות, ואיך היה יכול לעשותם ביתר קדושה וטהרה, מתמרמר בליבו למה לא עשה אותם ביתר קדושה וטהרה. וכשאדם נותן זאת אל ליבו, נחשב לו כאילו עשאם ביתר קדושה וטהרה, כאשר עם לבבו כעת. על כן בסוף הסדר כתב בסידור האריז"ל לומר 'ויהי נועם'. כי עתה נחשב לו שעשה את כל מצוות ליל הסדר ביתר קדושה וטהרה.

חֶסֶל סְדוּר פֶּסַח כְּהִלְכָתוֹ, כָּכָל מִשְׁפָּטוֹ
 וְחֻקָּתוֹ, כַּאֲשֶׁר זָכִינוּ לְסִדֵּר אוֹתוֹ, כִּן
 נִזְכָּה לַעֲשׂוֹתוֹ: זֶה שׁוֹכֵן מַעֲוָנָה קוֹמָם
 קָחַל עֵדֶת מִי מִנָּה, בְּקָרוֹב נִחַל נִטְעֵי כִנָּה,
 פְּדוּיִם לְצִיּוֹן בְּרָנָה:

לְשָׁנָה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלַיִם: ^{מד}

וּבִכֵּן וַיְהִי בַּחֲצֵי הַלַּיְלָה:
 אִזּוֹ רוֹב נְסִים הִפְלִאתָ בַּלַּיְלָה. בְּרֹאשׁ אֲשֶׁמוֹרֶת
 זֶה הַלַּיְלָה. גֵּר צֶדֶק נִצְחָתוֹ בְּנִחְלָק לוֹ לַיְלָה.
 וַיְהִי בַּחֲצֵי הַלַּיְלָה:

דִּנְתָּ מֶלֶךְ גָּרַר בַּחֲלוֹם הַלַּיְלָה. הַפְּחַדְתָּ אֲרָמִי

מד. בפשטות בזמן שבית המקדש על מכוננו בנוי ומשובכלל, אומרים כאן שיר ושבח על
 הגאולה השלימה ובנין בית המקדש.

בְּאַמֶּשׁ לַיְלָה. וַיֵּשֶׁר יִשְׂרָאֵל לְמִלְאָךְ וַיּוּכַל לוֹ
לַיְלָה. וַיְהִי בַּחֲצֵי הַלַּיְלָה:

זָרַע בְּכוֹרֵי פֶתְרוֹם מִחֲצַת בַּחֲצֵי הַלַּיְלָה. חֵילָם
לֹא מִצְאוּ בְּקוֹמָם בַּלַּיְלָה. טִיסַת נָגִיד חֲרָשֶׁת
סְלִית בְּכוֹכְבֵי לַיְלָה. וַיְהִי בַּחֲצֵי הַלַּיְלָה:

יַעֲיָן מִחֲרָף לְנוֹפֶף אֹוִי. הוֹבֶשֶׁת פְּגָרִיו בַּלַּיְלָה.
פָּרַע בַּל וּמִצְבוֹ בְּאִישׁוֹן לַיְלָה. לְאִישׁ חֲמוּדוֹת
נִגְלָה רִז חֲזוֹת לַיְלָה. וַיְהִי בַּחֲצֵי הַלַּיְלָה:

מִשְׁתַּכֵּר בְּכָלִי קֶדֶשׁ נֶחֱרָג בּוֹ בַּלַּיְלָה. נוֹשַׁע
מִבּוֹר אֲרִיּוֹת פּוֹתֵר בְּעֵתוֹתַי לַיְלָה. שְׁנֵאָה נָטַר
אַגְגִי וְכָתַב סְפָרִים בַּלַּיְלָה. וַיְהִי בַּחֲצֵי הַלַּיְלָה:

עוֹרֶרֶת נִצְחָךְ עָלָיו בְּנֶדֶד שְׁנַת לַיְלָה. פּוֹרָה
תְּדִרוֹךְ לְשׁוֹמֵר מַה מְלִילָה. צָרַח פֶּשׁוֹמֵר וְשָׁח
אַתָּא בִּקְרָ וְגַם לַיְלָה. וַיְהִי בַּחֲצֵי הַלַּיְלָה:

קָרַב יוֹם אֲשֶׁר הוּא לֹא יוֹם וְלֹא לַיְלָה. רָם הוֹדַע

כִּי לָךְ הַיּוֹם אֵף לָךְ הַלַּיְלָה. שׁוֹמְרִים חֲפֻקָּד לְעִירָךְ
כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה. תֹּאִיר כְּאוֹר יוֹם חֲשֹׁכֶת
לַיְלָה. וַיְהִי בַּחֲצֵי הַלַּיְלָה:

וּבִכֹּן וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח:
אֲמִין גְּבוּרֹתֶיךָ הַפִּלְאָת בַּפֶּסַח. בְּרָאשׁ כָּל
מוֹעֲדוֹת נִשְׂאָת פֶּסַח. גְּלִית לְאַזְרָחֵי חֲצוֹת לַיִל
פֶּסַח. וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח:

דִּלְתִּיו דְּפִקְתָּ כָּחַם הַיּוֹם בַּפֶּסַח. הִסְעִיר נּוֹצְצִים
עֲגוֹת מִצּוֹת בַּפֶּסַח. וְאֵל חֲבָקָר רָין זָכָר לְשׁוֹר
עֶרְךָ פֶּסַח. וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח:

זוֹעֲמוֹ סְדוּמִים וְלוֹהֶטוּ בְּאֵשׁ בַּפֶּסַח. חֲלִין לוֹט
מִהֶם וּמִצּוֹת אָפָה בְּקִין פֶּסַח. טֹאטֵאֵת אֲדָמַת
מִן וְנֹף בְּעֶבְרָךְ בַּפֶּסַח. וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח:

יְהִי רֹאשׁ כָּל אוֹן מַחֲצֵת בְּלִיל שְׁמוֹר פֶּסַח.

כִּבִּיר, עַל בֶּן בְּכוֹר פִּסְחָתָ בְּדָם פֶּסַח. לְבִלְתִּי
יֵת מִשְׁחִית לָבֹא בִּפְתָחַי בַּפֶּסַח.

וַאֲמַרְתֶּם זָבַח פֶּסַח:

מִסְגֵּרַת סִגְרָה בַּעֲתוֹתַי פֶּסַח. נִשְׁמְדָה מִדִּין
בְּצִלְיֹל שְׁעוֹרַי עֹמֵר פֶּסַח. שׁוֹרְפוֹ מִשְׁמַנִּי פֹּחַ
וְלוֹד בִּיקֹד יְקוֹד פֶּסַח. וַאֲמַרְתֶּם זָבַח פֶּסַח:

עוֹד הַיּוֹם בְּנֹב לְעַמּוֹד עַד גָּעָה עוֹנֵת פֶּסַח. פֶּסַח
יָד פְּתָבָה לְקַעֲקַע צוֹל בַּפֶּסַח. צָפָה הַצָּפוֹת עָרוֹף
הַשְּׁלָחַן בַּפֶּסַח. וַאֲמַרְתֶּם זָבַח פֶּסַח:

קָהַל בְּנֵסֶה חֲדָסָה לְשִׁלֵּשׁ צוֹם בַּפֶּסַח. רֹאשׁ
מִבֵּית רָשָׁע מִחֲצָתָ בְּעֵין חַמְשִׁים בַּפֶּסַח. שְׁתֵּי
אַלֶּה רָגַע תָּבִיא לְעוֹצִית בַּפֶּסַח. תַּעֲזוּ יָדְךָ וְתִרּוֹם
יְמִינְךָ כִּלְיֹל הַתְּקַדֵּשׁ חַג פֶּסַח.

וַאֲמַרְתֶּם זָבַח פֶּסַח:

כִּי לֹא נֶאֱחָה. כִּי לֹא יֶאֱחָה:

אֲדִיר בְּמִלּוּכָה. בַּחֲזֹר כְּהִלְכָּה. גְּדוּדָיו יֹאמְרוּ לוֹ.
לֵךְ וּלְךָ. לֵךְ כִּי לֵךְ. לֵךְ אַף לֵךְ. לֵךְ יְחִזֵּחַ
הַמַּמְלָכָה. כִּי לֹא נֶאֱחָה. כִּי לֹא יֶאֱחָה:

הַגּוֹל בְּמִלּוּכָה. הַדּוֹר כְּהִלְכָּה. וְתִיקּוּ יֹאמְרוּ לוֹ.
לֵךְ וּלְךָ. לֵךְ כִּי לֵךְ. לֵךְ אַף לֵךְ. לֵךְ יְחִזֵּחַ
הַמַּמְלָכָה. כִּי לֹא נֶאֱחָה. כִּי לֹא יֶאֱחָה:

זֶבְאִי בְּמִלּוּכָה. חֲסִין כְּהִלְכָּה. טַפְסָרִיו יֹאמְרוּ לוֹ.
לֵךְ וּלְךָ. לֵךְ כִּי לֵךְ. לֵךְ אַף לֵךְ. לֵךְ יְחִזֵּחַ
הַמַּמְלָכָה. כִּי לֹא נֶאֱחָה. כִּי לֹא יֶאֱחָה:

יְחִיד בְּמִלּוּכָה. כַּבִּיר כְּהִלְכָּה. לְמוֹדָיו יֹאמְרוּ לוֹ.
לֵךְ וּלְךָ. לֵךְ כִּי לֵךְ. לֵךְ אַף לֵךְ. לֵךְ יְחִזֵּחַ
הַמַּמְלָכָה. כִּי לֹא נֶאֱחָה. כִּי לֹא יֶאֱחָה:

מֶלֶךְ בְּמִלּוּכָה. נוֹרָא כְּהִלְכָּה. סְבִיבֵיו יֹאמְרוּ לוֹ.
לֵךְ וּלְךָ. לֵךְ כִּי לֵךְ. לֵךְ אַף לֵךְ. לֵךְ יְחִזֵּחַ
הַמַּמְלָכָה. כִּי לֹא נֶאֱחָה. כִּי לֹא יֶאֱחָה:

עָנִיו בְּמִלּוּכָה. פֹּדֶה בַּחֲלָכָה. צַדִּיקוֹ יֹאמְרוּ לוֹ.
 לֵךְ וּלְךָ. לֵךְ כִּי לֵךְ. לֵךְ אַף לֵךְ. לֵךְ יְהוָה
 הַמַּמְלָכָה. כִּי לוֹ נָאָה. כִּי לוֹ יֵאָה:

קָדוֹשׁ בְּמִלּוּכָה. רַחוּם בַּחֲלָכָה. שְׂנֵאָנִיו יֹאמְרוּ
 לוֹ. לֵךְ וּלְךָ. לֵךְ כִּי לֵךְ. לֵךְ אַף לֵךְ. לֵךְ יְהוָה
 הַמַּמְלָכָה. כִּי לוֹ נָאָה. כִּי לוֹ יֵאָה:

תַּקִּיף בְּמִלּוּכָה. תּוֹמֵךְ בַּחֲלָכָה. תְּמִימִיו יֹאמְרוּ
 לוֹ. לֵךְ וּלְךָ. לֵךְ כִּי לֵךְ. לֵךְ אַף לֵךְ. לֵךְ יְהוָה
 הַמַּמְלָכָה. כִּי לוֹ נָאָה. כִּי לוֹ יֵאָה:

אַדִּיר הוּא^מ

יִבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב. בְּמַהֲרָה, בְּמַהֲרָה, בְּיָמֵינוּ
 בְּקָרוֹב. אֵל בָּנָה, אֵל בָּנָה, בָּנָה בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב.

מזה. בפשטות בזמן שבית המקדש על מכוננו בנוי ומשובלל, אומרים כאן שיר ושבח על
 הגאולה השלימה ובנין בית המקדש.

בְּחֹרֵר הוּא, גָּדוֹל הוּא, דָּגוּל הוּא יִבְנֶה בֵּיתוֹ
בְּקָרוֹב. בְּמַהֲרָה, בְּמַהֲרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל
בָּנָה, אֵל בָּנָה, בָּנָה בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב.

הָדוֹר הוּא, וְתִיק הוּא, זָכַאי הוּא יִבְנֶה בֵּיתוֹ
בְּקָרוֹב. בְּמַהֲרָה, בְּמַהֲרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל
בָּנָה, אֵל בָּנָה, בָּנָה בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב.

חֲסִיד הוּא, טָהוֹר הוּא, יָחִיד הוּא יִבְנֶה בֵּיתוֹ
בְּקָרוֹב. בְּמַהֲרָה, בְּמַהֲרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל
בָּנָה, אֵל בָּנָה, בָּנָה בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב.

פֶּבִיר הוּא, לְמוֹד הוּא, מְלֹךְ הוּא יִבְנֶה בֵּיתוֹ
בְּקָרוֹב. בְּמַהֲרָה, בְּמַהֲרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל
בָּנָה, אֵל בָּנָה, בָּנָה בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב.

נֹרָא הוּא, שְׂגִיב הוּא, עֲזוּז הוּא יִבְנֶה בֵּיתוֹ
בְּקָרוֹב. בְּמַהֲרָה, בְּמַהֲרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל
בָּנָה, אֵל בָּנָה, בָּנָה בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב.

פֹּדֶה הוּא, צֹדִיק הוּא, קָדוֹשׁ הוּא יְבָנָה בֵּיתוֹ
בְּקָרוֹב. בְּמַהֲרָה, בְּמַהֲרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל
בָּנָה, אֵל בָּנָה, בָּנָה בֵּיתָךְ בְּקָרוֹב.

רַחוּם הוּא, שְׂדֵי הוּא, תִּקְיָה הוּא יְבָנָה בֵּיתוֹ
בְּקָרוֹב. בְּמַהֲרָה, בְּמַהֲרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל
בָּנָה, אֵל בָּנָה, בָּנָה בֵּיתָךְ בְּקָרוֹב.

אֶחָד מִי יוֹדֵעַ.

אֶחָד אֲנִי יוֹדֵעַ. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמַיִם וּבְאָרֶץ:

שְׁנַיִם מִי יוֹדֵעַ.

שְׁנַיִם אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁנֵי לַחֹת הַבְּרִית אֶחָד אֱלֹהֵינוּ
שְׁבַשְׁמַיִם וּבְאָרֶץ:

שְׁלֹשָׁה מִי יוֹדֵעַ.

שְׁלֹשָׁה אֲנִי יוֹדֵעַ שְׁלֹשָׁה אֲבוֹת שְׁנֵי לַחֹת
הַבְּרִית אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמַיִם וּבְאָרֶץ:

אַרְבַּע מִי יוֹדֵעַ.

אַרְבַּע אֲנִי יוֹדֵעַ. אַרְבַּע אֲמָחוֹת שְׁלֹשָׁה אָבוֹת
שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים
וּבְאֶרֶץ:

חֲמִשָּׁה מִי יוֹדֵעַ.

חֲמִשָּׁה אֲנִי יוֹדֵעַ. חֲמִשָּׁה חוּמֵי תוֹרָה אַרְבַּע
אֲמָחוֹת שְׁלֹשָׁה אָבוֹת שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית אֶחָד
אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֶרֶץ:

שֵׁשָׁה מִי יוֹדֵעַ.

שֵׁשָׁה אֲנִי יוֹדֵעַ. שֵׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה חֲמִשָּׁה
חוּמֵי תוֹרָה אַרְבַּע אֲמָחוֹת שְׁלֹשָׁה אָבוֹת שְׁנֵי
לְחוֹת הַבְּרִית אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֶרֶץ:

שִׁבְעָה מִי יוֹדֵעַ.

שִׁבְעָה אֲנִי יוֹדֵעַ. שִׁבְעָה יָמֵי שִׁבְתָּא שֵׁשָׁה סְדְרֵי
מִשְׁנָה חֲמִשָּׁה חוּמֵי תוֹרָה אַרְבַּע אֲמָחוֹת
שְׁלֹשָׁה אָבוֹת שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית אֶחָד אֱלֹהֵינוּ
שְׁבַשְׁמִים וּבְאֶרֶץ:

שְׁמוֹנָה מִי יוֹדֵעַ.

שְׁמוֹנָה אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁמוֹנָה יָמֵי מִילָה שְׁבַעַת יָמֵי
שִׁבְתָּא שְׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה חֲמִשָּׁה חוֹמְשֵׁי תוֹרָה
אַרְבַּע אֲמָהוֹת שְׁלֹשָׁה אָבוֹת שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית
אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאַרְיָן:

תְּשַׁעָה מִי יוֹדֵעַ.

תְּשַׁעָה אֲנִי יוֹדֵעַ. תְּשַׁעָה יְרַחֲי לָדָה שְׁמוֹנָה יָמֵי
מִילָה שְׁבַעַת יָמֵי שִׁבְתָּא שְׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה
חֲמִשָּׁה חוֹמְשֵׁי תוֹרָה אַרְבַּע אֲמָהוֹת שְׁלֹשָׁה
אָבוֹת שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים
וּבְאַרְיָן:

עֲשָׂרָה מִי יוֹדֵעַ.

עֲשָׂרָה אֲנִי יוֹדֵעַ. עֲשָׂרָה דְּבָרֵי תְּשַׁעָה יְרַחֲי
לָדָה שְׁמוֹנָה יָמֵי מִילָה שְׁבַעַת יָמֵי שִׁבְתָּא שְׁשָׁה
סְדְרֵי מִשְׁנָה חֲמִשָּׁה חוֹמְשֵׁי תוֹרָה אַרְבַּע אֲמָהוֹת
שְׁלֹשָׁה אָבוֹת שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית אֶחָד אֱלֹהֵינוּ
שְׁבַשְׁמִים וּבְאַרְיָן:

אֶחָד עֹשֶׁר מִי יוֹדֵעַ.

אֶחָד עֹשֶׁר אָנִי יוֹדֵעַ. אֶחָד עֹשֶׁר כּוֹכְבֵּיָא עֲשָׂרָה
דְּבִרְיָא תִּשְׁעָה יְרַחֵי לָדָה שְׁמוֹנָה יָמֵי מִילָה
שִׁבְעָה יָמֵי שַׁבָּתָא שְׁשָׁה סְדָרֵי מַשְׁנָה חֲמִשָּׁה
חוּמְשֵׁי תוֹרָה אַרְבַּע אֲמָחוֹת שְׁלֹשָׁה אָבוֹת שְׁנֵי
לַחוֹת הַבְּרִית אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבִאָרְקִי:

שְׁנַיִם עֹשֶׁר מִי יוֹדֵעַ.

שְׁנַיִם עֹשֶׁר אָנִי יוֹדֵעַ. שְׁנַיִם עֹשֶׁר שְׁבַטֵּיָא אֶחָד
עֹשֶׁר כּוֹכְבֵּיָא עֲשָׂרָה דְּבִרְיָא תִּשְׁעָה יְרַחֵי לָדָה
שְׁמוֹנָה יָמֵי מִילָה שִׁבְעָה יָמֵי שַׁבָּתָא שְׁשָׁה
סְדָרֵי מַשְׁנָה חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה אַרְבַּע אֲמָחוֹת
שְׁלֹשָׁה אָבוֹת שְׁנֵי לַחוֹת הַבְּרִית אֶחָד אֱלֹהֵינוּ
שְׁבַשְׁמִים וּבִאָרְקִי:

שְׁלֹשָׁה עֹשֶׁר מִי יוֹדֵעַ.

שְׁלֹשָׁה עֹשֶׁר אָנִי יוֹדֵעַ. שְׁלֹשָׁה עֹשֶׁר מַדְיָא שְׁנַיִם
עֹשֶׁר שְׁבַטֵּיָא אֶחָד עֹשֶׁר כּוֹכְבֵּיָא עֲשָׂרָה דְּבִרְיָא
תִּשְׁעָה יְרַחֵי לָדָה שְׁמוֹנָה יָמֵי מִילָה שִׁבְעָה יָמֵי
שַׁבָּתָא שְׁשָׁה סְדָרֵי מַשְׁנָה חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה

אַרְבַּע אֲמָהוֹת שְׁלֹשָׁה אָבוֹת שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית
אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבֶאֱרִין:

חַד גְּדִיא. חַד גְּדִיא.
דְּזַבִּין אַבָּא בְּתֵרִי זִיזִי. חַד גְּדִיא. חַד גְּדִיא.

וְאַתָּא שׁוֹנְרָא וְאַכְלָה לְגְדִיא. דְּזַבִּין אַבָּא בְּתֵרִי
זִיזִי. חַד גְּדִיא. חַד גְּדִיא:

וְאַתָּא כִּלְבָּא וְנִשָּׁךְ לְשׁוֹנְרָא. דְּאַכְלָה לְגְדִיא.
דְּזַבִּין אַבָּא בְּתֵרִי זִיזִי. חַד גְּדִיא. חַד גְּדִיא:

וְאַתָּא חוּטְרָא וְהִכָּה לְכִלְבָּא. דְּנִשָּׁךְ לְשׁוֹנְרָא.
דְּאַכְלָה לְגְדִיא. דְּזַבִּין אַבָּא בְּתֵרִי זִיזִי. חַד
גְּדִיא. חַד גְּדִיא:

וְאַתָּא נִירָא וְשַׂרְף לְחוּטְרָא. דְּהִכָּה לְכִלְבָּא.
דְּנִשָּׁךְ לְשׁוֹנְרָא. דְּאַכְלָה לְגְדִיא. דְּזַבִּין אַבָּא
בְּתֵרִי זִיזִי. חַד גְּדִיא. חַד גְּדִיא:

וְאַתָּא מִיָּא וְכַבָּה לְנוֹרָא. דְּשַׂרְף לְחוּטְרָא. דְּהַכָּה
 לְכַלְפָּא. דְּנַשֵּׁךְ לְשׁוֹנְרָא. דְּאֹכְלָה לְגַדְיָא. דְּזַבִּין
 אַבָּא בְּתֵרֵי זִיזִי. חַד גַּדְיָא. חַד גַּדְיָא:

וְאַתָּא תּוֹרָא וְשִׁתָּה לְמִיָּא. דְּכַבָּה לְנוֹרָא. דְּשַׂרְף
 לְחוּטְרָא. דְּהַכָּה לְכַלְפָּא. דְּנַשֵּׁךְ לְשׁוֹנְרָא. דְּאֹכְלָה
 לְגַדְיָא. דְּזַבִּין אַבָּא בְּתֵרֵי זִיזִי. חַד גַּדְיָא. חַד
 גַּדְיָא:

וְאַתָּא הַשּׁוּחַט וְשַׁחַט לְתּוֹרָא. דְּשִׁתָּה לְמִיָּא.
 דְּכַבָּה לְנוֹרָא. דְּשַׂרְף לְחוּטְרָא. דְּהַכָּה לְכַלְפָּא.
 דְּנַשֵּׁךְ לְשׁוֹנְרָא. דְּאֹכְלָה לְגַדְיָא. דְּזַבִּין אַבָּא
 בְּתֵרֵי זִיזִי. חַד גַּדְיָא. חַד גַּדְיָא:

וְאַתָּא מִלָּאךְ הַמּוֹת וְשַׁחַט לְשׁוּחַט. דְּשַׁחַט
 לְתּוֹרָא. דְּשִׁתָּה לְמִיָּא. דְּכַבָּה לְנוֹרָא. דְּשַׂרְף
 לְחוּטְרָא. דְּהַכָּה לְכַלְפָּא. דְּנַשֵּׁךְ לְשׁוֹנְרָא. דְּאֹכְלָה
 לְגַדְיָא. דְּזַבִּין אַבָּא בְּתֵרֵי זִיזִי. חַד גַּדְיָא. חַד
 גַּדְיָא:

וְאַתָּא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְשַׁחַט לְמַלְאָךְ הַמָּוֶת.
וְשַׁחַט לְשׁוֹחֵט. וְשַׁחַט לְתוֹרָא. וְשַׁחַח לְמִיָּא.
דְּכַבָּה לְנוֹרָא. דְּשַׁרְף לְחוּטָרָא. דְּהַכָּה לְכִלְפָּא.
דְּנִשֵּׁךְ לְשׁוֹנָרָא. דְּאֵכְלָה לְגִדְיָא. דְּזַבִּין אֲבָא
בְּתֵרֵי זִיזִי. חַד גִּדְיָא. חַד גִּדְיָא:

חייב אדם לעסוק ולספר בניסים ובנפלאות שעשה הקדוש ברוך הוא לאבותינו
ביציאת מצרים עד שתחטפנו שינה.

לאחר הסדר יש אומרים שיר השירים

לְשֵׁם יְחִיד קוֹדֶשׁא בְּרִיךְ הוּא וְשִׁכְנֵתָהּ בְּדַחִילוֹ וְרַחֲמֵנוּ וְרַחֲמֵנוּ וְדַחִילוֹ לְיָחִיד שֵׁם י"ה בּו"ה
(אסור לומר בפירוש, אלא יאמר: י"ק בּו"ה) בְּיַחְוָדָא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל. תְּרִינִי מוֹכֵן וּמְזוֹמֵן לְשִׁיר
בְּקוֹל נָעִים שִׁיר הַשִּׁירִים לַעֲשׂוֹת בְּזֶה נַחַת רֹחַ גָּדוֹל לְיוֹצְרֵי וּבּוֹרְאֵי יְתִבְרַךְ שְׁמוֹ וְיִתְעַלֶּה. וַיְהִי
נָעַם אֲדָרְכִי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ בּוֹנֵנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ בּוֹנֵנָה:

שיר השירים

פרק א

א שִׁיר הַשִּׁירִים אֲשֶׁר לְשִׁלְמָה: ב יִשְׁקֹנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ
כִּי־טוֹבִים דָּדֶיךָ מֵיָּיִן: ג לְרִית שְׁמִינֶיךָ טוֹבִים שָׁמֶן תּוֹרֵךְ
שְׁמֶךָ עַל־כֵּן עֲלָמוֹת אֶהְבֹּד: ד מִשְׁכְּנִי אַחֲרֶיךָ נְרוּצָה
הִבִּיאֲנִי הַמֶּלֶךְ חֲדָרָיו נְגִילָה וְנִשְׁמַחָה בָּךְ נִזְכִּירָה דָּדֶיךָ
מֵיָּיִן מִישָׁרִים אֶהְבֹּד: ה שְׁחֹרָה אֲנִי וְנֹאזָה בָנוֹת יְרוּשָׁלַם
כָּאֶהְלִי קָדָר כִּירִיעוֹת שְׁלָמָה: ו אֶל־תִּרְאוּנִי שְׂאֲנִי
שְׁחַרְחֹרֶת שִׁשְׁזַפְתָּנִי הַשֶּׁמֶשׁ בָּנִי אֲמִי נְחֹר־בִּי שְׁמֹנִי
נִטְרָה אֶת־הַכְּרָמִים כְּרָמִי שְׁלִי לֹא נִטְרָתִי: ז הִגִּידָה לִּי
שְׂאֶהְבָּה נִפְלְשִׁי אֵיכָה תִרְעָה אֵיכָה תִרְבִּיץ בַּצִּהָרִים
שְׁלָמָה אֶהְיָה כְּעֻטָּיהָ עַל עֲדָרֵי חֲבֵרֶיךָ: ח אִם־לֹא תִדְעִי
לֹךְ הִיפָּה בִנְשִׁים צֹאֵי־לָךְ בְּעַקְבֵּי הַצֹּאן וְרַעֲלִי אֶת־גְּדִילְךָ
עַל מִשְׁכְּנוֹת הָרָעִים: ט לִסְסָתִי בְּרַכְבִּי פִרְעָה דְּמִיתֶיךָ

רְעִיתִי: י נָאוּ לְחַיֵּל בְּתָרִים צִוְּאָרָךְ בְּחֲרוּזִים: יא תּוֹרִי
 זֶהֱבִי נַעֲשֶׂה־לָּךְ עִם נִקְדּוֹת הַכֶּסֶף: יב עַד־שֶׁהִמָּלְךְ בְּמִסְבּוֹ
 נִרְדִּי נָתַן רִיחוֹ: יג צָרוֹר הַמָּר | דּוֹדִי לִי בֵּין שְׁדֵי יֵלִין: יד
 אֲשַׁפֵּל הַכָּפָר | דּוֹדִי לִי בְּכַרְמִי עֵין גָּדִי: טו הִנֵּךְ יָפָה
 רְעִיתִי הִנֵּךְ יָפָה עֵינֶיךָ יוֹנִים: טז הִנֵּךְ יָפָה דּוֹדִי אֶף נָעִים
 אֶף־עֲרֻשָּׁנוּ רַעְנָנָה: יז קָרוֹת בְּתִינוּ אֲרָזִים (רחיטנו כתיב)
 רְהִיטְנוּ בְּרוֹתִים:

פרק ב

א אֲנִי חִבְּצָלַת הַשָּׁרוֹן שׁוֹשְׁנַת הָעֵמָקִים: ב כְּשׁוֹשְׁנָה בֵּין
 הַחוֹתִים כֵּן רְעִיתִי בֵּין הַבָּנוֹת: ג כְּתִפוֹתַי בַּעֲצֵי הַיָּעַר כֵּן
 דּוֹדִי בֵּין הַבָּנִים בְּצֵלוֹ חֲמֻדָּתִי וַיִּשְׁבְּתִי וּפְרִיּוֹ מִתּוֹק לְחֶכְמִי:
 ד הִבִּיאֲנִי אֶל־בֵּית הַיָּין וּדְגָלוֹ עָלַי אֶהְבָּה: ה סִמְכוֹנִי
 בְּאַשִׁישׁוֹת רַפְדּוֹנִי בַתְּפוּחִים כִּי־חֹלֶת אֶהְבָּה אָנִי: ו
 שָׁמְאָלוֹ תַחַת לְרֹאשִׁי וַיִּמִּינוּ תַחֲבִקָנִי: ז הַשִּׁבְעָתִי אֶתְכֶם
 בָּנוֹת יְרוּשָׁלַם בְּצַבָּאוֹת אוֹ בְּאֵילוֹת הַשָּׁדָה אִם־תַּעֲרִו |
 וְאִם־תַּעֲזֹרְרוּ אֶת־הָאֶהְבָּה עַד שְׁתַּחֲפֹץ: ח קוֹל דּוֹדִי
 הִנֵּה־זֶה בָּא מִדְּלָג עַל־הַהָרִים מִקַּפֵּץ עַל־הַגְּבָעוֹת: ט
 דוֹמָה דּוֹדִי לְצִבִּי אוֹ לְעֹפֶר הָאֵילִים הִנֵּה־זֶה עוֹמֵד אַחֵר

כְּתִלְנוּ מִשְׁגִּיחַ מִן־הַחֲלֹנוֹת מִצִּיץ מִן־הַחֲרָכִים: י עֲנֵה
 דוֹדִי וְאָמַר לִי קוֹמִי לָךְ רַעֲיָתִי יַפְתִּי וּלְכִי־לָךְ: יא כִּי־הִנֵּה
 (הסתו כתיב) הִסְתִּיו עֲבַר הַגֶּשֶׁם חֲלָף הַלֵּךְ לֹ: יב הַנִּצָּנִים
 נִרְאוּ בָאָרֶץ עֵת הַזֹּמֶר הַגִּיעַ וְקוֹל הַתּוֹר נִשְׁמַע בְּאֶרְצָנוּ:
 יג הִתְאַנְּה חֲנֻטָּה פִּגְיָה וְהִגְפָּנִים | סִמְדָר גִּתָּנוּ רֵיחַ קוֹמִי
 (לכי כתיב) לָךְ רַעֲיָתִי יַפְתִּי וּלְכִי־לָךְ: יד יוֹנָתִי בְּחֲגֹנִי הִסְלַע
 בְּסֹתֵר הַמְּדִירָה הָרְאִינִי אֶת־מְרֹאֶיךָ הַשְׁמִיעֵנִי אֶת־קוֹלְךָ
 כִּי־קוֹלְךָ עָרֵב וּמְרֹאֶיךָ נְאוּה: טו אֶחְזוּ־לִנּוּ שׁוֹעֲלִים
 שׁוֹעֲלִים קִטְנִים מְחַבְּלִים כְּרָמִים וּכְרָמֵינוּ סִמְדָר: טז דוֹדִי
 לִי וְאֲנִי לְוֹ הָרֵעָה בַּשׁוֹשָׁנִים: יז עַד שִׁפְחוֹחַ הַיּוֹם וְנָסוּ
 הַצִּלְלִים סֹבֵב דְּמַה־לָּךְ דוֹדִי לְצָבִי אֹו לְעֹפֶר הָאֵילִים
 עַל־הָרִי בְּתָר:

פרק ג

א עַל־מִשְׁכְּבִי בְּלִילוֹת בִּקְשָׁתִי אֵת שְׂאֵהְבָה נִפְשִׁי
 בִּקְשָׁתִיו וְלֹא מְצֵאתִיו: ב אֲקוֹמָה נָא וְאִסּוּבָהּ בְּעִיר
 בַּשּׁוֹקִים וּבְרַחֲבוֹת אֲבִקְשָׁה אֵת שְׂאֵהְבָה נִפְשִׁי בִּקְשָׁתִיו
 וְלֹא מְצֵאתִיו: ג מְצֵאוֹנִי הַשְׁמְרִים הַסֹּבְבִים בְּעִיר אֵת
 שְׂאֵהְבָה נִפְשִׁי רְאִיתָם: ד כִּמְעֹט שְׁעַבְרָתִי מֵהֶם עַד

שִׁמְצָאתִי אֶת שְׂאֵהֶבָה נִפְשֵׁי אַחֲזִיתוּ וְלֹא אֲרַפְנוּ
 עַד־שֶׁהֵבִיאתוּ אֶל־בֵּית אֹמִי וְאֶל־חֹדֶר הַדֶּרֶת: ה' הַשְׁבֵּעְתִּי
 אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלַם בְּצַבָּאוֹת אֹ אוֹ בְּאִילוֹת הַשָּׂדֶה
 אִם־תַּעֲרִוּ | וְאִם־תַּעֲזֹרְרוּ אֶת־הָאֱהָבָה עַד שְׁתַּחֲפֹץ: ו' מִי
 זֹאת עָלָה מִן־הַמִּדְבָּר כְּתִימָרוֹת עָשָׂן מִקְטָרֶת מֹור
 וּלְבוֹנָה מְכַל אֲבָקֶת רוֹכֵל: ז' הִנֵּה מִטָּתוֹ שְׁלֹשְׁמָה
 שְׁשִׁים גְּבָרִים סָבִיב לָהּ מִגְּבָרֵי יִשְׂרָאֵל: ח' כָּל־אֲחֵי
 חָרֵב מְלֻמְדֵי מְלַחְמָה אִישׁ חָרְבוֹ עַל־יָרְכוֹ מִפְּחַד
 בְּלִילוֹת: ט' אֶפְרַיִם עָשָׂה לוֹ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מַעֲצֵי הַלְּבָנוֹן:
 י' עֲמוּדָיו עָשָׂה כֶּסֶף רִפִּידָתוֹ זָהָב מֶרְכָּבוֹ אֲרָגְמָן תּוֹכוֹ
 רִצּוֹף אֱהָבָה מִבְּנוֹת יְרוּשָׁלַם: יא' צִאֲנָה | וְרֵאֲנָה בְּנוֹת
 צִיּוֹן בַּמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בַּעֲטָרָה שְׁעִטָּרָה־לּוֹ אִמּוֹ
 בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ וּבְיוֹם שְׂמִיחַת לְבוֹ:

פֶּרֶק ד'

א' הִנֵּה יָפָה רַעֲיַתִּי הִנֵּה יָפָה עֵינֶיהָ יוֹנִים מִבְּעַד לְצִמְתָּהָ
 שֶׁעָרָף כְּעֶדֶר הָעֲזִים שֶׁגִּלְשׁוּ מִהָר גִּלְעָד: ב' שִׁנִּיָּךְ כְּעֶדֶר
 הַקְּצוּבוֹת שֶׁעָלוּ מִן־הַרְחָצָה שְׁכָל־מִתְאִימוֹת וְשִׁכְלָה

אין בָּהֶם: ג כְּחוֹט הַשָּׁנִי שְׁפָתַיִךְ וּמִדְבָּרֶיךָ נִאֻה כְּפֶלֶח
הָרֶמֶן רָקִיתִךְ מִבְּעַד לְצִמְתֶּךָ: ד כְּמִגְדֵּל דָּוִד צִוְּאֶיךָ בָּנוּי
לְתִלְפִיּוֹת אֵלֶּךָ הַמָּגֵן תָּלוּי עָלָיו כָּל שְׁלֵטֵי הַגְּבוּרִים: ה
שָׁנִי שְׁדִיךְ כְּשָׁנִי עֶפְרַיִם תְּאוֹמֵי צִבְיָה הָרוּעִים בְּשׁוֹשָׁנִים:
ו עַד שִׁיפּוֹחַ הַיּוֹם וְנָסוּ הַצִּלְלִים אֵלֶיךָ לִי אֶל־הָרֵם הַמֹּר
וְאֶל־גְּבַעַת הַלְּבוֹנָה: ז כֶּלֶךְ יִפָּה רַעֲיָתִי וּמוֹם אֵין בָּהּ: ח
אֲתִי מִלְּבָנוֹן כָּלָה אֲתִי מִלְּבָנוֹן תְּבוּאֵי תִשְׁוֹרֵי | מֵרֹאשׁ
אַמְנָה מֵרֹאשׁ שָׁנִיר וְחֶרְמֹן מִמַּעֲנוֹת אֲרִיּוֹת מִהַרְרֵי
נִמְרִים: ט לִבְבַּתִּנִּי אֲחָתִי כָלָה לִבְבַּתִּינִי (באחד כתיב)
בְּאַחַת מֵעֵינֶיךָ בְּאַחַד עֵנֶק מִצִּוְרֶיךָ: י מֵה־יָפוֹ דִּלְיֶךָ
אַחָתִי כָלָה מֵה־טָבוֹ דִּלְיֶךָ מִיֵּין וְרִיחַ שְׁמָנֶיךָ
מִכָּל־בְּשָׁמִים: יא נֶפֶת תִּטְפֶּנָּה שְׁפָתוֹתֶיךָ כָלָה דְּבֶשׁ וְחָלָב
תַּחַת לְשׁוֹנֶךָ וְרִיחַ שְׁלִמְתֶּיךָ כְּרִיחַ לְבָנוֹן: יב גֵּן | נָעוֹל
אַחָתִי כָלָה גֵּל נָעוֹל מֵעֵין חָתוֹם: יג שְׁלֹחֶיךָ פְּרָדִם
רְמוֹנִים עִם פְּרֵי מִגְדִּים כְּפָרִים עִם־נִרְדִּים: יד נִרְדֵּי |
וְכֶרֶם קִנָּה וְקִנְמֹן עִם כָּל־עֲצֵי לְבוֹנָה מֵרֹ וְאֶהֱלוֹת עִם
כָּל־רֹאשֵׁי בְשָׁמִים: טו מֵעֵין גִּנִּים בְּאֵר מַיִם חַיִּים וְנוֹזִלִים
מִן־לְבָנוֹן: טז עוֹרֵי צָפוֹן וּבּוֹאֵי תִימָן הִפִּיחֵי גִנִּי יִזְלוּ
בְּשָׁמִיו יִבֶּא דוֹדִי לְגִנּוֹ וַיֹּאכֵל פְּרֵי מִגְדָּיו:

פרקה

א באתי לגני אחתי כלה אריתי מורי עם-בשמי אכלתי
יערי עם-דבשי שתיתי ייני עם-חלבי אכלו רעים שתו
ושכרו דודים: ב אני ישנה ולבי ער קול | דודי דופק
פתחי לי אחתי רעיתי יונתי תמתי שראשי נמלא-טל
קוצותי רסיסי לילה: ג פשטתי את-כתנתי איככה
אלבשנה רחצתי את-רגלי איככה אטנפם: ד דודי שלח
ידו מן-החר ומעי המו עליו: ה קמתי אני לפתח לדודי
וידי נטפו-מור ואצבעתי מור עבר על כפות המנעול: ו
פתחתי אני לדודי ודודי חמק עבר נפשי יצאה בדברו
בקשתיho ולא מצאתיהו קראתיו ולא ענני: ז מצאני
השמרים הסבבים בעיר הכוני פצעוני נשאו את-רדודי
מעלי שמרי החמות: ח השבעתי אתכם בנות ירושלם
אם-תמצאו את-דודי מה-תגידו לו שחולת אהבה אני: ט
מה-דונך מדוד היפה בנשים מה-דונך מדוד שפכה
השבעתנו: י דודי צח ואדום דגול מרבבה: יא ראשו
כתם פז קוצותיו תלתלים שחרות פעורב: יב עיניו כיונים
על-אפיקי מים רחצות בחלב ישובות על-מלאת: יג לחיו
כערוגת הבשם מגדלות מרקחים שפתותיו שושנים

נִטְפֹת מֹר עֵבֶר: יד יָדָיו גְּלִילִי זָהָב מְמָלָאִים בְּתַרְשִׁישׁ
 מַעְיו עָשֶׂת לֶשׁן מַעֲלָפֶת סְפִירִים: טו שׁוֹקִיו עֲמוּדֵי יָשׁ
 מִיִּסְדִּים עַל־אֲדָנֶי־כּוּז מֵרָאֵהוּ כְּלָבָנוֹן בְּחֹר כְּאֲרָזִים: טז
 חֲכוּ מִמֶּתְקִים וְכָלוּ מִחֲמָדִים זֶה דֹדִי וְזֶה רֵעִי
 בָּנוֹת יְרוּשָׁלָּם:

פרק ו

א אָנָּה הִלַּךְ דֹּדְךָ הִיפָּה בְּנָשִׁים אָנָּה פָּנָה דֹּדְךָ וַיִּבְקֹשְׁנוּ
 עִמָּךְ: ב דֹּדִי יֵרֵד לָגֵנוּ לְעֲרוּגֹת הַבָּשָׂם לְרֻעֹת בַּגָּנִים
 וְלִלְקֹט שׁוֹשְׁנִים: ג אָנִי לְדֹדִי וְדֹדִי לִי הָרֻעָה בְּשׁוֹשְׁנִים:
 ד יָפָה אַתְּ רַעֲיָתִי כְּתִרְצָה נָאוָה כִּירוּשָׁלַם אֵימָה
 כְּנֻדְגָלוֹת: ה הִסְבִּי עֵינַיִךְ מִנֶּגְדִי שֶׁהֵם הִרְהִיבֵנִי שִׁעְרֶךָ
 כְּעֶדֶר הָעֲזִים שֶׁגִּלְשׁוּ מִן־הַגִּלְעָד: ו שִׁנִּיךְ כְּעֶדֶר הָרַחֲלִים
 שֶׁעָלוּ מִן־הָרַחֲצָה שְׁכָלָם מִתְאַיְמוֹת וְשִׁכְלָה אֵין בָּהֶם: ז
 כְּפֶלֶח הָרִמּוֹן רִקְתָּךְ מִבְּעַד לְצַמְתָּךְ: ח שְׂשִׁים הֵמָּה
 מְלָכוֹת וְשִׁמְנִים פִּילִגְשִׁים וְעֵלְמוֹת אֵין מִסְפָּר: ט אַחַת
 הִיא יוֹנָתִי תִמְתִּי אַחַת הִיא לְאִמָּה בָּרָה הִיא לְיֹלְדָתָהּ
 רְאוּהָ בָנוֹת וַיֵּאֱשְׁרוּהָ מְלָכוֹת וּפִילִגְשִׁים וַיַּהֲלִלוּהָ: י
 מִי־זֹאת הַנְּשָׁקָה כְּמו־שָׁחַר יָפָה כְּלָבָנָה בָּרָה כְּחִמָּה

אִמָּה כְּנֻדָּלוֹת: י' אֶל־גַּנֹּת אֲגוּז יִרְדְּתִי לְרֹאוֹת בְּאֲבִי
הַנֶּחֱל לְרֹאוֹת הַפְּרָחָה הַגָּפֶן הַנִּצּוֹ הָרִמָּנִים: יב לֹא יִדְעֵתִי
נִפְשִׁי שְׁמִתָּנִי מִרְכָּבוֹת עַמִּי־נָדִיב:

פרק ז

א שׁוּבִי שׁוּבִי הַשּׁוֹלֵמִית שׁוּבִי שׁוּבִי וְנִחֲזֶה־בָּךְ מִה־תִּחְזוּ
בַּשּׁוֹלֵמִית כְּמַחֲלַת הַמַּחֲנִים: ב מִה־יָפוֹ פְּעַמְיָךְ בְּנֻעָלִים
בַּת־נָדִיב חֲמוּקֵי יִרְכֶּיךָ כִּמּוֹ חֲלָאִים מַעֲשֶׂה יָדִי אָמֹן: ג
שָׂרְרֶךָ אֲגֹן הַסֹּהַר אֶל־יַחֲסֹר הַמָּזֶג בְּטִנּוֹל עֲרַמַּת חֲטִים
סוּגָה בַּשּׁוֹשָׁנִים: ד שְׁנֵי שְׂדֵיךָ כְּשְׁנֵי עֶפְרַיִם תִּאֲמִי צְבִיָּה:
ה צִוְּאָרְךָ כְּמַגִּדֵּל הַשָּׁן עֵינֶיךָ בְּרִכּוֹת בְּחֻשְׁבוֹן עַל־שְׁעָר
בַּת־רַבִּים אִפְךָ כְּמַגִּדֵּל הַלְּבָנוֹן צוּפָה פָּנֶי דְּמָשֶׁק: ו
רֹאשֶׁךָ עָלֶיךָ כְּכַרְמֶל וְדִלַּת רֹאשֶׁךָ כְּאַרְגָּמָן מֶלֶךְ אֶסּוּר
בְּרֹהֲטִים: ז מִה־יָפִית וּמִה־נִּעְמָת אֶהְבֶּה בַּת־עֲנוּגִים: ח
זֹאת קוֹמַתְךָ דְּמַתָּה לְתַמָּר וְשְׂדֵיךָ לְאַשְׁכְּלוֹת: ט אֲמַרְתִּי
אֶעֱלֶה בַּתַּמָּר אֶחְזֶה בְּסִסְגָּיו וַיְהִי־נָא שְׂדֵיךָ כְּאַשְׁכְּלוֹת
הַגָּפֶן וְרִיחַ אִפְךָ כַּתְּפוּחִים: י וְחִפְךָ כִּיֵּן הַטּוֹב הוֹלֶךְ
לְדוֹדִי לְמִישְׁרִים דּוֹבֵב שְׁפָתֵי יְשָׁנִים: יא אֲנִי לְדוֹדִי וְעָלִי
תְּשׁוּקָתוֹ: יב לָכֵה דוֹדִי נִצָּא הַשָּׂדֶה נָלִינָה בַּכְּפָרִים: יג

נִשְׁכִּימָה לְכַרְמִים נִרְאָה אִם פָּרְחָה הַגָּפֶן פָּתַח הַסְּמָדָר
הֵנְצוּ הָרְמוֹנִים שֵׁם אֶתֶן אֶת־דִּדִּי לָךְ: יד הַדּוֹדָאִים
נִתְנוּ־יָרִיחַ וְעַל־פֶּתַח־יָנּוּ כָּל־מְגָדִים חֲדָשִׁים גַּם־יִשְׁנִים דּוֹדִי
צַפְנָתִי לָךְ:

פרק ח

א מִי יִתְנֶה כָּאֵחַ לִי יוֹנֵק שְׂדֵי אִמִּי אֲמַצְאָה בַּחוּץ אֲשַׁקֶּה
גַּם לֹא־יָבוֹזוּ לִי: ב אָנֹהֶגְךָ אֲבִיאָה אֶל־בֵּית אִמִּי תִלְמַדְנִי
אֲשַׁקֶּה מִיַּיִן הָרֶקַח מַעֲסִים רַמְנִי: ג שְׂמֹאלוֹ תַּחַת רַאשִׁי
וַיְמִינוֹ תַּחֲבִקֵנִי: ד הַשִּׁבְעָתִי אֶתְכֶם בָּנוֹת יְרוּשָׁלַם
מה־תַּעֲרֹו | וּמַה־תַּעֲרֹו אֶת־הָאֵהָבָה עַד שְׁתַּחֲפֹץ: ה מִי
זֹאת עָלָה מִן־הַמִּדְבָּר מִתְרַפֶּקֶת עַל־דּוֹדָהּ תַּחַת הַתְּפוּחַ
עוֹרֶרְתִּיהָ שָׁמָּה חִבְּלָתָהּ אִמָּהּ שָׁמָּה חִבְּלָה יִלְדֶתָהּ: ו
שִׁימְנִי כַחֲוֹתֶם עַל־לִבָּךְ כַּחֲוֹתֶם עַל־זְרוּעָהּ כִּי־עֲזָה כַמּוֹת
אֵהָבָה קָשָׁה כְּשֹׂאֹל קִנְיָה רִשְׁפִּיהָ רִשְׁפִּי אֲשֶׁ
שָׁלַה־בְּתִיָּה: ז מַיִם רַבִּים לֹא יוּכְלוּ לִכְבּוֹת אֶת־הָאֵהָבָה
וְנִהְרֹות לֹא יִשְׁטְפוּהָ אִם־יִתֵּן אִישׁ אֶת־כָּל־הוֹן בֵּיתוֹ
בָּאֵהָבָה בּוֹז יָבוֹזוּ לוֹ: ח אַחֲוֹת לִנִּי קִטְנָה וְשָׂדִים אֵין לָהּ
מה־נַּעֲשֶׂה לְאַחֲתָנוּ בַּיּוֹם שִׁידְבֶּר־כָּבֹה: ט אִם־חֹמֶה הִיא

נִבְנָה עָלֶיהָ טִירַת כֶּסֶף וְאִם־דָּלַת הִיא נִצּוֹר עָלֶיהָ לְוַח
 אָרֶז: י אֲנִי חוֹמָה וְשָׂדֵי כִמְגֻדֹת אֲזִי הֵייתִי בְּעֵינָיו
 כְּמוֹצֵאת שְׁלוֹם: יא כָּרֶם הִיא לְשִׁלְמָה בְּבַעַל הַמֶּזֶן נָתַן
 אֶת־הַכָּרֶם לְנֹטְרִים אִישׁ יָבֵא בְּפָרִיו אֶלֶף כֶּסֶף: יב כָּרְמִי
 שְׁלִי לְפָנֶי הָאֵלֶף לָךְ שְׁלֹמֶה וּמֵאתָיִם לְנֹטְרִים אֶת־פָּרִיו: יג
 הַיּוֹשֶׁבֶת בַּגָּנִים חֲבֵרִים מְקַשִּׁיבִים לְקוֹלָךְ הַשְׁמִיעֵנִי: יד
 בְּרַח | דוֹדִי וְדִמָּה־לָּךְ לְצַבִּי אֲוֹ לְעֹפֶר הָאֵילִים עַל
 הָרִי בְּשָׁמַיִם:

שירי קודש שחיבר הרה"ק רבי ישראל נאגארה זיע"א

בעל השיר 'יה ריבון'

האריז"ל אמר עליו ששירותיו חשובות בשמים (שם הגדולים לחיד"א)
המלאכים באו לשמוע שירותיו

השירים דלהלן מתוך ספרו זמירות ישראל (דפו"ר צפת שמ"ו, דפוס שני ונציא שנ"ט-ש"ס)

ליקוט כמה שירים מעט מוזער על בית המקדש והגאולה השלימה

יְהוָה אֱלֹהֵי מַלְכוּת עֹלָם מַלְכוּתִיָּה
וְרַב עִם כָּל־דָּר וְדָר שׁוֹלֵטִיָּה
הוּא יִפְרֹק בְּעֶגְל עֲבֻדִּיָּה בֵּר אֲמִתִּיָּה
דִּי רַעֲיוֹנֹתֵי יִבְחָלוּנִיָּה
בְּעֶדֶן עֲקִיתִיָּה יֵצִית צְלוּתִיָּה
יִפְיֵשׁ לִיָּה בְּנֵי חַיִּי וּמְזֻזֵּי
יִשְׁלַח מְשִׁיחִיָּה דִּי בִיָּה רַעֲיוֹתִיָּה
יִמְלִיךָ מַלְכוּתִיָּה יִצְמַח פְּרוֹקֵנִיָּה. יִשְׁלַח

שׁוֹיֵב ית עֲמֻדָּה קְבִלֵּי תִקְיָפִין
וּמִן קִדְמָה תִּבְעֵ אֲסוּתָא
בְּבֵית אֲסִירֵי צָחִי וְכָפִין
לָךְ זָקָה עֵינֹי מִגֹּז גְּלוּתָא
קוֹם בְּרִישׁ גְּלִי הִתְמַלֵּי זַעֲפִין
עַל קִיּוּמִין עֲלֹי כְּאֲרִיּוּתָא
וְלִבֵּר אֲמִתָּהּ חֵב יִקָּר וְרִבּוּתָא
בְּדִיל דְּבִמְיֻמָּהּ שׁוֹי רַחֲצִנִיָּה. יִשְׁלַח

רָגַזָה יִתְקַוֶּה עַל עַמּוּיִן דְּמַעֲיָקוּן
 לִי, וְשִׁיזִי בְּעָלִי דְּבִבְנָא
 דִּי מְפֹמִיחוֹן נָפְקוּן זְקוּקוּן
 וּמִסְתַּחֲרִין עָלַי בְּעִבְנָא
 דִּי בִזְמַמְיָחוֹן נַחֲתִין וְסָלְקוּן
 וְלִשְׁרוּשׁ יָתִי עֲבָדִין חוֹשְׁבִנָא
 אֵלֶּהי בְּטֵל תִּקְפֹּא וְחִסָּנָא
 מִיַּד מַעֲיָקָא שְׂגִיָא אִימַתְנִיה. יִשְׁלַח

אֶל־קִרְתָּא רַבָּתָא דִּי אֶתְרַעֲיָתָא
 בָּהּ מִכָּל קִרְתָּא דִּי תַחֲזֹת שְׂמִשָּׂא
 בְּדַקְדְּמִיתָא תוֹב שְׂכָלֵל יָתֶהּ
 וְתוֹב שְׂכִינְתָּהּ לְבִי מִקְדָּשָׁא
 תַּמָּן יַחֲדוּן כָּל בָּרַב חֲדוּתָא
 יִקְרַבּוּן קֶרְבֵּן צַפְרָא וְרַמְשָׂא
 תַּמָּן יִתְגַּדֵּל שְׂמָא קֳדָישָׁא
 תַּמָּן אֵלֶּה אֶלְפִין יִשְׁמְשׁוּנִיה. יִשְׁלַח

חֲנָנִי שְׁלַח מַלְאכֵי וּפְנֵה דְרָךְ לִפְנֵי וּפְתָאם יְבוֹא אֶל חֵיכְלוֹ הָאֲדוֹן אֲשֶׁר אַתֶּם מְבַקְשִׁים
 וּמַלְאָךְ הַבְּרִית אֲשֶׁר אַתֶּם חֹפְצִים הֵנָּה בָּא אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת (מַלְאכֵי ג א).

יָבוּ דוֹדֶיךָ נְעִימָה. אִימָה כְּנֻגֹּלוֹת
 שְׁפָתֶיךָ צוּה, וְרִיחַ. אֶפֶךְ מוֹר וְאַחֲלוֹת
 רוֹם קוֹמֶתְךָ לְבְרוּשׁ דָּמָה. שְׁדִיךָ לְאַשְׁפּוֹלוֹת
 אֶל מִי אֲדַמֶּךָ. צְבִיחָה. בְּצִבְאוֹת אוֹ בְּאִילוֹת. אֵל מִי

חֲרָאִינִי אֶת מִרְאֶה, אֲשֶׁר. נִשְׁקָפָה כְּמוֹ שִׁחַר
 חֵלָא לְאֵשׁ אַחֲבָתְךָ. לְבִי כְּמוֹקֵד נִחַר
 אֶאִיר חֲשִׁבָּה, וְשׁוֹנִיָּה. אֶלְבִּין כְּצֶמֶר צִחַר
 עוֹד תַּעֲדִי עֲדִיךָ. וְיִצְאָתָה. בְּתַפִּים וּבְמַחֲלוֹת. אֵל מִי

עוֹד אֶבְנֶךָ וְנִבְנִית בְּתוֹלַת יִשְׂרָאֵל עוֹד תַּעֲדִי תַפִּיךָ וְיִצְאָתָה בְּמַחֲלוֹל מְשַׁחֲקִים. עוֹד תַּטְעִי
 בְּרָמִים בְּחָרִי שְׁמִרוֹן נְטֻעֵי נְטֻעִים וְחִלְלוּ. כִּי יֵשׁ יוֹם קִרְאוֹ נִצְרִים בְּחַר אֶפְרַיִם קוֹמוּ
 וְנַעֲלָה צִיּוֹן אֶל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ (ירמיה לא ג-ה).

יְחַלְלֵ-פִי לְצַר אֶרֶץ וְרוּמָה
אֲשֶׁר צִוָּה וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה

שְׂחָקִים לוֹ וַתִּבֶּל גַּם מְלוּאָה
וּמִי מוֹלֵךְ כְּזֹאת יָדוֹ עֲצוּמָה

רְבוּשׁוֹ רַב וְלוֹ כֶּסֶף וְזָהָב
וְאִיךְ יִשְׁאֵל לְבֶן-אָדָם מֵאוּמָה

אָבֵל אָמַר לִקְחַת לוֹ נְדָבָה
בְּאַהֲבַת אֵל סָגְלָתוֹ אֵימָה

לְהַכִּין לוֹ דְּבִיר לְשִׁבּוֹן בְּתוֹכָם
וְנָטַשׂ אֶת מְעוֹנָתוֹ קְרוּמָה
לְזֹאת אֶקוּם לְחֹדְרוֹת לוֹ בְּעוֹד לַיִל
וְלֹא אֶתֵּן לְעַפְעָפִי תַנּוּמָה.

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה מִמֶּנֶּה כָּל אִישׁ אֲשֶׁר
יִדְבְּנֶה לְבֹו תִקְחוּ אֶת תְּרוּמָתִי. וַעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשִׁכְנָתִי בְּתוֹכָם (שְׁמוֹת כה א-ב, ח).

ליקוט בתים מעט מהרבה, מתוך שיריו

יַעֲלֶת־הַמִּזֹּר. וּמִדְּבָרָךְ נִאֲוָה. צַהֲלִי וְרָנִי. כִּי בָא גּוֹאֲלֶךָ. יַעֲלֶת־

שִׁישִׁי וְשִׁמְחִי יוֹנָתִי. רָנִי לִיעֶקֶב שִׁמְחָה
שָׁמַע עֲלִיזוֹן תַּחֲנִתֶּךָ. וְנָם יִגְזֹן וְאֶנְחָה
עוֹרֵי שִׁיר מִזְמוֹר. אֵילָת אֲהָבִים
בְּצַחִי שִׁיר וְרָנָה. צַהֲלִי קוֹלֶךָ. יַעֲלֶת־

לְבָשִׁי נָא בְּגָדֵי תַפְאֲרֶתֶךָ. כִּי הִגִּיעַ עֵת הַזְמוֹר
אֵל חֵי יִשְׁלַח אֶת־מְשִׁיחוֹ. וְאֶת־דְּבָרוֹ לֹא יִמִּיר
חֲחֹל וְגִמְזוֹר. יִקְבֹּץ אֶת גְּדִיחֶךָ
וְיָשִׁיב אֶת שְׁבוּתֶךָ. כְּבוֹדָה בַּת מֶלֶךְ. יַעֲלֶת־

צַהֲלִי וְרָנִי יוֹשֶׁבֶת צִיּוֹן כִּי גָדוֹל בְּקִרְבֶּךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל (ישעיה יב ו).
רָנִי בַת צִיּוֹן הִרְעוּ יִשְׂרָאֵל שִׁמְחִי וְעֲלִזִּי בְּכָל לֵב בַּת יְרוּשָׁלַם (צפניה ג יד).
רָנִי וְשִׁמְחִי בַת צִיּוֹן כִּי הִנְנִי בָא וְשִׁכְנִיתִי בְּתוֹכְךָ נָאִם יְהוָה (זכריה ב יד).

אֵל הַר הַמִּזֹּר וְאֵל גִּבְעַת הַלְבוּנָה, קוֹמִי עָלִי
וּמִחִי מִפְּנֵיךְ דְּמָעַת עֵינֶיךָ, וְקוֹלֶךָ צַהֲלִי
אֲמָרִי אֵל תִּרְאִי תוֹלַעַת יַעֲקֹב, כִּי בָא גּוֹאֲלִי
לְקַבֵּץ צֹאן גְּדִיחוֹת אֶל־צִיּוֹן, וְאֶסְפוּ אִסְפָּה.

מִי זֹאת הַנְּשֻׁקָפָה בְּמוֹ שְׁחַר יָפָה כְּלִכְנָה בָּרָה בַּחֲמָה אֵימָה בְּגִדְגָלוֹת (שיר השירים ו י).
אֲחַת הִיא יוֹנָתִי תַמְתִּי אֲחַת הִיא לְאִמָּה בָּרָה הִיא לְיִלְדָתָהּ רְאוּהָ בָנוֹת וַיֵּאשְׁרוּהָ
מְלָכוֹת וּפִילִגְשִׁים וַיְהַלְלוּהָ (שם ט).

לַבִּבְתָּנִי בַת־נָדִיבִים. בְּאַחַד מַעֲיָנֶיהָ
 רָנִי פְצָחִי שִׁיר אֲהָבִים. יִשְׁלִי אוֹהֲבֶיהָ
 מִזֶּה נִמְלָצוּ אֲמָרֵי חֶפֶז. מִזֶּה יָפוּ פְעָמֶיהָ
 עָלֵי אֶל־חֲדָרָת נְוִתָּהּ בָּא אוֹרָהּ קוֹמֵי אוֹרִי.

וְחֶפֶז בֵּינָן הַטּוֹב הוֹלֵךְ לְדוֹדֵי לְמִישָׁרִים דּוֹכֵב שְׁפָתַי יְשָׁנִים (שיר השירים ז י).

אֶל בֵּית חֲמֻדָּתָהּ קוֹמֵי חוֹשֵׁי. אֶל תַּתְּמַחְמָחִי
 וְאִם עַד כֹּה חַיִּית בְּשֹׁפֶל. עַתָּה תִּגְבְּחִי
 שִׁירָה וְזִמְרָה פְּצָחִי, וְנָשִׁי קִינָה וְנָחִי
 תִּשְׁבִּי בְּשִׁלּוֹה, וְיֵשׁ תִּקְנֶה לְאַחֲרִיתָהּ.

שְׁמָחִי כִּי פָקַד אֶל, וְחִנָּה עַת דּוֹדִים עִתָּהּ.

וְאֶעֱבֹר עָלֶיהָ וְאֶרְאֶה וְחִנָּה עִתָּהּ עַת דּוֹדִים וְאֶפְרֹשׁ כְּנָפֵי עָלֶיהָ וְגו', וְאֶשָּׁבַע לָהּ וְאֶבּוֹא
 בְּבֵרִית אִתָּהּ נָא אֲדַנִּי יְהוָה וְתַחֲוִי לִי (יחזקאל טז ח).
 רָנִי וְשָׂמְחִי בַת צִיּוֹן כִּי הִגְנִי בָּא וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָהּ נָא יְהוָה (זכריה ב יד).

מתוך פיוטיו לחג הפסח

רְשָׁמָהּ אֶל עַם גְּאוּלִּים
 וְאֶל עֵדָה נֶאֱמָנָה
 לְחַג לֶךְ שְׁלֹשׁ רִגְלִים
 שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה
 לְהִרְאוֹת מוֹל אֵל אֱלִים
 וְלַעֲלוֹת אֶל־קִרְיַת חֲנָה
 וּבִקְוֹל תּוֹדָה וְקוֹל רְנָה
 לְשִׁמְחָה שֶׁם תּוֹךְ אוֹלָמֵי.

אֶל מוֹל פָּנֵי אֵל הִרְאָה
 שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה
 וְלֹא־יִחְמֹד אִישׁ גִּאָּה
 אֶת אֲרֻצֵּי רַעֲנָנָה
 וּפְצֵחַ שִׁיר לְאֵל לוֹ נֶאֱחַ
 בְּגִיל וּבְדִיצָה וְרִנָּנָה
 וּבְתוֹךְ קִרְיָה נֶאֱמָנָה
 תַּחֲנוּג חַג אֵל חַי בְּשִׁמְחוֹת.

רמב"ם הלכות קרבן פסח

הלכות קרבן פסח. יש בכללן שש עשרה מצות, ארבע מצות עשה, ושתיים מצות לא תעשה. וזה הוא פרטן: (א) לשחוט את הפסח בזמנו. (ב) שלא לזבוח אותו על החמץ. (ג) שלא תלין אימוריו. (ד) לשחוט פסח שני. (ה) לאכול בשר הפסח על מצה ומרור בליל חמשה עשר. (ו) לאכול פסח שני על מצה ומרור בליל חמשה עשר לחדש השני. (ז) שלא יאכל גא ומבושל. (ח) שלא יוציא מבשר הפסח חוץ לחבורה. (ט) שלא יאכל ממנו מומר. (י) שלא יאכל ממנו תושב ושכיר. (יא) שלא יאכל ממנו ערל. (יב) שלא ישבור בו עצם. (יג) שלא ישבור עצם בפסח שני. (יד) שלא ישאיר ממנו עד בקר. (טו) שלא ישאיר מפסח שני לבקר. (טז) שלא ישאיר מבשר חגיגת ארבעה עשר עד יום שלישי. וביאור מצות אלו בפרקים אלו.

פרק א

א מצות עשה לשחוט את הפסח בארבעה עשר לחדש ניסן אחר חצות, ואין שוחטין אלא מן הכבשים או מן העזים בלבד זכר בן שנה, ואחד האיש ואחד חייבין במצוה זו.

ב ומי שביטל מצוה זו בזדון ועבר יום ארבעה עשר ולא הקריב והוא לא טמא ולא בדרך רחוקה הרי זה חייב כרת, ואם ביטלה בשגגה פטור.

ג אין שוחטין את הפסח אלא בעזרה כשאר הקדשים, אף בשעת היתר הבמות לא היו מקריבין את הפסח בבמת יחיד, וכל המקריב את הפסח בבמת יחיד לוקה, שנאמר לא תוכל לזבוח את הפסח באחד שעריך, מפי השמועה למדו שזו אזהרה לשוחט בבמת יחיד אפילו בשעת היתר הבמות.

ד שחיטת הפסח אחר חצות, ואם שחטו קודם חצות פסול, ואין שוחטין אותו אלא אחר תמיד של בין הערבים, אחר שמקטירין קטרת של בין הערבים ואחר שמטיבין את הנרות מתחילין לשחוט את הפסחים עד סוף היום, ואם שחטו אחר חצות קודם תמיד של בין הערבים כשר ויהיה אחד ממרס בדם הפסח עד שיזרק דם התמיד ואחר כך יזרוק דם הפסח אחריו, ואם נזרק דם הפסח קודם דם התמיד כשר.

ה השוחט את הפסח בזמנו והיה לו כזית חמץ ברשותו לוקה, שנאמר לא תזבח על חמץ דם זבחי, שלא יזבח הפסח והחמץ קיים, אחד השוחט ואחד הזורק את הדם ואחד המקטיר את האימורין אם היה ברשות אחד מהם או ברשות אחד מבני חבורה שאוכלין פסח זה כזית חמץ בשעת הקרבנות הרי זה לוקה והפסח כשר.

ו דם הפסח טעון שפיכה כנגד היסוד, ואחר ששופכים דמו מפשיטים אותו וקורעין את בטנו ומוציאין את אימוריו ומקטירין אותן חלבין כל זבח זבחה לבדו, ובעל הזבח נוטל פסחו עם העור שלו ומביא לביתו לירושלים וצולהו ואוכל לערב.

ז המניח אמורים ולא הקטירין עד שלנו ונפסלו בלינה הרי זה עובר בלא תעשה, שנאמר לא ילין חלב חגי עד בקר, ואע"פ שעבר אינו לוקה לפי שאין בו מעשה.

ח ומקטירין חלבי פסחים כל הלילה עד שיעלה עמוד השחר, במה דברים אמורים כשחל ארבעה עשר להיות בשבת שהרי חלבי שבת קריבין ביום טוב, אבל אם חל ארבעה עשר להיות בחול אין מקטירין חלבי חול ביום טוב.

ט הפסח נשחט בשלש כתות, שנאמר ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל, קהל, ועדה, וישראל, ואין פותחין משלשים בני אדם בכל כת וכת.

י היו הכל חמשים, נכנסים בתחלה שלשים ושוחטין, ויוצאים עשרה ונכנסין עשרה, וחוזרין ויוצאין עשרה ונכנסין עשרה.

יא היו פחות מחמשים אין שוחטין את הפסח לכתחלה [ואם שחטו כשר], ואם שחטו כולן בבת אחת כשר, כיצד נשחט, נכנסה הכת הראשונה עד שתתמלא העזרה ונועלין דלתות העזרה ומתחילין לשחוט את פסחיהן, וכל זמן שהן שוחטין ומקריבין קוראים הלויים את ההלל, אם גמרו ההלל ועדיין לא שלמה הכת מלהקריב, שונים, ואם שנו ולא שלמו להקריב משלשין, ומעולם לא שלשו.

יב על כל קריאה וקריאה תוקעין שלש תקיעות בחצוצרות, תקיעה תרועה ותקיעה, הואיל ואין לו נסכים לתקוע בשעת ניסוך תוקעין בשעת שחיטה.

יג הכהנים עומדים שורות שורות ובידיהן מזרקי כסף ומזרקי זהב, שורה שכולה כסף כסף, שורה שכולה זהב זהב, ולא היו מעורבים כדי שיהיה להם נוי, ולא היו למזרקין שולים כדי שלא יניחום ויקרש הדם.

יד שחט השוחט וקיבל הכהן, נותנו לחבירו וחבירו לחבירו כדי שיתעסקו רבים במצוה עד שיגיע הדם אצל כהן הקרוב למזבח, שופכו שפיכה אחת כנגד היסוד ומקבל מזרק אחד מלא ואחר כך מחזיר את הריקן, ותולין ומפשיטין את כולו וקורעו וממחה את קרבו עד שמסיר מהן הצואה והפרש, ומוציא את האימורין ונותנן בכלי ומולחן ומקטירין הכהן על גבי המזבח, וכיצד תולין ומפשיטין, מסמרות של ברזל היו קבועין בכותלים ובעמודים שבהן תולין ומפשיטין, וכל מי שלא מצא מקום לתלות מקלות דקים וחלקים היו שם מניח על כתפו ועל כתף חבירו ותולה ומפשיט.

טו שלמו מלהקריב פותחין דלתות העזרה ויוצאת כת הראשונה ונכנסה שנייה, יצאת שנייה ונכנסה שלישית, כמעשה ראשונה כך מעשה שנייה ושלישית, שלמה כת שלישית ויוצאת רוחצים את העזרה.

טז חל ארבעה עשר להיות בשבת כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת, ורוחצין את העזרה בשבת שאין איסור שבות במקדש אפילו בדבר שאינו צורך עבודה איסור שבות במקדש היתר הוא.

יז אין כל אחד ואחד מוליך את פסחו לביתו בשבת, אלא כת הראשונה יוצאין בפסחיהם ויושבין בהר הבית, והשנייה יוצאין בפסחיהן ויושבין בחיל, והשלישית עומדין במקומן בעזרה ושוהים הכל עד מוצאי שבת והולך כל אחד בפסחו לביתו.

יח שחיתת הפסח וזריקת דמו ומיחוי קרביו והקטר חלביו דוחין את השבת, שאי אפשר לעשותן קודם השבת שהרי קבוע לו זמן שנאמר במועדו, אבל הרכבתו והבאתו מחוץ לתחום וחתיכת יבלתו בכלי אינן דוחין את השבת שהרי אפשר לעשותן קודם השבת, ואם יכול לחתוך יבלתו בידו בשבת חותך, ואם היתה יבשה חותכה אפילו בכלי שאין שבות במקדש כלל, וכן צלייתו והדחת קרביו אינן דוחין את השבת שהרי אפשר לעשותן לאחר השבת.

יט שכח ולא הביא סכין לא יביאנה בשבת, אלא נותנה בין קרני הכבש או בצמרו ומכישו עד שמביאו לעזרה ומקדישו שם, ואע"פ שהוא מחמר בשבת מחמר כלאחר יד הוא ומפני המצוה מותר, במה דברים אמורים כשלא הקדיש פסחו עדיין ולא אמר זה פסח אבל אם הקדישו לא יביא סכין עליו מפני שהוא עובד בקדשים, ומפני מה התירו להקדיש פסחו בשבת הואיל וקבוע לו זמן מותר להקדישו בשבת, וכן מקדיש אדם חגיגתו ביום טוב ואינו חושש.

כ השוחט את הפסח ונמצא בעל מום או טריפה הרי זה שוחט אחר בין בחול בין בשבת אפילו מאה זה אחר זה שוחט והולך עד שיכשר אחד או עד שתחשך וידחה לשני שהרי אנוס הוא.

פרק ב

א אין שוחטין את הפסח אלא למנוייו שנאמר תכוסו על השה מלמד שמתמנים עליו כשהוא חי, ואלו המתמנים על הפסח הם הנקראים בני חבורה.

ב יחיד ששחט את הפסח לעצמו כשר, והוא שיהיה ראוי לאכול את כולו, ומשתדלין שלא ישחט לכתחלה על יחיד שנאמר יעשו אותו.

ג אין שוחטין את הפסח אלא על מי שראוי לאכול, היה אחד מבני חבורה קטן או זקן או חולה אם יכול לאכול כזית שוחטין עליו ואם לאו אין שוחטין עליו שנאמר איש לפי אכלו עד שיהיה ראוי לאכול, אפילו חבורה של מאה ואין כל אחד מהן יכול לאכול כזית אין שוחטין עליהן.

ד אין עושין חבורה נשים ועבדים או קטנים ועבדים מפני שלא תהיה קלות ראש ביניהן, אבל עושים חבורה כלם נשים אפילו בפסח שני, או כולה עבדים, ושוחטין על הקטנים שיהיו מכלל בני החבורה, לא שתהיה חבורה כולה קטנים שאינן בני דעת, וכן אין עושין חבורה כולה חולים או זקנים או אוננים אף על פי שהן יכולין לאכול הואיל ואכילתם מעוטה, שמא ישאירו הפסח ויביאוהו לידי פיסול, ואם עברו ושחטו על חבורה זו כשר, וכן אין עושין חבורה כולה גרים שמא ידקדקו בו ויביאוהו לידי פיסול, ואם שחטו עליהן כשר.

ה שחטו שלא למנוייו או למי שאין כל אחד מהן יכול לאכול כזית או ששחטו לערלים או לטמאים פסול, שחטו למי שיכול לאכול ולמי שאינו יכול לאכול כזית, למנוייו ושלא למנוייו, למולים ולערלים, לטהורים ולטמאין כשר, שאלו הראויין לו אוכלין כהלכה והאחרים כאילו לא חשב עליהם.

ו שחטו למולים וזרק הדם לשם מולים וערלים פסול שהזריקה חמורה שהיא עיקר הקרבן, שחטו למולים שיתכפרו בו ערלים פסול שהרי יש מחשבת ערלים בזריקה, שחטו לאוכליו לזרוק דמו שלא לאוכליו הפסח כשר ואין אדם יוצא בו ידי חובתו לפי שאין מחשבת אוכלים בזריקה. השגת הראב"ד. שחטו למולים וזרק הדם לשם מולים. א"א הא דלא כהלכתא דרב אשי דהוא בתרא קא פסיק מקצת ערלה לא פסלה ל"ש בשחיטה ל"ש בזריקה.

ז מי שהוא בריא בשעת שחיטה וחולה בשעת זריקה, או חולה בשעת שחיטה ובריא בשעת זריקה, אין שוחטין וזורקין עליו עד שיהיה בריא משעת שחיטה עד שעת זריקה.

ח שוחט אדם על ידי בנו ובתו הקטנים ועל ידי עבדו ושפחתו הכנענים בין מדעתן בין שלא מדעתן, אבל אינו שוחט על ידי בנו ובתו הגדולים ולא על ידי עבדו ושפחתו העברים ולא על ידי אשתו אלא מדעתן, ואם שתקו ולא מיחו הרי זה מדעתן.

ט שחט על ידי בנו ובתו הקטנים ועל ידי עבדו ושפחתו הכנענים והלכו ושחטו הן לעצמן יוצאין בשל רבן.

י שחט על ידי אשתו ובנו ובתו הגדולים וע"י עבדו ושפחתו העברים ושחטו הן לעצמן, אין לך מיחוי גדול מזה ואינן יוצאין אלא בשל עצמן.

יא האשה שהיא בבית בעלה שחט עליה אביה ושחט עליה בעלה תאכל משל בעלה, היתה נחפות ללכת לבית אביה ברגל הראשון הסמוך לנישואיה כדרך כל הבנות ושחט עליה אביה ושחט עליה בעלה תאכל משל אביה, מכאן ואילך תאכל ממקום שהיא רוצה, והוא שתברור לה מקום שתרצה בשעת שחיטה, וכן יתום ששחטו עליו אפוטרופסין יאכל ממקום שהוא רוצה, במה דברים אמורים ביתום קטן אבל גדול נעשה כממנה עצמו על שני פסחים והממנה עצמו על שני פסחים אינו אוכל אלא מן הנשחט ראשון.

יב עבד של שני שותפין בזמן שמקפידין זה על זה שלא יגנבנו לא יאכל משל שניהן, ואם אינן מקפידין ממקום שירצה יאכל.

יג מי שחציו עבד וחציו בן חורין, לא יאכל לא משל רבו ולא משל עצמו עד שיעשה כולו בן חורין. השגת הראב"ד. מי שחציו עבד עד משל עצמו. א"א הא דלא כהלכתא דמשנה אחרונה אוכל משל עצמו.

יד עד כמה נמנים על הפסח עד שיהיה בו כזית לכל אחד ואחד, ונמנין עליו ומושכין את ידיהן ממנו עד שישחט כיון שנשחט אינו יכול למשוך את ידו שהרי נשחט עליו, נמנו עליו וחזרו אחרים ונמנו עליו, ראשונים שיש להם כזית אוכלים ופטורים מעשות פסח שני ואחרונים שרבו עד שלא נמצא בו כזית לכל אחד אינן אוכלין וחייבים לעשות פסח שני.

טו הממנה אחרים עמו על חלקו ולא ידעו בהן בני החבורה הרי בני החבורה רשאים ליתן לו חלקו אחר שיצלה בעת האכילה ובני החבורה אוכלין משלהן והוא אוכל חלקו עם האחרים שמנה עליו בחבורה שנייה, וכן בני החבורה שהיה אחד מהם גרגרן רשאים להוציאו מהן ונותנין לו חלקו ויאכלהו בחבורתו, ואם אינו זולל אינן רשאים ליחלק.

פרק ג'

א האומר לעבדו צא ושחוט עלי את הפסח, אע"פ שדרך רבו לשחוט טלה בכל שנה והלך ושחט עליו גדי או שהיה דרכו לשחוט גדי והלך ושחט עליו טלה הרי זה יאכל ממנו, שהרי לא פירש ואמר לו שחוט לי ממין פלוני, הלך ושחט גדי וטלה אינו אוכל משניהן אלא יצאו לבית השריפה שאין נמנין על שני פסחים, ואם היה מלך או מלכה ואמר לעבדו לשחוט עליו ושחט גדי וטלה יאכל מן הראשון משום שלום מלכות.

ב האומר לשלוחו צא ושחוט עלי את הפסח וקבע לו גדי או טלה ושכח מה אמר לו רבו, הרי זה שוחט גדי וטלה ואומר אם גדי אמר לי גדי שלו וטלה שלי ואם טלה אמר לי טלה שלו וגדי שלי, שכח השולח מה אמר לו שניהן יצאו לבית השריפה, ואם שכח השולח קודם שיזרק הדם חייבין לעשות פסח שני, שכח אחר שנזרק הדם פטור מלעשות פסח שני, וכן הדין באומר לעבדו צא ושחוט עלי וקבע לו ושכח העבד מה אמר לו רבו, והוא שיתן לו רועה של רבו גדי וטלה ויאמר לו שחוט שניהן כדי שתשחוט כמו שאמר לו רבך והרי אחד מהן שלך על מנת שלא יהיה לרבך בו כלום, אם עשה הרועה כך אחר כך יהיה אפשר לעבד להתנות כמו שביארנו.

ג בני חבורה שאמרו לאחד צא ושחוט לנו את הפסח ואמר הוא להן ואתם שחטו עלי ושחטו הם ושחט הוא כלם אוכלין מזה שנשחט ראשון והאחרון יצא לבית השריפה.

ד חבורה שאבד פסחה ואמרו לאחד צא ובקש ושחוט עלינו הלך ומצא פסח שאבד ושחטו והם לקחו פסח אחר ושחטוהו אם שלו נשחט ראשון הוא אוכל משלו והן אוכלין עמו והשני ישרף ואם שלהן נשחט ראשון הן אוכלין משלהן והוא אוכל משלו, אין ידוע אי זה מהן נשחט ראשון או ששחטו שניהן כאחת הוא אוכל משלו והן אינן אוכלין עמו ושלחן יצא לבית השריפה ופטורין מלעשות פסח שני.

ה אמר להם זה ששלחוהו לבקש פסח שאבד ולשחטו אם איחרתי שחטו אתם עלי, הלך ומצא ושחט והם לקחו ושחטו, אם שלהן נשחט ראשון הם אוכלין משלהם והוא אוכל עמהם והשני ישרף, ואם שלו נשחט ראשון הוא אוכל משלו והן אוכלין משלהן, אין ידוע אי זה מהן נשחט ראשון או ששחטו שניהם כאחד הן אוכלין משלהן והוא אינו אוכל עמהן, ושלו יצא לבית השריפה ופטור מלעשות פסח שני.

ו אבד להן פסחם ואבד לו פסחו ואמר להן צאו ובקשו ושחטו עלי, ואמרו לו צא ובקש ושחוט עלינו והלך ומצא ושחט ומצאו הם ושחטו, כולם אוכלין מן הראשון והשני ישרף, ואם אין ידוע אי זה נשחט תחילה או ששחטו שניהן כאחד שניהן ישרפו ופטורין מלעשות פסח שני, הלך הוא לבקש והלכו הם לבקש ולא אמרו זה לזה כלום, אע"פ שהיה בלבם שישחוט כל אחד מהן על חבירו, או שהיו שם רמיוזות ודברים שאומדן הדעת בהן שכל אחד שימצא ישחוט על חבירו, הואיל ולא פירשו ולא אמרו זה לזה כלום אינן אחראין זה לזה.

ז שתי חבורות שנתערבו פסחיהן קודם שישחטו, חבורה זו לוקחין כבש אחד מן התערובות, והשנייה לוקחין השני, ואחד מבני חבורה זו בא אצל אלו, ואחד מבני שנייה בא אצל הראשונה, וכל חבורה מהן אומרות לזה האחד שבא אצלם אם שלנו הוא הפסח הזה ידיך משוכות משלך ונמנית על שלנו ואם שלך הוא הפסח הזה ידינו משוכות משלנו ונמנינו על

שלך, וכן חמש חבורות של חמשה חמשה בני אדם או עשר חבורות של עשרה עשרה מושכין להן אחד מכל חבורה לחבורה האחרת וכך הם מתנים ואומרים ואחר כך שוחטין.

ח שנים שנתערבו פסחיהן זה לוקח פסח אחד מן התערובות וזה לוקח לו אחד, וזה ממנה על פסחו אחד מן השוק והאחר ממנה עמו אחד מן השוק כדי שיהיו שתי חבורות, ואחר כך יבוא אחד משניהם אצל אלו ויבוא אחד מאלו אצל האחר ומתנה כל אחד עם חברו שבא אצלו מחבורה שנייה ואומר אם שלי הוא פסח זה ידיך משוכות משלך ונמנית על שלי ואם שלך הוא ידי משוכה מפסח שלי ונמנתי על שלך ונמצא שלא הפסידו כלום.

ט חמשה שנתערבו עורות פסחיהן ונמצאת יבלת בעור אחד מהן כולם יצאו לבית השריפה, ואם נתערבו קודם זריקת דמן חייבין בפסח שני, נתערבו אחר זריקה פטורין מלעשות פסח שני שאם הקריבו פסח שני נמצא זה שקרב בראשון קרב כשר מביא חולין לעזרה, ואם נמנו כולן על פסח אחד נמצא נשחט שלא למחוייב וזה כמי שנשחט שלא למנויו, ואם התנה כל אחד מהן ואמר אם אינו פסח יהיה שלמים דם הפסח בשפיכה ודם השלמים בזריקה והגיתנין בזריקה אל יתנם בשפיכה לכתחילה לפיכך פטורין מפסח שני.

פרק ד

א כבר נתבאר בהלכות פסולי המוקדשין שהפסח אינו נשחט אלא לשם פסח ולשם בעליו ואם שחטו במחשבת שינוי השם פסול, השוחט את הפסח על בני חבורה ואמר להם לאחר זמן אותו הפסח ששחטתי עליכם שלא לשמו שחטתיו, אם היה נאמן להן סומכין על דבריו, ואם לאו שורת הדין שאינו נאמן ורוצה להחמיר על עצמו הרי זה משובח ויביא פסח שני. השגת הראב"ד. הרי זה משובח ויביא פסח שני. א"א אין כאן שבח שאם היה פטור אינו יכול להביא פסחו נדבה על תנאי שלמים.

ב בשר הפסח שנטמא ונודע לו קודם זריקה אע"פ שהאימורין טהורין לא יזרוק את הדם שאין הפסח בא אלא לאכילה ואם זרק לא הורצה, ואם לא נודע לו עד שנזרק הדם הורצה שהציץ מרצה על שגגת הבשר שנטמא ואינו מרצה על הזדון, נטמאו מקצת האיברים שורף את הטמאים ואוכל את הטהורים, נטמאו האימורים והבשר קיים זורק את הדם והבשר נאכל לערב, נטמאו הבעלים אחר שנשחט לא יזרוק את הדם ואם זרק לא הורצה, לפיכך חייבין בפסח שני שאין הציץ מרצה על טומאת הגוף אלא אם נטמאה בטומאת התהום כמו שביארנו בהלכות ביאת המקדש.

ג הפסח שיצא מירושלים או שנטמא בארבעה עשר ישרף מיד, נטמאו הבעלים או מתו או משכו את ידיהם אפילו נטמאו או מתו קודם זריקת הדם מניחין אותו עד שתעובר צורתו ואחר כך ישרף, זה הכלל כל שפיסולו בגופו ישרף מיד, בדם או בבעלים תעובר צורתו ואחר כך ישרף, לפיכך אם שחטו אחר שנודע שמשכו הבעלים את ידיהם או מתו או נטמאו ונדחו לפסח שני הרי זה ישרף מיד, במה דברים אמורים שישרף אם נטמאו הבעלים כשנטמאו כל בני החבורה, אבל אם נטמאו מקצתן זכו טהורים בחלקם של טמאים, אע"פ שננטמאו מקצתן אחר שהתחילו לאכול זכו הטהורים שעדיין לא התחילו, אבל אם התחילו כולן ונטמאו מקצתן לא זכו טהורים בחלקן של טמאים אלא הטהורים אוכלין חלקם וחלק

הטמאים ישרף, והוא הדין אם מתו מקצתן, נטמא שלם או רובו שורפים אותו לפני הבירה בפני הכל כדי לביישן עד שיוהרו בו, ושורפין אותו מעצי המערכה כדי שלא יחשדו אותו ויאמרו מעצי המערכה גנבו, לפיכך אם ישרפוהו בקש ובקנים ורצו לשרוף משל עצמן שורפין, נטמא מיעוטו וכן הנותר שורפין אותו בחצרותיהן מעצי עצמן אבל לא מעצי המערכה שלא ישארו מהן אצלם וימעלו בהן.

ד המפריש נקבה לפסחו או זכר בן שתי שנים, ירעה עד שיפול בו מום וימכר ויביא בדמיו פסח, ואם לא נפל בה מום עד שהקריב פסחו יביא בדמיו שלמים.

ה הפריש פסחו ומת, לא יביאנו בנו אחריו לשם הפסח אלא לשם שלמים, ואם היה ממונה עם אביו עליו יביאנו לשם פסח, במה דברים אמורים כשמת אביו אחר חצות ארבעה עשר אבל קודם חצות הרי זה נדחה לפסח שני מפני שהוא אונן כמו שיתבאר ויביא פסחו זה בשני.

ו מי שאבד פסחו ומצאו אחר שהפריש פסח אחר והרי שניהן עומדין יקריב אי זה מהן שירצה לשם פסח והשני יקרב שלמים, מצאו אחר ששחט פסחו הרי זה יקרב שלמים, וכן אם המיר בזה הנמצא אחר שחיטה הרי תמורה זו תקרב שלמים, אבל אם מצאו קודם שחיטת זה שהפריש, הואיל וזה הנמצא ראוי להקריבו פסח וראוי להקריבו שלמים כמו שביארנו, אם המיר בזה הנמצא, בין קודם שחיטת המופרש תחתיו בין אחר שחיטה, אין תמורתו קריבה אלא תרעה עד שיפול בה מום ויביא בדמיה שלמים. השגת הראב"ד. מי שאבד פסחו עד והשני יקרב. א"א זה שיבוש אלא ירעה עד שיתאבד ויביא בדמיו שלמים.

ז פסח שעברה שנתו ושלמים הבאים מחמת הפסח הרי הם כשלמים לכל דבר טעונין סמיכה ונסכים ותנופת חזה ושוק מה שאין כן בפסח.

ח פסח שנתערב בשלמים יקרבו כולן שלמים, נתערב בזבחים אחרים ירעו עד שיפול בהן מום ויביא בדמי היפה שבהן ממין זה ובדמי היפה שבהן שלמים ויפסיד המותר מביתו כמו שביארנו בפסולי המוקדשין, נתערב בבכורות, ירעו הכל עד שיפול בהן מום ויאכלו כבכור בעל מום, ויביא בהמה שהיא יפה כיפה שבתערובות ויאמר כל מקום שהוא הפסח קדושתו תחול על זו ויקריבנה שלמים אם קרב פסחו.

ט המפריש פסחו עד שלא נתגייר ונתגייר, עד שלא נשתחרר ונשתחרר, עד שלא הביא שתי שערות והביא, הרי זה מקריבו לשם פסח שאין בעלי חיים נדחין כמו שביארנו בפסולי המוקדשין.

י המפריש מעות לפסחו והותירו, יביא המותר שלמים, הממנה אחרים על פסחו ועל חגיגתו, הרי המעות שיקח מהן בחלקם חולין, אע"פ שזה הפריש טלה לפסחו וזה הפריש מעות לפסחו ולקח ממנו המעות ומנחו על פסחו הרי המעות חולין שעל מנת כן הקדישו ישראל את פסחיהן ואת חגיגתן ואת מעות פסחיהן וחגיגתן.

יא עצים של צליית הפסח כפסח, וכן מצה ומרור הואיל והן מכשירי הפסח הרי הם כפסח, ואם לקח ממעות הפסח ממנו שמנה אותן עמו כדי למנותן עמו במצה ומרור, או להיות לו חלק בעצים שצולה בהן הרי המעות חולין.

פרק ה

א מי שהיה טמא בשעת שחיטת הפסח שאין שוחטין עליו, או שהיה בדרך רחוקה, או נאנס באונס אחר, או ששגג ולא הקריב בראשון, הרי זה מביא פסח בארבעה עשר לחדש השני בין הערבים, ושחיטת פסח זה מצות עשה בפני עצמו ודוחה את השבת שאין השני תשלומין לראשון אלא רגל בפני עצמו לפיכך חייבין עליו כרת.

ב כיצד מי ששגג או נאנס ולא הקריב בראשון אם הויד ולא הקריב בשני חייב כרת, ואם שגג או נאנס אף בשני פטור, הויד ולא הקריב בראשון הרי זה מקריב בשני, ואם לא הקריב בשני אף על פי ששגג הרי זה חייב כרת שהרי לא הקריב קרבן ה' במועדו והיה מזיד, אבל מי שהיה טמא או בדרך רחוקה ולא עשה את הראשון, אע"פ שהזיד בשני אינו חייב כרת, שכבר נפטר בפסח ראשון מן הכרת. השגת הראב"ד. מי ששגג או נאנס ולא הקריב בראשון אם הויד. א"א שנה זה במשנתו כרבי, ור' נתן ור' חנינא בן עקביא פליגי עליה. השגת הראב"ד. אע"פ שהזיד בשני. א"א עכשיו סותר את דבריו ומאי שנא טמא ודרך רחוקה והזיד בשני משוגג או נאנס בראשון והזיד בשני.

ג ומי שהיה בדרך רחוקה ושחטו וזרקו עליו את הדם, אף על פי שבא לערב לא הורצה וחייב בפסח שני.

ד טמא שיכול ליטھر בפסח ראשון, שלא טבל אלא ישב בטומאתו עד שעבר זמן הקרבן, וכן ערל שלא מל עד שעבר זמן הקרבן, הרי זה מזיד בראשון, לפיכך אם לא עשה את השני אפילו בשגגה חייב כרת.

ה כשם שמילת עצמו מעכבתו מלעשות פסח כך מילת בניו הקטנים ומילת כל עבדיו בין גדולים בין קטנים מעכבת אותו, שנאמר המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו, ואם שחט קודם שימול אותם הפסח פסול, וכן טבילת אמהותיו לשם עבדות מעכבתו, ודבר זה מפי הקבלה שהטבילה לשפחות כמילה לעבדים. השגת הראב"ד. וכן טבילת אמהותיו. א"א בתוספתא דפסחים בדברים שבין פסח מצרים לפסח דורות.

ו הקן אין מילת עבדיו וטבילת שפחותיו מעכבתו מלהמנות על הפסח, שנאמר וכל עבד איש להוציא את הקטן.

ז גר שנתגייר בין פסח ראשון לפסח שני, וכן קטן שהגדיל בין שני פסחים, חייבין לעשות פסח שני, ואם שחטו עליו בראשון פטור.

ח נשים שנדחו לשני, בין מפני האונס והשגגה, בין מפני הטומאה ודרך רחוקה, הרי פסח שני להם רשות, רצו שוחטין רצו אין שוחטין, לפיכך אין שוחטין עליהן בפני עצמן בשבת בפסח שני, אבל אם היתה האשה אחת מבני חבורה מותר, ואי זו היא דרך רחוקה חמשה עשר מיל חוץ לחומת ירושלים.

ט מי שהיה בינו ובין ירושלים יום ארבעה עשר עם עליית השמש חמשה עשר מיל או יתר הרי זה דרך רחוקה, היה בינו ובינה פחות מזה אינו בדרך רחוקה מפני שהוא יכול להגיע לירושלים אחר חצות כשיהלך ברגליו בנחת, הלך ולא הגיע מפני שעכבוהו הבהמות בדחקם, או שהיה בירושלים וחיה והיה חולה ברגליו ולא הגיע לעזרה עד שעבר זמן הקרבן

הרי זה אנוס ואינו בדרך רחוקה, מי שהיה חבוש חוץ לחומת ירושלים והבטיחוהו לצאת לערב, שוחטין עליו וכשיצא לערב יאכל, במה דברים אמורים כשהיה חבוש ביד ישראל, אבל אם היה חבוש ביד עכו"ם אין שוחטין עליו עד שיצא, ואם שחטו עליו ויצא הרי זה אוכל, ואם לא יצא פטור מלעשות פסח שני שהרי נשחט עליו, וכן האונן והחולה והזקן שהם יכולין לאכול ששחטו עליהן ואחר שנזרק הדם נטמאו במת והרי אינן יכולין לאכול, הרי אלו פטורין מלעשות פסח שני. השגת הראב"ד. הלך ולא הגיע. א"א אינו תופס דרך הגמרא.

פרק ו

א אי זהו טמא שנדחה לפסח שני, כל מי שאינו יכול לאכול את הפסח בלילי חמשה עשר בניסן מפני טומאתו כגון זבים וזבות נדות ויולדות ובוועלי נדות, אבל הנוגע בנבלה ושרץ וכיוצא בהן ביום ארבעה עשר הרי זה טובל ושוחטין עליו אחר שיטבול, ולערב כשיעריב שמשו אוכל את הפסח.

ב טמא מת שחל שביעי שלו להיות בארבעה עשר אע"פ שטבול והוזה עליו והרי הוא ראוי לאכול קדשים לערב, אין שוחטין עליו אלא נדחה לפסח שני, שנאמר ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא מפני השמועה למדו שביעי שלהן היה ועל זה שאלו אם ישחט עליהן והם יאכלו לערב ופירש להן שאין שוחטין עליהן, במה דברים אמורים בשנטמא בטומאות מן המת שהנזיר מגלח עליהן אבל אם היה טמא בשאר טומאות מן המת שאין הנזיר מגלח עליהן, שוחטין עליו בשביעי שלו אחר שיטבול ויזה עליו וכשיעריב שמשו אוכל פסחו. השגת הראב"ד. טמא מת שחל שביעי עד אלא נדחה לפסח שני. א"א אין דרך הלכה הולכת כן שהרי רב שאמר אין שוחטין וזורקין על טמא שרץ מכאן למד ואיהו ס"ל שוחטין וזורקין על טבול יום וא"כ זה טבול יום ורחמנא דחיה אלא האי קרא בשלא טבל ולא הוזה דהיינו טמא שרץ ומעשה כי הוזה הכי הוזה ששחטו וזרקו עליהם קודם טבילה והזייה סברו שיעלה להן ולא שאלו אלא אחר זמן שחיטה ונדחו והכתוב מעיד כן שאמרו אנחנו טמאים לנפש אדם ואם לאחר טבילה והזייה מאי טומאה הויה בהו. השגת הראב"ד. שהנזיר מגלח עליהם. א"א לא מצאתי לזה שורש אף אם סברת עצמו הוא כיון שאילו אכל קדש בטומאה זו אין חייבין עליה כרת ולא קרבן אם הוזה וטבל דין הוא שלא ידחה מפסחו.

ג זב שראה שתי ראיות וספר שבעה ימים וטבל בשביעי שוחטין עליו והוא אוכל לערב, ואם ראה זוב אחר שנזרק הדם הרי זה פטור מלעשות פסח שני, וכן שומרת יום כנגד יום טובלת ביום השימור כמו שביארנו בביאות אסורות, ושוחטין עליה והיא אוכלת לערב, ואם ראתה דם אחר שנזרק דם הפסח פטורה מלעשות פסח שני, ואין שוחטין על הנדה בשביעי שלה, שהרי אינה טובלת עד ליל שמיני ואינה ראויה לאכול קדשים עד ליל תשיעי.

ד מחוסרי כפורים שחל יום הבאת קרבנותיהן בארבעה עשר, שוחטין עליהן ומקריבין קרבנותיהן בארבעה עשר בניסן בין קודם שחיטת הפסח בין אחר שחיטתו, ואוכלין פסחיהן לערב, ואין שוחטין עליהן עד שימסרו קרבנותיהן ביד בית דין שמא יפגעו ולא יקריבו אותם.

ה מצורע שחל שמיני שלו להיות בארבעה עשר וראה קרי בו ביום הרי זה טובל ונכנס לעזרת נשים ומביא קרבנותיו, ואע"פ שטבול יום אסור להכנס לעזרת נשים, הואיל ואיסורו להכנס שם מדבריהם כמו שביארנו בהלכות ביאת מקדש, ויום זה הוא יום הקרבת הפסח במועדו, יבוא עשה שיש בו כרת וידחה איסור של דבריהם.

ו טמא מת שחל שביעי שלו להיות בשבת, אין מזין עליו, אלא למחר, ואפילו חל שביעי שלו להיות בשלשה עשר בניסן והוא שבת ידחה ליום ארבעה עשר, ומזין עליו ואין שוחטין עליו כמו שביארנו, אלא ידחה לפסח שני, והלא איסור הזייה בשבת משום שבות והפסח בכרת והיאך יעמידו דבריהם במקום כרת, מפני שביום שהוא אסור בהזייה משום שבות אינו זמן הקרבן שחייבין עליו כרת, לפיכך העמידו דבריהם במקומן אע"פ שהדבר גורם לעתיד לבוא לעמוד במקום כרת. השגת הראב"ד. ידחה ליום ארבעה עשר ומזין עליו. א"א כל זה שיבוש שאם בא שביעי שלו בשבת הכל הפסיד שאין מזין לעולם אלא שלישי ושביעי שיהא השביעי חמישי לשלישי אלא שאין קפידא שיהיה שלישי ושביעי לפרישתו מן המת, ומה שאמר שאין שוחטין עליו אפילו לאחר טבילה והזייה כבר כתבנו מה שנראה לנו. השגת הראב"ד. והלא איסור הזייה וכו' עד אינו זמן הקרבן. א"א זה המפרש שפירש טעם להזאה וערל למה העמידו דבריהם במקום כרת לא עמד טעמו בו כי יום ארבעה עשר הוא זמן שחיתת הפסח וזריקתו והם לעונש הכרת עצמו והערל אם יטבול ביומו מה בכך ולמה נמנע אותו מלאכול ועוד דב"ה אמרי אפילו ערל שמל ששה ימים קודם הפסח קאמרינן שלא יטבול ומצריכין אותו הזייה ג' ו' והרי נרפא מן המכה אם לא הזה ושנה וטבל והזה לא יאכל, ועוד לדבריו מצורע למה לא העמידו דבריהם והרי היא בהזייה אבל הטעם לכולן שהשבות שיכול לבא לידי איסור כרת בו העמידו דבריהם במקום כרת דהאי כרת והאי כרת והיינו ערל עכו"ם כמו שאמרנו גזירה שמא יטמא במת לשנה הבאה וכו' והזאה נמי שמא יטלנה בידו וכו' וכן איזמל אבל אונן ובית הפרס שנידש ומצורע לבהונות אין כאן גזירה לפיכך לא העמידו.

ז ישראל ערל שמל בערב הפסח שוחטין עליו אחר שמל, אבל גר שנתגייר ביום ארבעה עשר ומל וטבל אין שוחטין עליו שאינו אוכל לערב והרי הוא כפורש מן הקבר שצריך שבעה ימים ואחר כך יטהר, גזירה שמא יטמא גר זה למת לשנה הבאה ביום ארבעה עשר ויטבול ויאכל לערב ויאמר אשתקד כך עשו לי ישראל כשמלתי טבלתי ואכלתי לערב, והלא גזירה זו מדבריהם ופסח בכרת והיאך העמידו דבריהם במקום כרת ביום הקרבן שהוא יום ארבעה עשר, מפני שאין הגר מתחייב במצות עד שימול ויטבול, ואינו טובל עד שירפא מן המילה כמו שביארנו בענין הגירות, לפיכך העמידו דבריהם במקום זה, שהרי זה המל יש לו שלא לטבול עד שיבריא ולא יבוא לידי חיוב כלל. השגת הראב"ד. ביום הקרבן שהוא יום י"ד. א"א כאן סותר מ"ש למעלה שהוא עושה בכאן יום י"ד זמן הקרבן ולפי דבריו היה לו לומר כאן ליל ט"ו שהוא זמן אכילתו.

ח מי שבא בבית הפרס הרי זה מנפח והולך ואם לא מצא עצם ולא נטמא שוחט ואוכל פסחו ואע"פ שהלך בבית הפרס, שטומאת בית הפרס מדבריהם כמו שביארנו בהלכות טמא מת ולא העמידו דבריהם במקום כרת כמו שביארנו, וכן בית הפרס שנדוש טהור לעושה פסח.

ט האונן ראוי לאכול הפסח לערב, מפני שאנינות לילה מדבריהם לא העמידו דבריהם במקום כרת בדבר זה אלא שוחטין עליו וטבול ואחר כך אוכל כדי שיפרוש מאנינותו ולא יסיח דעתו, במה דברים אמורים שמת לו המת אחר חצות שכבר נתחייב בקרבן פסח, אבל

אם מת לו המת קודם חצות אין שוחטין עליו אלא ידחה לשני, ואם שחטו עליו וזרקו הדם טובל ואוכל לערב, מת לו מת בשלשה עשר וקברו בארבעה עשר הרי הוא ביום קבורה אונן מדבריהם ואינו תופס לילו מדבריהם, לפיכך שוחטין עליו וטובל ואוכל לערב אף בשאר הקדשים, ויום שמועה ויום ליקוט עצמות הרי הוא כיום קבורה, לפיכך מי שלקט עצמות מתו ביום ארבעה עשר או ששמע שמת לו מת שוחטין עליו וטובל ואוכל בקדשים לערב.

י מי שחופר בגל לבקש על המת אין שוחטין עליו שמא ימצא שם המת בגל והרי הוא טמא בשעת שחיטה, שחטו עליו ולא נמצא שם מת הרי זה אוכל לערב, נמצא שם מת אחר שנזרק הדם, אם נודע לו בודאי שהיה טמא בשעת זריקת הדם כגון שהיה גל עגול הרי זה חייב בפסח שני, ואם ספק הדבר ושמא לא היה עומד על הטומאה בעת זריקה ולא נטמא אלא אחר זריקה הרי זה פטור מפסח שני.

יא מי שעבר בדרך ומצאו מת מושכב לרוחבה של דרך, אם היה המת טומאת התהום אע"פ שהוא טמא לתרומה הרי זה טהור לפסח ושוחט ואוכל פסחו ואע"פ שאפשר שנגע, הואיל והיא טומאת התהום טהור לפסח, ואע"פ שהמת שלם והוא מן הקצה אל הקצה הרי זה עושה פסחו עד שידע בודאי שנטמא בו, במה דברים אמורים כשהיה מהלך ברגליו שהרי אפשר שלא יגע אבל אם היה רוכב או טעון משא הרי זה טמא אע"פ שהיה טומאת התהום, לפי שאי אפשר שלא יגע ושלא יסיט ושלא יאהיל, וכבר ביארנו טומאת התהום בהלכות נזירות.

יב מי שעשה פסח בחזקת שהוא טהור ואחר כך נודע לו שהיה טמא בטומאת התהום אינו חייב בפסח שני ודבר זה הלכה מפני הקבלה, אבל אם נודע לו שהיה טמא בטומאה ידועה חייב בפסח שני.

יג מי שנטמא במת והוזה עליו שלישי ושביעי ובשביעי שלו נטמא בקבר התהום ולא ידע ועשה פסח בחזקת שהוא טהור ואחר כך נודע לו שהוא טמא בטומאת התהום אינו חייב בפסח שני, שכיון שטבל בשביעי פסקה טומאה הראשונה, אבל אם נטמא בטומאת התהום בשני לטומאתו ולא ידע עד שעשה הפסח, הרי זה חייב בפסח שני שחזקת הטמא טמא עד שיהיה טהור ודאי שרגלים לדבר. השגת הראב"ד. אבל אם נטמא בטומאת התהום. א"א לא נראה מן הגמרא דנזיר אלא אפילו בשביעי עד שלא טבל והוזה סותר אבל משטבל והוזה שמשא ממילא ערבא ונזיר עד שלא גילח נמי סותר הואיל ומחוסר מעשה.

פרק ז'

א רבים שהיו טמאי מת בפסח ראשון אם היו מיעוט הקהל הרי אלו נדחין לפסח שני כשאר הטמאים אבל אם היו רוב הקהל טמאי מת או שהיו הכהנים או כלי שרת טמאים טומאת מת אינן נדחין, אלא יקריבו כולן הפסח בטומאה הטמאים עם טהורים, שנאמר ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם יחידים נדחים ואין הצבור נדחה, ודבר זה בטומאת המת בלבד כמו שביארנו בביאת המקדש.

ב היו הקהל מחצה טהורים ומחצה טמאי מת, כולן עושין בראשון והטהורים עושין לעצמן בטהרה והטמאים עושין לעצמן בטומאה ואוכלין אותו בטומאה, ואם היו טמאי המת עודפין על הטהורים אפילו אחד יעשו כולן בטומאה.

ג היו האנשים מחצה טמאי מת ומחצה טהורים ובזמן שאתה מונה הנשים בכלל האנשים יהיו הרוב טהורים, הטהורים עושים את הראשון והטמאין אינן עושין לא את הראשון ולא את השני, אין עושין ראשון מפני שהן מיעוט, ואין עושין את השני מפני שהנשים בשני רשות ונמצאו הטמאים מחצה ואין מחצה עושין את השני.

ד היו רוב הקהל זבים ומצורעים ובוועלי נדות ומיעוטן טמאי מת, אותן טמאי מת אינן עושין בראשון לפי שהן מיעוט ואין עושין השני שאין היחידים עושין את השני אלא בזמן שעשו רוב הקהל את הראשון, וכאן הואיל ולא עשה רוב הקהל בראשון לא יעשו אלו המיעוט הטמאים למת את השני.

ה היו רוב הקהל טמאי מת ומיעוטן זבים וכיוצא בהן, טמאי מת עושין את הראשון והזבין וכיוצא בהן אינן עושין לא את הראשון ולא את השני, אינן עושין בראשון שאין נדחית בצבור אלא טומאת המת בלבד, ואינן עושין בשני שאין עושין פסח שני אלא אם בא הראשון בטהרה אבל אם נעשה ראשון בטומאה אין שם פסח שני.

ו היו שליש הקהל טהורים ושליש זבים וכיוצא בהם ושליש טמאי מת אותן טמאי מת אין עושין את הראשון ולא את השני, אינן עושין ראשון שהרי הן מועטים לגבי טהורים עם הזבים, ובשני לא יעשו שהרי מיעוט עשו בראשון כמו שביארנו, כיצד משערים הפסח לידע אם רוב הקהל טמאים או טהורים, אין משערין בכל האוכלין שאפשר שיהיו עשרים נמנין על פסח אחד ומשלחין אותו ביד אחד לשחוט עליהן אלא משערין בכל הנכנסים לעזרה ועד שהן מבחוץ קודם שתכנס כת הראשונה משערין אותן.

ז יחיד שננטא בספק רשות היחיד כמו שיתבאר במקומו הרי זה ידחה לפסח שני כשאר טמאי מת, וצבור שננטא בספק רשות היחיד יעשו כולן בטומאה.

ח פסח שהקריבוהו בטומאה הרי זה נאכל בטומאה, שמתחילתו לא בא אלא לאכילה, ואינו נאכל לכל טמא אלא לטמאי מת שנדחת להם הטומאה הזאת ולכיוצא בהן מטמאי מגע טומאות, אבל הטמאים שהטומאה יוצאה עליהן מגופן, כגון זבים וזבות נדות ויולדות ומצורעים לא יאכלו ממנו ואם אכלו פטורין, מפי השמועה למדו שהנאכל לטהורין חייבין עליו משום טומאה והנאכל לטמאין אין חייבין עליו משום טומאה, אפילו אכלו טמאי המת מהאימורים שלו פטורין, במה דברים אמורים שהפסח יאכל בטומאה כשננטאו הצבור קודם זריקת הדם, אבל אם נטמאו לאחר זריקת הדם לא יאכל.

ט שחטוהו בטהרה ונטמאו רוב הצבור קודם זריקה, זורק את הדם והפסח לא יאכל, גזירה שמא יטמאו אחר זריקה בשנה אחרת ויאכלוהו בטומאה, היו כלי שרת טמאים בשרץ וכיוצא בו, הואיל ואינן מטמאין את האדם כמו שיתבאר במקומו, אף על פי שמטמאין את הבשר לא יעשוהו אלא הטהורים ויאכל אף על פי שהוא טמא, מוטב שיאכל בטומאת בשר שהיא בלאו ולא יאכלוהו טמאי הגוף שהם בכרת כמו שביארנו בפסולי המוקדשין.

פרק ח

א אכילת בשר הפסח בליל חמשה עשר מצות עשה שנאמר ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו.

ב ואין מצה ומרור מעכבין, אם לא מצאו מצה ומרור יוצאין ידי חובתן באכילת בשר הפסח לבדו, אבל מרור בלא פסח אינו מצוה שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו.

ג מצוה מן המובחר לאכול בשר הפסח אכילת שובע, לפיכך אם הקריב שלמי חגיגה בארבעה עשר, אוכל מהן תחילה ואחר כך אוכל בשר הפסח כדי לשבוע ממנו, ואם לא אכל אלא כזית יצא ידי חובתו, וכן אכילת בשר פסח שני בלילי חמשה עשר לחדש אייר מצות עשה, שנאמר בו על מצות ומרורים יאכלוהו.

ד ושניהן אינן נאכלין אלא צלי אש, והאוכל מהן כזית נא או מבושל בלילי פסחים לוקה שנאמר אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל במים, אכל נא ומבושל כאחת אינו לוקה אלא אחת, לפי ששניהן נכללות בלאו אחד, אכל ממנו נא או מבושל מבעוד יום אינו לוקה שנאמר כי אם צלי אש בשעה שמצוה לאכלו צלי חייב על אכילת נא ומבושל, אבל מבעוד יום פטור.

ה אכל ממנו כזית צלי מבעוד יום עבר על מצות עשה, שנאמר ואכלו את הבשר בלילה הזה, בלילה ולא ביום, ולא הבא מכלל עשה עשה הוא.

ו נא שהזהירה עליו תורה הוא הבשר שהתחיל בו מעשה האור ונצלה מעט ואינו ראוי לאכילת אדם עדיין, אבל אם אכל ממנו בשר חי אינו לוקה וביטל מצות עשה, שנאמר צלי אש, הא שאינו צלי אסור, צלהו כל צרכו עד שנתחרך ואכלו פטור.

ז מבושל שהזהירה עליו תורה בין שנתבשל במים בין שנתבשל בשאר משקין או במי פירות שנאמר ובשל מבושל ריבה הכל.

ח צלהו ואחר כך בשלו, או שבשלו ואחר כך צלהו, או שעשהו צלי קדירה ואכלו חייב, אבל מותר לסוך אותו ביין ושמן ודבש ובשאר משקין ומי פירות, חוץ מן המים, ומותר לטבל הבשר אחר שנצלה במשקים ובמי פירות.

ט אין צולין את הפסח על גבי כלי אבן או כלי מתכות שנאמר צלי אש לא צלי דבר אחר, לפיכך אם היה כלי מנוקב כדי שתשלוט בו האור צולין עליו, ואין צולין אותו בשפוד של מתכת שהרי השפוד כולו חם וצולה מקומו. השגת הראב"ד. אין צולין את הפסח וכו'. א"א והוא שלא יגע בכלי שהרי אמרו נגע בחרסו של תנור יקלוף את מקומו.

י הסיק את התנור וגרף את כל האש ותלהו בתנור וצלהו הרי זה אסור שאין זה צלי אש, חתכו ותלהו על גבי גחלים הרי זה צלי אש, צלהו על גבי סיד או חרסית או חמי טבריה הרי זה אסור שאין זה צלי אש, כיצד צולין אותו, תוחבו מתוך פיו עד בית נקובתו בשפוד של עץ ותולהו לתוך התנור והאש למטה ותולה כרעיו ובני מעיו בתנור חוצה לו ולא יתנם

בתוכו שזה כמין בישול הוא, ושפוד של רמון היו בוררין לצלייתו כדי שלא יזרוק את מימיו ויבשלהו.

יא נגע הבשר בחרסו של תנור יקלוף את מקומו מפני שהוא צלי החרס.

יב נטף מרוטבו על החרס וחזר עליו יטול את מקומו שכל המרק והליחה שתפרוש ממנו כשיצלה אסורה שהרי אינה בשר צלי.

יג נטף מרוטבו על הסלת יקלוף את מקומו וישליכנו.

יד סכו בשמן של תרומה אם חבורת הכהנים יאכלו, ואם של ישראל אם חי הוא ידיחנו וינגב ואם צלי יקלוף את החיצון, סכו בשמן של מעשר שני לא יעשנו דמים על בני חבורה שאין פודין מעשר שני בירושלים כמו שביארנו במקומו, ואין צולין שני פסחים כאחת מפני התערובות אפילו גדי וטלה.

טו כבר ביארנו בכמה מקומות שאין הפסח נאכל אלא עד חצות כדי להרחיק מן העבירה ודין תורה שיאכל כל הלילה עד שיעלה עמוד השחר, וכבר ביארנו בהלכות חמץ ומצה שהוא טעון הלל בשעת אכילתו ושאר בני חבורה חוזרין ואוכלין אחר שנרדמו בשינה אפילו בתחילת הלילה.

פרק ט

א כל האוכל מן הפסח אינו אוכל אלא בחבורה אחת ואין מוציאין ממנו מן החבורה שיאכל בה, והמוציא ממנו כזית בשר מחבורה לחבורה בליל חמשה עשר לוקה שנאמר לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה, והוא שיניחנו בחוץ, שהוצאה כתובה בו כשבת לפיכך צריך עקירה והנחה כהוצאת שבת, ואין מוציא אחר מוציא בפסח שכיון שהוציאו הראשון נפסל, מן האגף ולפנים כלפנים מן האגף ולחוץ כלחוץ והאגף עצמו שהוא עובי הפתח כלחוץ, החלונות ועובי הכותלים כלפנים, הגגים והעליות אינן בכלל הבית.

ב בשר הפסח שיצא חוץ לחבורתו בין בזדון בין בשגגה נאסר באכילה והרי הוא כבשר קדשי קדשים שיצא חוץ לעזרה או בשר קדשים קלים שיצא חוץ לחומות ירושלים שהכל כטריפה ולוקין על אכילתו כמו שביארנו במעשה הקרבנות, אבר שיצא מקצתו חותך הבשר ויורד עד שמגיע לעצם וקולף את הבשר כל שבפנים יאכל וכל שבחוץ ישרף, כשהוא מגיע לעצם חותך בקופיץ אם היה שאר קדשים, ואם היה פסח שאסור לשבור בו עצם קולף עד הפרק ומפרק האבר שיצא מקצתו מן הפרק ומשליכו לחוץ.

ג שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד צריכה כל חבורה מהן לעשות לה היקף שנאמר מן הבשר חוצה, מפני השמועה למדו שצריך ליתן לו חוצה למקום אכילתו, ואלו הופכין את פניהן אילך ואוכלין ואלו הופכין את פניהן אילך ואוכלין כדי שלא יראו מעורבים.

ד היו המים שמוזגים בו יינם באמצע הבית בין שתי החבורות, כשהשמש עומד למוזג קופץ את פיו ומחזיר את פניו עד שמגיע אצל חבורתו ואחר כך אוכל מה שבפיו, שאסור לאוכל

לאכול בשתי חבורות, ומותר לכלה להחזיר פניה מפני חבורתה ואוכלת מפני שהיא בושה לאכול בפניהם.

ה שתי חבורות שנפרצה מחיצה מביניהן אינן אוכלין, וכן אם היתה חבורה אחת ונעשית מחיצה ביניהן אינן אוכלין עד שתסתלק, שאין הפסח נאכל בשתי חבורות ואינן נעקרין מחבורה לחבורה.

ו בני חבורה שנכנסו שלשה מהן או יתר לאכול פסחיהן ולא באו שאר בני חבורה, אם נכנסו בשעה שדרך בני אדם לאכול הפסחים וחזר המעורר לכולן על השאר ולא באו הרי אלו שנכנסו אוכלין עד שישיבנו ואין ממתינים לשאר, ואפילו באו המתאחרין אחר כך ומצאו אלו השלשה שאכלו הכל אין משלמים להן כדי חלקם, אבל אם נכנסו שנים בלבד הרי אלו ממתינים, במה דברים אמורים בשעת כניסתן לאכול אבל בעת שנפטרין אין אדם צריך להמתין לחבירו אפילו גמר אחד בלבד מלאכול יצא ואינו צריך להמתין. השגת הראב"ד. בני חבורה שנכנסו. א"א סבב פני כל השמועה לענין אחר שאין הדעת מתיישב עליו ואין השכל מסכים עמו שאין זה הענין מתפרש אלא בחבורה שעושין סבולת ושוכרין להם שמש להשקותם ולסדר להם שולחנם ומאכלם ובא רב הונא לומר שאם שלשה מהם רוצים להתחיל יכנס השמש עמהם ויסדר לפנייהם וישמש אותם ולא יאמר לא אוקף להכנס עד שתהיו כלכם אלא כיון שהוא זמן הסעודה והוא הרגיש בהם שאינן ממתינים עד שיהיו כולם אבל יש שממחר יותר מחבירו הילכך יש לו להכנס עם השלשה הראשונים ולשמשם אבל פחות משלשה לא שאינם ראויים לזימון ובטלה דעתם אצל כל אדם אבל אחר אכילה אם ימשך אחד או שנים באכילה ושתייה יותר משאר החבורה יש לו להמתין להם ולשמשם שהמנהג כן הוא יש מאריך ויש מקצר וזו החבורה בין שהן אוכלין מן האמצע בין שהם אוכלין בפ"ע אמר רבינא ואלו המתאחרים אם הם פחות משלשה נותנין לו יותר על שכרו ולית הלכתא כוותיה וזה הענין הפשוט בשמועה זו ולא לענין פסח שיראה כשתי חבורות שלש וארבע גם כל מ"ש בסוף אין בו טעם.

ז המאכיל כזית מן הפסח בין מפסח שני למומר לע"ו, או לגר תושב או לשכיר, הרי זה עובר בלא תעשה ואינו לוקה אבל מכין אותו מכת מרדות, ובן נכר האמור בתורה זה העובד אל נכר, ואין מאכילין ממנו לנכרי אפילו גר תושב או שכיר שנאמר תושב ושכיר לא יאכל בו. השגת הראב"ד. המאכיל כזית מן הפסח וגו' עד תושב ושכיר לא יאכל בו. א"א ואפילו לישראל שאינו ממונה עמו אע"פ שהוא תושב או שכיר ולכך בא מדרשו ואין צורך לגר תושב שהוא ערל.

ח ערל שאכל כזית מבשר הפסח לוקה שנאמר כל ערל לא יאכל בו, בו הוא שאינו אוכל אבל אוכל הוא מצה ומרור, וכן מותר להאכיל מצה ומרור לגר תושב ולשכיר.

ט כשם שמילת בניו ועבדיו מעכבתו מלשחוט הפסח כך מעכבתו מלאכול שנאמר ומלתה אותו אז יאכל בו, כיצד קנה עבד אחר שנשחט הפסח, או שהיה לו בן שלא הגיע זמנו להמול אלא אחר שחיתת הפסח, הרי זה אסור לאכול עד שימול אותן, וכיצד יהיה הבן ראוי למילה אחר שחיתת הפסח ולא יהיה ראוי קודם שחיתתה, כגון שחלצתו חמה שצריך שבעת ימים מעת לעת מיום הבראתו, וכגון שכאבה עינו ונרפאת אחר שחיתתה, או שהיה טומטום ונקרע אחר שחיתת הפסח ונמצא זכר.

פרק י

א השובר עצם בפסח טהור הרי זה לוקה שנאמר ועצם לא תשברו בו, וכן נאמר בפסח שני ועצם לא תשברו בו, אבל פסח שבא בטומאה אם שבר בו עצם אינו לוקה, מפי השמועה למדו לא תשברו בו בטהור ולא בטמא, אחד השובר את העצם בלילי חמשה עשר או ששבר בו עצם מבעוד יום או ששבר אחר כמה ימים הרי זה לוקה.

ב לפיכך שורפין עצמות הפסח בכלל הנותר מבשרו כדי שלא יבואו בהן לידי תקלה.

ג אין חייבין אלא על שבירת עצם שיש עליו כזית בשר או שיש בו מוח, אבל עצם שאין בו מוח ושאין עליו כזית בשר אינו חייב על שבירתו, היה עליו כזית בשר ושבר העצם שלא במקום הבשר חייב אע"פ שהמקום ששבר פנוי מבשרו.

ד השובר אחר השובר בעצם אחד לוקה.

ה השורף עצמות והמחתך גידים אינו חייב משום שבירת עצם.

ו פסח שהוא נא או מבושל ושבר בו את העצם לוקה, אפילו נפסל בטומאה ויציאה וכיוצא בהם יש בו איסור שבירת העצם, במה דברים אמורים כשהיתה לו שעת הכושר ונפסל אבל אם לא היתה לו שעת הכושר כגון שנתפגל או נעשה מחשבת זמן או מחשבת שינוי השם, אין בו משום שבירת העצם. השגת הראב"ד. פסח שהוא נא וכו' עד שבר עצם האליה. א"א בכלן תפס כרבנן ובאליה תפס כרבי.

ז שבר עצם האליה אינו לוקה שהרי אינו ראוי לאכילה.

ח הסחוסים שהם כמו עצמים רכים, הרי אלו מותרין לאכלן. השגת הראב"ד. הסחוסים וכו' עד שעצמותיו רכין לא יאכל אותן. א"א מה נשתנו סברותיו בכמה מקומות ומעולם לא עלה על דעת מפרש שבאה זו המשנה על איסור שבירת העצם שאם כן היה לו לומר כל שאינו נאכל בשור הגדול לא יאכל בגדי הרך אבל באה על חיוב אכילה שהוא בבל תותירו.

ט היה גדי קטן ורך שעצמותיו רכים לא יאכל אותן שזה שובר עצם ואם אכל לוקה, שאחד השובר עצם קשה או עצם רך, זה הכלל כל שנאכל בשור הגדול אחר שיתבשל הוא שמותר לאכול כנגדו מן הגדי הרך אחר צלייתו כגון ראשי כנפיים והסחוסים.

י גידין הרכין שסופן להקשות אע"פ שהן ראויין לאכילה עתה ונאכלין בפסח אין נמנין עליהן, ונמנין על מוח שבראש מפני שיכול להוציאו בלא שבירת עצם, ואין נמנין על מוח שבקולית והוא העצם הסתום משני ראשיו, שהרי אינו יכול להוציאו אלא בשבירת עצם.

יא כשאדם אוכל את הפסח חותך הבשר ואוכל וחותר העצמות מן הפרק ומפרקן אם רצה, וכשיגיע לגיד הנשה מוציאו ומניחו עם שאר הגידים והעצמות והקרומות שיוצאין בשעת אכילה, שאין מנקין אותו כשאר הבשר ואין מחתכין אותו אלא צולין אותו שלם, ואם חתכו חתיכות חתיכות כשר והוא שלא יחסר אבר, צריך אדם להשתדל שלא ישאיר מבשר הפסח עד בקר שנאמר לא תותירו ממנו עד בקר, וכן בשני שנאמר לא ישאירו ממנו עד בקר, ואם השאיר ממנו בין בראשון בין בשני עבר בלא תעשה, ואינו לוקה על לאו זה שהרי ניתק לעשה שנאמר והנותר ממנו באש תשרופו. השגת הראב"ד. כשאדם אוכל את הפסח וכו' ניתק לעשה שנאמר והנותר ממנו באש תשרופו.

עד העצמות והקרומות. א"א בחיי ראשי אין איסור גדול מזה שיצלה הפסח עם גיד הנשה ועם שמנו ועם תרבא דתותי מתנא ועם קרומות שבראש ואם אזכה ואוכל פסח ויביא לפני כזה הייתי חובטו בקרקע לפניו.

יב כשמקריבין את הפסח בראשון מקריבין עמו שלמים ביום י"ד מן הבקר או מן הצאן, גדולים או קטנים, זכרים או נקבות ככל זבחי השלמים, וזו היא הנקראת חגיגת ארבעה עשר ועל זה נאמר בתורה וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר, אימתי מביאין עמו חגיגה זו בזמן שהוא בא בחול ובטהרה ובמועט, אבל אם חל יום ארבעה עשר להיות בשבת או שבא הפסח בטומאה או שהיו הפסחים מרובים אין מביאין עמו חגיגה, ואין מקריבין אלא הפסחים בלבד.

יג חגיגת ארבעה עשר רשות ואינה חובה, ונאכלת לשני ימים ולילה אחד ככל זבחי שלמים, ואסור להניח מבשר חגיגת ארבעה עשר ליום השלישי שנאמר ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר, מפי השמועה למדו שזה אזהרה למניח בשר חגיגת ארבעה עשר ליום ששה עשר, שנאמר לבקר עד בקר של יום השני, והמותיר אינו לוקה אלא ישרוף הנותר ממנה כשאר הנותרים.

יד בשר חגיגה שעלה עם הפסח על השולחן וכל התבשילין העולים עמו על השולחן מתבערין עמו, ואינן נאכלים אלא עד חצות כפסח עצמו גזירה מפני התערובת.

טו מה בין פסח ראשון לפסח שני, הראשון אסור בחמץ בבל יראה ובל ימצא, ואינו נשחט על חמץ, ואין מוציאין ממנו חוץ לחבורה, וטעון הלל באכילתו, ומביאין עמו חגיגה, ואפשר שיבא בטומאה אם נטמא רוב הקהל טומאת מת כמו שביארנו, אבל פסח שני חמץ ומצה עמו בבית, ואינו טעון הלל באכילתו, ומוציאין אותו חוץ לחבורתו, ואין מביאין עמו חגיגה ואינו בא בטומאה, ושניהם דוחין את השבת, וטעונין הלל בעשייתן ונאכלין צלי בבית אחד על מצה ומרור, ואין מותרין מהן, ואין שוברין בהן את העצם, ולמה לא ישוה השני לראשון לכל הדברים מאחר שנאמר ככל חקת הפסח יעשו, לפי שפירש בו מקצת חקת הפסח, ללמד שאינה שוה לראשון אלא בדברים שנתפרשו בו, והן המצות שבגופו והם חקת הפסח, שכלל זה שנאמר במצרים שילקח הפסח מבעשור, ושהוא טעון הגעת דם באגודת אוזב למשקוף ולשתי המזוזות ושיאכל בחפזון אין אותן הדברים נוהגות לדורות ולא נעשו אלא בפסח מצרים בלבד.

סליקו להו הלכות קרבן פסח בס"ד.

רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ח

א סדור עשיית מצוות אלו בליל חמשה עשר כך הוא: בתחלה מוזגין כוס לכל אחד ואחד ומברך בורא פרי הגפן ואומר עליו קדוש היום וזמן ושותה, ואחר כך מברך על נטילת ידים ונוטל ידיו, ומביאין שלחן ערוך ועליו מרור וירק אחר ומצה וחרוסת וגופו של כבש הפסח ובשר חגיגה של יום ארבעה עשר, ובזמן הזה מביאין על השלחן שני מיני בשר אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה.

ב מתחיל ומברך בורא פרי האדמה ולוקח ירק ומטבל אותו בחרוסת ואוכל כזית הוא וכל המסובין עמו כל אחד ואחד אין אוכל פחות מכזית, ואחר כך עוקרין השולחן מלפני קורא ההגדה לבדו, ומוזגין הכוס השני וכאן הבן שואל, ואומר הקורא מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת והלילה הזה שתי פעמים, שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה והלילה הזה כולו מצה, שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל והלילה הזה כולו צלי, שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות והלילה הזה מרורים, שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין בין מסובין והלילה הזה כולנו מסובין.

ג בזמן הזה אינו אומר והלילה הזה כולו צלי שאין לנו קרבן, ומתחיל בגנות וקורא עד שגומר דרש פרשת ארמי אובד אבי כולה.

ד ומחזיר השלחן לפניו ואומר פסח זה שאנו אוכלין על שם שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים שנאמר ואמרם זבח פסח הוא לה', ומגביה המרור בידו ואומר מרור זה שאנו אוכלין על שם שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים שנאמר וימררו את חייהם, ומגביה המצה בידו ואומר מצה זו שאנו אוכלין על שם שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאלם מיד שנאמר ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים וכו', ובזמן הזה אומר פסח שהיו אבותינו אוכלין בזמן שבית המקדש קיים על שם שפסח הקדוש ברוך הוא על בתי אבותינו וכו'.

ה ואומר לפיכך אנו חייבין להודות להלל לשבח לפאר להדר לרומם לגדל ולנצח למי שעשה לנו ולאבותינו את כל הנסים האלו והוציאנו מעבדות לחירות מיגון לשמחה ומאפלה לאור גדול ונאמר לפניו הללויה, הללויה הללו עבדי ה' וגו' עד חלמיש למעינו מים, וחותרם ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים והגיענו ללילה הזה לאכול בו מצה ומרורים, ובזמן הזה מוסיף כן ה' אלהינו ואלהי אבותינו ג' יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים שיגיע דמם על קיר מזבחך לרצון ונודה לך שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו ברוך אתה ה' גאל ישראל, ומברך בורא פרי הגפן ושותה הכוס השני.

ו ואחר כך מברך על נטילת ידים ונוטל ידיו שניה שהרי הסיח דעתו בשעת קריאת ההגדה, ולוקח שני ריקיין חולק אחד מהן ומניח פרוס לתוך שלם ומברך המוציא לחם מן הארץ, ומפני מה אינו מברך על שתי ככרות כשאר ימים טובים משום שנאמר (דברים ט"ז) לחם עוני מה דרכו של עני בפרוסה אף כאן בפרוסה. ואחר כך כורך מצה ומרור כאחד ומטבל בחרוסת ומברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת

מצות ומרורים ואוכלן, ואם אכל מצה בפני עצמה ומרור בפני עצמו מברך על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו. השגת הראב"ד. ואחר כך לוקח מצה ומרור ומטבל כאחד. א"א זהו כהלל פסחים (קטו), ומ"מ זה הסדר לא דייק.

ז ואחר כך מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת הזבח ואוכל מבשר חגיגת ארבעה עשר תחלה, ומברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת הפסח ואוכל מגופו של פסח, ולא ברכת הפסח פוטרת של זבח ולא של זבח פוטרת של פסח.

ח בזמן הזה שאין שם קרבן אחר שמברך המוציא לחם חוזר ומברך על אכילת מצה, ומטבל מצה בחרוסת ואוכל, וחוזר ומברך על אכילת מרור ומטבל מרור בחרוסת ואוכל, ולא ישהה אותו בחרוסת שמא יבטל טעמו, וזו מצוה מדברי סופרים, וחוזר וכורך מצה ומרור ומטבל בחרוסת ואוכלן בלא ברכה זכר למקדש. השגת הראב"ד. חוזר ומברך על אכילת מצה ומטבל בחרוסת. א"א זה הבל.

ט ואחר כך נמשך בסעודה ואוכל כל מה שהוא רוצה לאכול ושותה כל מה שהוא רוצה לשותות, ובאחרונה אוכל מבשר הפסח אפילו כזית ואינו טועם אחריו כלל, ובזמן הזה אוכל כזית מצה ואינו טועם אחריה כלום, כדי שיהיה הפסק סעודתו וטעם בשר הפסח או המצה בפיו שאכילתן היא המצוה.

י ואחר כך נוטל ידיו ומברך ברכת המזון על כוס שלישי ושותהו, ואחר כך מוזג כוס רביעי וגומר עליו את ההלל, ואומר עליו ברכת השיר והיא יהללך ה' כל מעשיך וכו', ומברך בורא פרי הגפן ואינו טועם אחר כך כלום כל הלילה חוץ מן המים, ויש לו למוזג כוס חמישי ולומר עליו הלל הגדול והוא מהודו לה' כי טוב עד על נהרות בבל, וכוס זה אינו חובה כמו ארבעה כוסות, ויש לו לגמור את ההלל בכל מקום שירצה אע"פ שאינו מקום סעודה. השגת הראב"ד. ויש לו לגמור את ההלל בכל מקום שירצה אע"פ שאינו מקום סעודה. א"א אין הדעת מקבלת כן לפי שאין כאן שם לארבעה כוסות אם אינן במקום אחד.

יא מקום שנהגו לאכול צלי בלילי פסחים אוכלים, מקום שנהגו שלא לאכול אין אוכלין גזירה שמא יאמרו בשר הפסח הוא, ובכל מקום אסור לאכול שה צלוי כולו כאחד בליל זה מפני שנראה כאוכל קדשים בחוץ, ואם היה מחותך או שחסר ממנו אבר או שלק בו אבר והוא מחובר הרי זה מותר במקום שנהגו.

יב מי שאין לו יין בלילי הפסח מקדש על הפת כדרך שעושה בשבת ועושה כל הדברים על הסדר הזה, מי שאין לו ירק אלא מרור בלבד, בתחלה מברך על המרור שתי ברכות בורא פרי האדמה ועל אכילת מרור ואוכל, וכשגומר ההגדה מברך על המצה ואוכלה וחוזר ואוכל מן המרור בלא ברכה.

יג מי שאין לו מצה משומרת אלא כזית כשגומר סעודתו ממצה שאינה משומרת מברך על אכילת מצה ואוכל אותו כזית ואינו טועם אחריו כלום.

יד מי שישן בתוך הסעודה והקיץ אינו חוזר ואוכל, בני חבורה שישנו מקצתן בתוך הסעודה וחורין ואוכלין, נדרמו כולן ונעורו לא יאכלו, נתנמנמו כולן יאכלו. השגת הראב"ד. מי שישן בתוך הסעודה והקיץ אינו חוזר ואוכל. א"א אם פסח היה אוכל והוא יחידי אינו חוזר ואוכל ממנו משום היסח הדעת נפסל, אם לא היה שם פסח נוטל ידיו ומברך המוציא ואוכל שהשינה מפסקת והוא שישנו כלן ואתא ר"י למימר פסחים (ק"כ) דאפילו כלן אם

נתנמנמו יאכלו דלא הוי היסח הדעת לגבי פסח ולגבי אכילה נמי לא הויא הפסקה, וקיי"ל
כרבי יוסי דרבה יליף מיניה (שם פסחים ק"כ).

[הבאנו את הלכות הכנת הסדר וליל הסדר מהקיצור שולחן ערוך, אולם יש דברים הנוהגין רק לפני ביאת המשיח, ובזמן הגאולה יש שינויים, ויש לשים לב לכך].

קיצור שולחן ערוך

סימן קיה – דיני הכנת הסדר

א יהדר אחר יין יפה למצות ארבע כוסות, ואם יש בנמצא יין אדום כמו הלבן, וגם הוא כשר כמו הלבן, מצוה בו יותר מבלבן, שנאמר אל תרא יין כי יתאדם, משמע שחשיבותו של יין הוא כשהוא אדום, ועוד לפי שיש בו זכר לדם שהיה פרעה שוחט ילדי בני ישראל, ובמדינות שהאומות טפשים וסכלים להעליל עלילות שקרים נמנעו מליקח יין אדום לפסח.

ב לצורך טיבול הראשון שהוא כרפס נוהגין הרבה ליקח פטרוזיליה וטוב יותר ליקח סלרי שיש לו טעם טוב כשהוא חי, והמובחר הוא לקחת צנון.

ג לצורך מרור נוהגין ליקח תמכא, וכיון שהוא חריף מאד יכולין לפררו במגדת רק שיהיה שלא יפוג לגמרי, ויש לפררו כשבאין מבית הכנסת (ועיין לעיל סימן צ"ח סעיף ג' שצריכין לפררו על ידי שינוי) ובשבת אסורין לפררו, אלא שצריכין לפררו קודם הלילה ויכסו עד הלילה, אבל יותר טוב לקחת חזרת שהיא "חסה" ונוח לאכול, ונקרא מרור לפי שכששוהה בקרקע נעשה הקלח מר, ויוצאין גם בלענה הנקרא ווערמוט (עולשין וחרחבינא אינם שכיחים במדינותינו), כל המינים שיוצאין בהן מצטרפין זה עם זה לכזית, ויוצאין בין בעלין בין בקלחין אבל לא בשרשים, דהיינו שרשים הקטנים המתפצלים לכאן ולכאן, אבל השורש הגדול שבו גדלים העלים, אף שהוא טמון בקרקע הרי הוא בכלל קלח, ומכל מקום טוב יותר ליטול העלים והקלח היוצא חוץ לקרקע, כי יש אומרים שמה שהוא בקרקע נקרא שורש, העלים אין יוצאין בהם אלא אם כן הם לחים, אבל הקלחים יוצאין בהן בין לחים בין יבשים, אך לא במבושלין או כבושין.

ד החרוסת צריך שיהיה עב זכר לטיט, ובשעה שהוא צריך לטבול את המרור ישפוך לתוכו יין או חומץ שיהיה רך זכר לדם, וגם שיהא ראוי לטבול בו, יש לעשות את החרוסת מפירות שנמשלה בהם כנסת ישראל כגון תאנים שנאמר התאנה חנטה פגיה, ואגוזים שנאמר אל גנת אגוז, ותמרים שנאמר אעלה בתמר, ורמונים שנאמר כפלח הרמון, ותפוחים זכר למה שנאמר תחת התפוח עוררתך, שהיו הנשים יולדות שם בניהן בלי עצב, ושקדים על שם ששקד הקדוש ברוך הוא על הקץ לעשות. וצריך ליתן בתוכו תבלין הדומה לתבן, כגון קנמון וזנגביל שאינן נדכין הדק היטב, ויש בהן חוטין כמו תבן, זכר לתבן שהיו מגבלין בתוך הטיט. בשבת לא ישפוך את היין או החומץ לתוך החרוסת, כי צריך לעשות בשינוי ויתן את החרוסת לתוך היין והחומץ, ואת המי מלח (אפילו כשלא חל יום טוב בשבת) יעשה מערב יום טוב, ואם עושהו ביום טוב צריך לעשותו בשינוי שיתן תחלה את המים ואחר כך המלח.

ה משחרב בית המקדש תקנו חכמים שיהיו על השלחן בשעת אמירת ההגדה שני מיני תבשילין אחד זכר לקרבן פסח ואחד זכר לקרבן חגיגה שהיו מקריבין בזמן שבית המקדש היה קיים. ונהגו שאחד מן התבשילין יהיה בשר, ויהיה מפרק הנקרא זרוע, לזכר שגאלם הקדוש ברוך הוא בזרוע נטויה, ויהיה נצלה על הגחלים, זכר לפסח שהיה צלי אש. והשני יהיה ביצה משום דביצה בלשון ארמי ביעא, כלומר דבעי רחמנא למפרק יתנא בדרעא מרממא ועושין הביצה בין צלוי הבין מבושלת, וצריך לצלותן ולבשלן מערב יום טוב בעוד יום, ואם שכח או שהיה שבת יצלה ויבשל אותם בלילה אבל צריך לאוכלן ביום טוב ראשון. וכן בליל שני יצלם ויבשלם ויאכלם ביום טוב שני, כי אין מבשלין מיום טוב לחבירו ולא מיום טוב לחול, ולפי שאין אוכלין בשר צלי בשני לילות אלו, על כן צריך לאכול את הזרוע דוקא ביום, ואף כשצולין בערב יום טוב אין לזרקן אחר כך אלא יתנם ביום טוב שני תוך המאכל שמבשלין ויאכלם.

ו יכין מושבו מבעוד יום במצעות נאות כפי יכלתו, ובאופן שיוכל להטות ולהסב בשמאלו ואפילו הוא אטר יסב בשמאל של כל אדם. גם את הקערה יכין מבעוד יום, כדי שמיד בבואו מבית הכנסת יוכל לעשות את הסדר בלי עיכוב.

ז אף על פי שבכל השנה טוב למעט בכלים נאים זכר לחרבן, מכל מקום בליל פסח טוב להרבות בכלים נאים כפי כחו, ואפילו הכלים שאינן צריכין לסעודה יסדרם יפה על השלחן לגוי זכר לחירות.

ח סדר הקערה כך הוא, מניח שלש מצות על הקערה ופורס עליהם מפה נאה ועליה מניח את הזרוע נגד הימין שלו, ואת הביצה משמאל, המרור לברכה באמצע. חרוסת תחת הזרוע, כרפס תחת הביצה, ומרור לכריכה באמצע כזה:

זרוע	ביצה
	מרור
חרוסת	כרפס
	מרור

ט הכוסות יהיו שלימות בלי שום פגימה, ומודחות יפה, ויחזיק לכל הפחות רביעית.

י מנהגנו להלביש את הקיטל ויכינו גם כן מבעוד יום. ומי שהוא אבל רחמנא ליצלן אינו לובשו, אבל בהסיבה חייב. רק אם לא נהג אבילות כלל קודם יום טוב כגון שקבר מתו ביום טוב נוהגין שאינו מיסב. והלל אומר כי ההלל הוא חיוב.

יא בן אצל אביו חייב בהסיבה, אבל תלמיד אצל רבו אינו צריך.

סימן קיט – סדר ליל פסח

א אף על פי שבכל שבת ויום טוב יכולין לקדש ולאכול מבעוד יום להוסיף מחול אל הקודש, בפסח אינו כן, לפי שמצות אכילת מצה הוא דוקא בלילה, כמו קרבן פסח דכתיב ביה ואכלו את הבשר בלילה הזה, וכן מצות ארבע כוסות היא דוקא בלילה. וכיון שגם הכוס של קידוש היא אחת מהארבע כוסות לכן אין מקדשין עד שהוא ודאי לילה. ילבוש את הקיטל וישב את עצמו על מושבו לעשות את הסדר. ומצוה לחלק לתינוקות שקדים ואגוזים וכדומה, כדי שיראו שינוי וישאלו, ועל ידי זה יתעוררו לשאול גם כן על מצה ומרור והסיבה. ותינוק ותינוקות שהגיעו לחינוך, דהיינו שהוא יודע מקדושת יום טוב, ומבין מה שמספרים מיציאת מצרים, נותנין לו גם כן כוס שישתה ממנו נוהגין למזוג כוס אחת יותר מן המסובין, וקורין אותה כוס של אליהו הנביא.

ב משרת או אחד מבני ביתו ימזוג את הכוסות, וכן בכל פעם שמוזגין ימזוגו הם ולא הוא בעצמו כדי להראות דרך חירות. ויזהיר לבני ביתו שישתו מכל כוס לכל הפחות את הרוב בפעם אחת ומכוס רביעי ישתו רביעית בפעם אחת, ויכוונו כולם למצות ארבע כוסות וסיפות יציאת מצרים ואכילת מצה ומרור, כי גם הנשים חייבות במצות אלו רק בהסבה אינן נוהגות. יעשה קידוש ככתוב בהגדה, וישתה בהסבת שמאל, וטוב אם אפשר לעשות כדעת הפוסקים לשתות כוס שלמה בכל הארבע כוסות.

ג אחר כך ירחוץ ידיו ולא יברך עליהן ומנגבן. וחותר מן הכרפס לעצמו ולכל בני ביתו לכל אחד פחות מכזית, וטובלין במי מלח ומברכין בורא פרי האדמה, ומכוונין לפטור בברכה זו גם את המרור, ואוכל גם כן בהסבת שמאל, אחר כך נוטל את המצה האמצעית וחולקה לשני חלקים ומניח את החלק הגדול אצל מושבו לאפיקומן. ונוהגין לכרכו במפה זכר למה שנאמר משארותם צרורות בשמלותם. ויש שמשימים אותו כך על שכמם זכר ליציאת מצרים, ולפי שהאפיקומן הוא במקום הפסח, לכן הוא חשוב ויהי החלק הגדול. והחלק הקטן מחזירו להקערה למקומו, ומגלה קצת את המצות, ומגביה את הקערה, ואומרים הא לחמא עניא די אכלו וכו' עד לשנה הבאה בני חורין. והאומרים כהא לחמא עניא לא יאמרו תיבת די.

ד אחר כך מוזגין כוס שניה והתינוק שואל מה נשתנה. ואם אין תינוק ישאל בן אחר או בתו או חברו או אשתו. ואחר כך אומרים עבדים היינו וכו' והנכון לפרש לבני ביתו דברי ההגדה בלשון שמבינים, ואם גם בעצמו אינו מבין לשון הקודש, יאמר מתוך ההגדה שהוא עם פירוש ולאחר כל פיסקא יאמר בשפה שמבין, ומכל שכן המאמר רבן גמליאל היה אומר וכו' שצריכין להבין את הטעם של פסח מצה ומרור. כשמגיע לוהיא שעמדה וכו' יכסה את המצות (שלא יראה פת בושתו, שמניחין אותו) ונוטלין את הכוסות בידיהם, ואומרים והיא שעמדה וכו' עד מידם. וחוזר ומגלה את המצות, וכשמגיע "למצה זו" נוטל את מחצה המצה שבקערה ומראה לבני ביתו, ואומר, מצה זו וכו' וכן במרור זה מגביה את המרור. אבל כשאומר פסח שהיו אבותינו אוכלים וכו' לא יגביה את הזרוע שהוא זכר לפסח, שלא יהא נראה כאילו הקדישו לכך, וכשמגיע ללפיקך מכסה את המצות ונוטל כל אחד את הכוס בידו ומגביה עד שחותרם גאל ישראל, ומברכין על הכוס בורא פרי הגפן ושותין בהסבת שמאל.

ה אחר כך רוחצין ידיהם ומברכין על נטילת ידים ומברך המוציא על המצות. ולפי שביום טוב צריך לבצוע על שתי ככרות שלימות. ומצות אכילת מצה היא מן הפרוסה, לפי שהמצה נקראת לחם עוני ודרכו של עני בפרוסה, על כן בשעה שהוא מברך המוציא אוחז שתי המצות השלמות בידי, והפרוסה ביניהן ומברך המוציא. ומניח את המצה התחתונה מידי ואוחז רק בעליונה וגם בפרוסה, ומברך על אכילת מצה. ובצוע מן העליונה וגם מן הפרוסה מכל אחת כזית וכן הוא נותן לכל אחד מבני ביתו ואוכל שניהם יחד בהסבה שמאלית, ואם קשה לו לאכלם בפעם אחת אוכל תחלה את כזית המוציא ואחר כך הכזית מן הפרוסה, רק שלא ישהה ביניהם כלל ויאכל שניהן בהסבה. ונוהגין במדינות אלו, שבילי פסח אין טובלין את המצה במלח לא של המוציא ולא של מצה.

ו מי שאינו יכול ללעוס מצה, מותר לשרותה במים לרככה. ובלבד שלא תהא נמחה לגמרי. ומי שהוא זקן או חולה ואינו יכולה לאכלה שרויה במים, יוכל לשרותה ביין או בשאר משקים. כששורין את המצה לצאת בה, צריכין לזוהר שלא לשרותה מעת לעת כי אז נחשבה כמבושל ואין יוצאין בה. וגם צריכין לזוהר בשאר דברים שלא יפסיד דין לחם עיין לעיל סימן מ"ח סעיף ה'.

ז אחר כך נוטל כזית מרור וכן הוא נותן לכל אחד מבני ביתו, וטובלו בחרוסת ומנער את החרוסת מעליו, שלא יתבטל טעם המרור, ומברך על אכילת מרור ואוכלו בלא הסבה. אחר כך נוטל מן המצה בתחתונה גם כן כזית, וגם כזית מרור, ונכון לטבול גם כן בחרוסת ולנער מעליו, ומניח את המרור תוך המצה ואומר כן עשה הלל וכו' ואוכל בהסבה. שיעור כזית כתבנו בכללים שהוא כמו חצי ביצה, אמנם יש אומרים שהוא קצת פחות מכשליש ביצה, וכיון דמרור בזמן הזה מדרבנן, לכן מי שקשה עליו לאכול מרור יכול לסמוך על דעה זאת לאכול רק פחות קצת מכמו שליש ביצה ויברך עליו ומי שהוא חולה שאינו יכול לאכול מרור כלל, ילעוס על כל פנים קצת מהמינים שיוצאין בהם, או שאר עשב מר עד שירגיש טעם מרירות בפיו לזכר בעלמא בלא ברכה.

ח אחר כך אוכלין הסעודה. ויש לאכול כל הסעודה בהסבה. ונוהגין לאכול ביצים, והחכם עיניו בראשו שלא למלאות כרסו, למען יוכל לאכול את האפיקומן כמצותו, ולא לאכילה גסה. ואין אוכלין בשר צלי בשתי הלילות אפילו של עוף, ואפילו בשלוהו ואחר כך צלאהו בקדירה אין אוכלין. יש נוהגין שלא לאכול בלילות אלו שום טיבול, חוץ משתי טיבולים של מצה, כדי שיהא ניכר שאלו הם לשם מצה. לאחר גמר הסעודה אוכלין אפיקומן זכר לקרבן פסח שהיה נאכל בסוף הסעודה שיהא גמר כל השביעה, ויש לאכול כשני זיתים אחד זכר לפסח ואחד זכר למצה שהיה נאכל עם הפסח, ועל כל פנים לא יפחות מכזית. ואוכלו בהסבה, ואחר האפיקומן אסור לאכול שום דבר. אחר כך מוזגין כוס שלישית לברכת המזון וצריך לדקדק בה אם היא נקיה משיווי כוסות, דהיינו אם אין בה שיווי יין ששרה בו מצה בשעת הסעודה כי אם אינו נקי צריך שטיפה והדחה ומצוה להדר שיהיה לו מזומן, אבל לא ילכו מבית לבית לצורך מזומן, כי כל אחד צריך לברך ברכת המזון במקום שאכל. ונוהגין שבעל הבית מברך בזימון שנאמר טוב עין הוא יבורך והוא מקרי טוב עין, שאמר כל דכפין ייתי ויכול וכו'. ואחר כך מברכין על הכוס ושותה בהסבה. ואסור לשתות בין כוס זאת לכוס רביעית.

ט אחר ברכת המזון מוזגין כוס רביעית, ונוהגין לפתוח את הדלת לזכר שהוא ליל שמורים, ואין מתייראין משום דבר, ובזכות האמונה יבא משיח צדקנו, והקדוש ברוך הוא ישפוך חמתו על עובדי כוכבים, ולכן אומרים שפוך חמתך וכו'. אחר כך מתחילין לא לנו ואומרים

כסדר, וכשמגיע להודו אם הם שלשה אפילו עם אשתו ובניו שהגיעו לחינוך, יאמר הודו והשנים יענו כמו שאומרים בצבור. מן הכוס הרביעית צריכין לשתות רביעית שלם ומברכין אחריה ברכה אחרונה ואחר כך גומרין בסדר ההגדה ואחר הארבע כוסות אסור לשתות שום משקה רק מים. אם אין שינה חוטפתו יאמר אחר ההגדה שיר השירים, ונוהגין שאין קורין קריאת שמע שעל המטה רק פרשת שמע וברכת המפיל, להורות שהוא ליל שמורים מן המזיקין ואין צריך שמירה.

י מי שאינו שותה יין כל השנה מפני שמזיק לו, אף על פי כן צריך לדחוק את עצמו לשתות ארבע כוסות כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה על רבי יהודה בן רבי אילעי שהיה שותה ארבע כוסות של פסח והיה צריך לחגור צדעיו עד שבועות, ומכל מקום יכול למוזגו במים או לשתות יין צמוקים או שישתה מעד (מי דבש) אם הוא חמר מדינה.

יא אם נאבד האפיקומן, אם יש לו עוד מצה מאלו שנעשו לשם מצת מצוה, יאכל ממנו כזית ואם לאו יאכל ממצה אחרת כזית.

יב מי ששכח לאכול את האפיקומן, אם נזכר קודם ברכת המזון אף על פי שכבר נטל מים אחרונים, או שאמר הב לן ונברך, אוכלו ואינו צריך לברך המוציא, ואף על גב דאסח דעתיה מלאכול לא חשיב היסח הדעת, כיון שמחוייב לאכול ואתכא דרחמנא קסמכינן, ומכל מקום יש לו ליטול ידיו ולא יברך על נטילת ידיים. ואם לא נזכר עד לאחר ברכת המזון קודם שבירך בורא פרי הגפן על כוס שלישית יטול ידיו וגם כן לא יברך על נטילת ידיים ויברך ברכת המוציא ויאכל כזית ואחר כך יברך ברכת המזון. ויברך על כוס שלישית וישתה, אבל אם לא נזכר עד לאחר שבירך בורא פרי הגפן על כוס שלישית ישתה את הכוס, ואם רגיל בפעם אחר לברך ברכת המזון בלא כוס יטול ידיו ויאכל אפיקומן ויברך ברכת המזון בלא כוס, אבל אם הוא נזהר לברך תמיד ברכת המזון על הכוס, ועתה לא יוכל לברך על הכוס, משום דהוי מוסף על הכוסות, ולכן לא יאכל אפיקומן, ויסמוך על המצה שאכל תחלה.

ספר החינוך

ה. מצות שחיטת הפסח

לשחט ביום ארבעה עשר בניסן בין הערבים שה תמים זכר בן שנה, או גדי בבית הבחירה, וזה נקרא קרבן הפסח, שנאמר (שמות יב ו) ושחטו אתו כל קהל עדת ישראל בין הערבים. וענין המצוה הוא, שמתקבצים אנשים מישראל לחבורות ולוקחין מן השוק או מביתם גדי אחד או שה תמים זכר בן שנה, ושוחטין אותו בעזרת בית המקדש ביום י"ד בניסן בין הערבים, ואחר כך לערב אוכלין אותו בין כלם אחר מאכלם, שמצותו לאכלו על השבע (פסחים ע.).

משרשי מצוה זו, כדי שיזכרו היהודים לעולם הנסים הגדולים שעשה להם השם יתברך ביציאת מצרים.

דיני המצוה, כגון זמן שחיטתו ביום אימת, (שם נח.) ושהוא נשחט בשלש כתות בעזרה, (שם סד.) וכי דוחין שבת עליו, (שם סה.) ודיני מנויו, וקריאת ההלל עליו, ותקיעת חצוצרות, ויתר פרטיה מבוארים במסכת פסחים.

ונוהגת בזכרים ובנקבות בזמן הבית. והעובר עליה במזיד ולא עשה פסח, חייב כרת. בשוגג אינו מביא קרבן, לפי שזה הוא אחד משלשה חטאים שבזדון כרת ואין בשגגתן חטאת, והן זה, מגדף ומבטל מילה.

ו. מצות אכילת בשר הפסח

לאכל בשר הפסח בליל חמשה עשר בניסן על פי תנאים שבכתוב, שנאמר (שמות יב ח) ואכלו את הבשר בלילה הזה.

משרשי מצוה זו, מה שכתבנו בשחיטתו (מצוה ה) כדי לזכר הנסים הגדולים שעשה לנו האל שהוציאנו מעבדות.

דיני המצוה, כמה חייב כל אחד לאכל ממנו לכל הפחות, (פסחים סט.) והנמנן עליו איך יתנהגו עד שיאכלוהו, שלא לצאת מן החבורה (שם סו.) ושלא ישנו (שם קכ.) ויתר פרטיה, מבוארים בפסחים.

ונוהגת בזכרים ובנקבות, והעובר עליה בטל עשה. וכלל גדול בכל התורה לכל שאומר שיבטל מצות עשה שכופין אותו בית דין, אם יש כח בידם, עד שיקמנה (כתובות פו. חולין קלב:).

ז. שלא לאכל הפסח נא ומבשל

שלא לאכל מבשר הפסח נא ובשל כי אם צלי אש, שנאמר (שמות יב ט) אל תאכלו ממנו נא ובשל מבשל במים כי אם צלי אש. הענין הזה, שלא יאכל אותו קדם גמר בשולו אפילו בצלי, וזהו פרוש נא, (פסחים מא.) שהבשר שהתחיל בו מעשה האור ונצלה מעט ואינו ראוי לאכילת אדם, עדין נקרא נא. אבל כשהוא חי לגמרי שלא התחיל בו האור כלל, אין בכלל לאו דנא ללקות עליו משום אל תאכלו ממנו נא. אבל אסור מדאורייתא, שכל שאינו צלי

אש, אסרה התורה דרך כלל. ופרוש בשל שבשלו במים או בכל משקה או במי פרות, שנאמר ובשל מבשל, רבה הכל.

משרשי מצוה זו, מה שכתוב בשחיטתו, לזכור נס יציאת מצרים. וזהו שנצטוינו לאכול צלי דוקא, לפי שכך דרך בני מלכים ושרים לאכל בשר צלי, שהוא מאכל טוב ומטעם, אבל שאר העם אינם יכולים לאכל מעט בשר שתשיג ידם, כי אם מבשל, כדי למלא בטנם. ואנו שאוכלים הפסח לזכרון שיצאנו לחרות להיות ממלכת כהנים וגוי קדוש, ודאי ראוי לנו להתנהג באכילתו דרך חרות ושרות, מלבד שאכילת הצלי יורה על החפזון שיצאו ממצרים ולא יכלו לשהות עד שיתבשל בקדירה.

דיני המצוה, כגון אם עשהו צלי קדרה, או סכו במשקים, או במי פירות או במים, או בשמן תרומה מה דינו ויתר הפרטים, מבואר בפסחים.

ונוהגת בזכרים ובנקבות בזמן הבית, והעובר עליו ואכל נא או מבשל לוקה. וכן אם אכל שניהם כאחד לוקה מלקות אחת, ששניהם לאו אחד לדעת הרמב"ם ז"ל. והרמב"ן ז"ל מנה אותן שני לאוין וכתב, שלוקין עליהן על כל אחד ואחד. דכיון דכתיב לא תאכלו כי אם צלי אש "נא ומבשל" למה לי, שמע מנה, ללקות על כל אחד ואחד מן הפרטים. ואמרו ז"ל כי בכל המצות יהיה המניין כן, שכל הנפרטים בתורה אחד אחד והם דברים חלוקים, נמנה כל אחד למצוה אחת בחשבון המצות, כגון זה דנא ומבשל, וכן אתנן ומחיר ושאור ודבש וזלתם.

ואמנם בענין המלקות יש חלוק בהם, שכל הנפרטים בלאו אחד, אין לוקין עליהם אלא מלקות אחד, כגון אתנן וזנה ומחיר כלב, ושאור ודבש, משפט גר יתום וכיוצא בהן כלן. אבל הלאוין שיש בהן כלל ופרטן בתחלה או בסוף, כגון זה הלאו שפרט נא ומבשל וכולל אל תאכלו כי אם צלי אש, וכן בנוזר כולל (במדבר ו ד) מכל אשר יצא מגפן היין לא יאכל, ואחר כך פורט חרצנים וגו' וענבים לחים ויבשים, באלו וכיוצא בהם לוקין עליהן על כל אחד ואחד, כי רבוי הפרט שלא היה צריך, יורה על המלקות על כל אחד ואחד כמו שאמרנו. והרבה הרב ראיותיו על זה בעיקר התשיעי בספר המצות שלו, שאין חשבון הלאוין כחשבון המלקות. וזה שאמרתי שהרמב"ן ז"ל ימנה כל הנפרטים בשם אחד אחד מצוה בפני עצמה דוקא כשהם חלוקים בענין כמו שכתבנו, כגון שאור ודבש, אתנן ומחיר. אבל במקום שהענין אחד, אף על פי שנפרטין בשמות חלוקים, לא נמנה זה כי אם מצוה אחת, כגון (דברים טו יט) כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך שאין זה אלא צווי אחת להקדיש כל הבכור, והפרט אינו אלא צוואה אחת. וכן (ויקרא כז לב) כל מעשר בקר וצאן שאין זה אלא צווי אחת להפריש לתת מעשר מבהמות אלו. וכן (דברים טז יח) שופטים ושוטרים שאין זה אלא שנעשה דין על פי אנשים אלה וצווי אחד הוא. וכן (ויקרא יט לו) מאזני צדק אבני צדק איפת צדק והין צדק. שהכל צווי אחד, שלא נשקר המדות.

ח. שלא להותיר מבשר הפסח

שלא להותיר כלום מבשר הפסח למחרתו, שהוא יום חמשה עשר בניסן, שנאמר (שמות יב י) ולא תותירו ממנו עד בקר.

משרשי מצוה זו, מה שכתוב בשחיטתו לזכר נסי מצרים. וזה שנצטוינו שלא להותיר ממנו, הענין הוא כדרך מלכים ושרים, שאינם צריכין להותיר מתבשילין מיום אל יום, ועל כן אמר, שאם יותר ממנו, שישרף כדבר שאין חפץ בו, כדרך מלכי אדמה. וכל זה לזכר ולקבע בלב, שבאותו זמן גאלנו השם יתברך ונעשינו בני חורין וזכינו למלכות ולגדלה.

דין המצוה בפסחים.

ונוהגת בזכרים ובנקבות בזמן הבית. והעובר עליה והותיר, עבר על לאו. ואין לוקין על לאו זה לפי שהוא נתק לעשה, שנאמר (שם) והנותר ממנו עד בקר באש תשרפו. והלכה היא לאו שנתק לעשה אין לוקין עליו.

ט. מצות השבתת החמץ

להסיר כל לחם חמץ ממשכנותינו ביום ארבעה עשר בניסן, שנאמר (שמות יב לו) אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתכם. ופרושו "הראשון", קדם לפסח.

משרשי מצוה זו, כדי שנזכר הנסים במצרים, כמו שכתוב בקרבן פסח.

דיני המצוה, כגון שעת ביעורו מן היום מתי, ומה היא השבתתו, (פסחים כא.) ובאי זה מקום צריך לחפשו, (שם ה.) ובאי זה מקום אינו צריך, ומאימתי מוטלת המצוה עליו אם יוצא לדרך, (שם ו.) ואם חל ארבעה עשר בניסן בשבת איך יהיה דינו, (שם מט.) והבטול בפה (שם ו:): שצריך לעשות נוסף על הבעור, ויתר פרטיה, מבוארים בפסח ראשון.

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. ועובר עליה ולא השביתו, בטל עשה ותשביתו. ואם יש חמץ במשכנותיו עובר גם כן על לא תעשה, שנאמר: שאור לא ימצא בבתים. אבל אין לוקין על לאו זה, אם לא עשה בו מעשה, שהלכה היא, לאו שאין בו מעשה, אין לוקין עליו.

י. מצות אכילת מצה

לאכל לחם מצה בליל חמשה עשר בניסן העשוי ממין דגן, (פסחים לה.) שנאמר (שמות יב יח) בערב תאכלו מצות. ופרושו ליל חמשה עשר בניסן בין בזמן שיהיה שם פסח, או בזמן שלא יהיה שם.

משרשי מצוה זו, מה שכתוב בקרבן הפסח.

דיני המצוה, כגון שמור הצריך למצות, (שם מ.) וענין לישתן, (שם מב.) ובאיזה מים נלושות, ושעור אכילתן לכל הפחות, ויתר פרטיה, מבוארים בפסח ראשון.

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, והעובר עליה, בטל עשה. וכבר אמרנו, שבת דין כופין על בטול עשה.

יא. שלא ימצא חמץ ברשותנו בפסח

שלא ימצא חמץ ברשותנו כל ימי הפסח, שנאמר (שמות יב יט) שבעת ימים שאור לא ימצא בבתים. ובאר חכמינו זכרונם לברכה (פסחים ה:) לאו דוקא ביתו, אלא כל שברשותו. ולא דוקא שאור שהוא מחמץ, דהוא הדין לחמץ. דשאור וחמץ חד הוא לענין אסורו (ביצה ז:).

משרשי המצוה, כדי שנזכר לעולם הנסים שנעשו לנו ביציאת מצרים, כמו שכתוב בשה הפסח. ונזכר מה שארע לנו בענין זה, שמתוך חפזן היציאה אפינו העסה מצה, כי לא יכלו להתמהמה עד שיחמיץ, כמו שכתוב (שמות יב לט) ויאפו את הבצק וגו'.

דיני המצוה, כגון אם הפקיד חמצו ביד אחרים מה דינו או אחרים בידו, וכן חמץ הקדש בידו, או של גוי באחריות ושלא באחריות, ודין עכו"ם אדם שהפקיד לו חמץ, ודין תערבת

חמץ אם עוברים עליו. והפת שעפשה מה דינה, (שם מה:) ויתר פרטיה, מבוארים בפסח ראשון.

ונוהגת בזכרים ונקבות בכל מקום ובכל זמן. והעובר עליה ונמצא חמץ ברשותו במזיד, עבר על שני לאוין משום בל יראה ובל ימצא, ולוקה כל זמן שעשה בו מעשה, כגון שחמץ עסה והניחה בביתו, או שלקח חמץ והצניעו בביתו. אבל אם לא עשה בו שום מעשה, אלא שנשאר בבית מקודם הפסח, אין לוקה עליו, שהלכה היא, לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו, כמו שאמרנו.

יב. שלא לאכל מכל דבר שיש בו חמץ

שלא לאכל מדברים שיש בהם חמץ, ואף על פי שאין עקר הדבר חמץ, כגון כותח הבבלי וכיוצא בו, שנאמר: (שמות יד כ) כל מחמצת לא תאכלו. ופרשו זכרונם לברכה (פסחים מג.) שענין הכתוב הזה יורה בזה, שכך קבלו הפרוש בו. ודעת הרמב"ם ז"ל, שאם יש במאכלים אלו כזית חמץ בכדי אכילת פרס, אסור מן התורה בלאו, כלומר למלקות אבל לא לכרת, מכיון שנתערב ברב. ואם לא יהיה בהם כזית חמץ בכדי אכילת פרס, לא יהיה בו מלקות, אלא מכת מרדות, לפי שאינו אסור מן התורה אלא מדרבנן, וכן כתוב בחבדו הגדול. ואם כן לדעתו יבא הלאו זה דכל מחמצת להיכא שנתערב כזית חמץ בכדי אכילת פרס, שיהיה בו לאו. כלומר מלקות ולא כרת. והרמב"ן ז"ל כתב הפך מזה ואמר, שהלאו הזה איננו נחשב בכלל הלאוין, אלא שהוא מן הלאוין הרבים שבא בחמץ ובשאר. וזה הלאו בא להורות על מה שאמרו חכמינו ז"ל בגמרא (פסחים כח:) אין לי אלא שנתחמץ מאליו, חמצו על ידי דבר אחר מניין? תלמוד לומר כל מחמצת. אבל בענין חמץ שנתערב, כל זמן שיהיה בו כזית בכדי אכילת פרס בזה אין צריך לאו בפני עצמו, דהרי הוא כאלו הוא בעין ויש בו כרת. כמו בכל חמץ שהוא בעין. ואם לא יהיה בתערבת כזית בכדי אכילת פרס, האוכלו פטור, אבל אסור, שהלכה כדברי חכמים שאמרו (שם מג) על חמץ דגן גמור ענוש כרת. וכל שהוא כזית בכדי אכילת פרס, דגן גמור נקרא, ועל ערובו, כלומר שהוא פחות מכזית בכדי אכילת פרס, ולא כלום. ודלא כר' אליעזר דפליג עליהו בגמרא ואמר על ערובו בלאו.

משרשי מצוה זו, מה שכתבנו בשאור. ואולם לחזק הדבר בלבנו, הרחקתנו התורה כל כך. דיני המצוה, כגון הדברים שנכללו באסור זה, מה הן, ומה שמם, ויתר פרטיה, בפסחים (מב.).

ונוהגת בזכרים ונקבות, בכל מקום ובכל זמן. והעובר עליה לוקה, ובתנאי שיהיה בהם כזית בכדי אכילת פרס, כמו שאמרנו, אבל אין בו כרת. לדעת הרמב"ם ז"ל ולדעת הרמב"ן ז"ל יש בו כרת. ואם אין בו כזית בכדי אכילת פרס, אין בו חיוב מלקות, אלא דינו כדין חצי שיעור שאסור מן התורה, ואין לוקין עליו. ובזה יורו שניהם ז"ל.

יג. שלא נאכיל מן הפסח לישראל משומד

שלא נאכיל מן הפסח לישראל מומר לעבודה זרה, שנאמר: (שמות יב מג) כל בן נכר לא יאכל בו, ובא הפרוש עליו, (מכילתא שם) בן ישראל שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים, וכן תרגם אונקלוס.

משרשי מצוה זו, כמו שכתוב בשחטתו, לזכר נסי מצרים, ועל כן ראוי שלא יאכל בו מומר [משמד], מאחר שאנו עושין אותו לאות ולזכרון שבאנו באותו הזמן לחסות תחת כנפי השכינה ונכנסנו בברית התורה והאמונה, אין ראוי שנאכיל ממנו למי שהוא הפך מזה שיצא מן הכלל וכפר באמונה. ועל כיוצא בזה נאמר בגמרא לפעמים: סברא הוא, כלומר ואין צריך ראייה אחרת.

ונוהגת בזכרים ונקבות בזמן הבית שיש שם פסח. ועובר עליה והאכיל ממנו לבן נכר עובר על לאו. ואין בו מלקות לפי שאין בו מעשה.

יד. שלא נאכיל מן הפסח לגר ותושב

שלא להאכיל מבשר הפסח לגר ולתושב, שנאמר: (שמות יב מה) תושב ושכיר לא יאכל בו. והתושב הוא אדם מן האמות שקבל עליו שלא לעבד עבודה זרה ואוכל נבלות. ושכיר הוא גר שמל ולא טבל, שכן פרשו חכמינו ז"ל (יבמות עא.).

משרשי מצוה זו. מה שכתבנו באחרות לזכר יציאת מצרים. ובעבור שקרבן זה לזכר חרותנו ובואנו בברית נאמנה עם השם יתברך, ראוי שלא יהנו בו רק אותם שהשלימו באמונה, והם ישראלים גמורים ולא אלו שעדיין לא באו עמנו בברית שלם. וענין הרחקה הערל מאכילתו, גם כן מזה השרש (שם).

ונוהגת בזמן הבית בזכרים ונקבות. ועובר עליה והאכיל לאלו עובר על לאו, ואין לוקין עליו, שאין בו מעשה.

טו. שלא להוציא מבשר הפסח חוצה

שלא להוציא מבשר הפסח ממקום החבורה, (פסחים פה:); שנאמר (שמות יב מו) לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה.

משרשי מצוה זו. מה שכתבנו לזכר נסי מצרים. ומפני שנעשנו בני חורין ואדונים באה המצוה עליו שיהא נאכל במקום החבורה ולא נוציאהו לחוץ, כדרך מלכי ארץ, שכל המוכן להם נאכל בהיכלם ברב עם שלהם. ודלת הארץ בעת יכינן סעדה גדולה, ישלחו ממנה לחוץ מנות לרעהיהם, לפי שהוא חדוש אצלם.

דיני המצוה, כגון זה, מה דינו של בשר כשיוצא חוץ, (פסחים שם) וההקף שצריכה החבורה לעשות, ודין מחיצה שנפרצה בין החבורות, (פסחים ס:) ויתר פרטיה מבוארים בפסחים (שם). ונוהגת בזמן הבית בזכרים ונקבות. ועובר עליה והוציא מן הבשר לחוץ, עבר על לאו ולוקין עליו, והוא שיעשה בה עקירה מן הבית והנחה לחוץ, כדין הידוע בהוצאה של שבת (פסחים שם).

טז. שלא לשבר עצם מן הפסח

שלא לשבר עצם מכל עצמות הפסח, שנאמר (שמות יב מו) ועצם לא תשברו בו.

משרשי המצוה. לזכר נסי מצרים כמו שכתבנו באחרות. וגם זה גזע מן השרש הנזכר, שאין כבוד לבני מלכים ויועצי ארץ לגרר העצמות ולשברם ככלבים, לא יאות לעשות ככה, כי אם לעניי העם הרעבים. ועל כן בתחלת בואנו להיות סגלת כל העמים ממלכת כהנים וגוי קדוש (שם יט ו), ובכל שנה ושנה באותו הזמן, ראוי לנו לעשות מעשים המראים בנו

המעלה הגדולה שעלינו בה באותה שעה. ומתוך המעשה והדמיון שאנחנו עושין, נקבע בנפשותינו הדבר לעולם. ואל תחשב בני לתפש על דברי ולומר ולמה יצוה אותנו השם יתברך לעשות כל אלה לזכרון אותו הנס, והלא בזכרון אחד יעלה הדבר במחשבתנו ולא ישכח מפי זרענו? דע, כי לא מחכמה תתפשני על זה, ומחשבת הנער ישיאך לדבר כן. ועתה בני, אם בינה שמעה זאת, והטה אזנך ושמע (משלי כב יז), אלמדך להועיל בתורה ובמצות. דע, כי האדם נפעל כפי פעולותיו, ולבו וכל מחשבתיו תמיד אחר מעשיו שהוא עוסק בהם אם טוב ואם רע, ואפילו רשע גמור בלבבו וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום, אם יערה רוחו וישים השתדלותו ועסקו בהתמדה בתורה ובמצות, ואפילו שלא לשם שמים, מיד ינטה אל הטוב, ומתוך שלא לשמה בא לשמה, ובכח מעשיו ימית היצר הרע, כי אחרי הפעולות נמשכים הלבבות. ואפילו אם יהיה אדם צדיק גמור ולבבו ישר ותמים, חפץ בתורה ובמצות, אם יעסק תמיד בדברים של דפי, כאלו תאמר דרך משל שהכריחו המלך ומנהו באמנות רעה, באמת אם כל עסקו תמיד כל היום באותו אמנות, ישוב לזמן מן הזמנים מצדקת לבו להיות רשע גמור, כי ידוע הדבר ואמת שכל האדם נפעל כפי פעולותיו, כמו שאמרנו. ועל כן אמרו חכמים ז"ל (מכות כג): רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות, כדי להתפיס בהן כל מחשבותינו ולהיות בהן כל עסקינו להטיב לנו באחריתנו. כי מתוך הפעולות הטובות אנחנו נפעלים להיות טובים וזוכים לחיי עד. ורמזו ז"ל על זה (מנחות מג:), באמרם כל מי שיש לו מזווה בפתחו וציצית בבגדו ותפלין בראשו, מבטח לו שלא יחטא, לפי שאלו מצות תמידיות, ונפעל בהן תמיד.

לכן אתה ראה גם ראה, מה מלאכתך ועסקך, כי אחריהם תמשך ואתה לא תמשכם. ואל יבטיחך יצרך לומר, אחרי היות לבי שלם ותמים באמונת אלהים, מה הפסד יש כי אתענג לפעמים בתענוגי אנשים, בשוקים וברחובות, להתלוצץ עם הלצים, ולדבר צחות, וכיוצא באלו הדברים שאין מביאין עליהן אשמות וחטאות, הלא גם לי לבב כמו הם, קטני עבה ממתניהם, ומדוע ימשכוני הם אחריהם, אל בני, השמר מפניהם, פן תלכד ברשתם. רבים שתו מתוך כך כוס תרעלתם, ואתה את נפשך תציל. ואחר דעתך זה, אל יקשה עליך מעתה רבוי המצות בענין זכירת נסי מצרים, שהם עמוד גדול בתורתנו, כי ברבות עסקינו בהם, נתפעל אל הדבר, כמו שאמרנו.

דיני המצוה. כגון שובר עצם ממנו אפילו אחר זמן אכילתו, ודין אם יש כזית בשר עליו מה דינו, ודין הסחוסים וגדים הרכים שסופם להתקשות, ויתר פרטיה, מבוארים בפסחים (פד.).

ונוהגת בזכרים ובנקבות בזמן הבית. והעובר עליה ושובר עצם בפסח טהור, לוקה.

יז. שלא יאכל ערל מן הפסח

שלא יאכל הערל מן הפסח, שנאמר (שמות יב מח) וכל ערל לא יאכל בו. והוא הערל שמתו אחיו מחמת מילה, ואין צריך לומר עברין [משמד] לערלות, ובו הוא דאינו אוכל אבל אוכל הוא במצה ומרור, וכן תושב ושכיר גם כן.

משרשי מצוה זו. מה שכתבנו בתושב ושכיר.

דיני המצוה. כגון מילת בניו ועבדיו אם מעכבין אותו לשחט ולאכל הפסח, ויתר פרטיה מבוארים בפסחים (שם).

ונוהגת בזמן הבית. והעובר עליה, כגון ערל שאכל כזית ממנו, לוקה.

ט. שלא לאכל חמץ בפסח

שלא לאכל חמץ בפסח, שנאמר (שמות לג ג) ולא יאכל חמץ.

משרשי מצוה זו. מה שכתבנו בשאר מצות הפסח.

דיני המצוה. כגון מה הן הדברים שנאסר בהן משום חמץ, והן חמשה מיני דגן, ודין הלש במי פרות, ודין לתיתה, ותבשיל שנמצא בו חמץ, בחמין או בצונן, ויתר פרטיה מבוארים בפסחים (לה).

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ונקבות. ועובר עליה ואוכל כזית חמץ בפסח במזיד, חייב כרת. בשוגג חייב חטאת קבועה.

כ. שלא יראה לנו חמץ בפסח

שלא יראה חמץ בכל מושבתינו כל שבעת ימי הפסח, שנאמר (שמות יג ז) ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור בכל גבולך שבעת ימים. ואין אלה שני לאוין בשני ענינים, אבל הם בענין אחד, כמו שאמרו ז"ל (ביצה ז:) פתח הכתוב בחמץ וסים בשאור, לומר לך הוא חמץ הוא שאור, כלומר, אין הפרש בין החמץ עצמו ובין דבר המחמץ.

משרשי המצוה. מה שכתבנו בשאר מצות הפסח. דיניה מבוארים בפסחים.

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ונקבות. והעובר עליה ולקח חמץ בפסח והניחו ברשותו, לוקה. אבל אם לא הוציאו מקדם הפסח מביתו אינו לוקה עליו לפי שאין בו מעשה. ואין לוקין עליו, כמו שאמרנו.

כא. מצות ספור יציאת מצרים

לספור בענין יציאת מצרים בליל ט"ו בניסן, כל אחד כפי צחות לשונו, ולהלל ולשבח לשם יתברך על כל הנסים שעשה לנו שם. שנאמר (שמות יג ח) והגדת לבנך. וכבר פרשו חכמים, (מכילתא בא שם) דמצות הגדה זו הוא בליל ט"ו בניסן בשעת אכילת מצה. ומה שאמר הכתוב לבנך, לאו דוקא בנו, (פסחים קטז.) אלא אפילו עם כל בריה.

וענין המצוה, שיזכר הנסים והענינים שארעו לאבותינו ביציאת מצרים, ואיך לקח האל יתברך נקמתנו מהם, ואפילו בינו, לבין עצמו, אם אין שם אחרים, חייב להוציא הדברים מפיו, כדי שיתעורר לבו בדבר, כי בדבור יתעורר הלב.

משרשי מצוה זו. מה שכתוב בקרבן הפסח. ואין מן התמה אם באו לנו מצות רבות על זה, מצות עשה ומצות לא תעשה, כי הוא יסוד גדול ועמוד חזק בתורתנו ובאמונתנו. ועל כן אנו אומרים לעולם בברכותנו ובתפלותנו זכר ליציאת מצרים, לפי שהוא לנו אות ומופת גמור בחדוש העולם, וכי יש אלה קדמון חפץ ויכול, פועל כל הנמצאות הוא ובידו לשנותם, כפי שיחפץ בכל זמן מן הזמנים, כמו שעשה במצרים, ששנה טבעי העולם בשבילנו, ועשה לנו אותות מחדשים גדולים ועצומים, הלא זה משתק כל כפר בחדוש העולם ומקים האמונה בידיעת השם יתברך, וכי השגחתו ויכלתו בכללים ובפרטים כלם.

דיני המצוה. כגון הסדר שחיבין ישראל לעשות בלילה הזה בענין סעדתן, והכוסות של יין שחיבין לשתות, ושעורן, ומזיגתן, וסדורן. והנני כותב לך בני הסדר בקצרה, כאשר שמעתי מפי חכמי הדור בדיוק. בתחלה מביאין מים ונוטלין יד אחת בשביל כוס של קדוש שצריכין לטל. והכי איתא בברכות בפרק כיצד מברכין, (מג.) שבכוס מספיק נטילת יד אחת, ואין

מברכין על נטילה זו. ואם רצה לטל שתי ידיו לכוס נוטל בלא ברכה. ואחר כך מברך על היין ומקדש ואינו מברך על היין לאחריו. ואחר כך נוטל שתי ידיו ומברך על נטילת ידיים, ומטבל הירק ומברך עליו בורא פרי האדמה לפניו, ולאחריו אינו מברך בורא נפשות וכו', לפי שימתין עד שיאכל המרור ואז יברך בורא נפשות על המרור ועל הירק. ואין כל מה שעשה בנתיים הפסקה, כמו שנפרש. ואחר שאכלו מן הירק בחרסת, מוזגין כוס שני, וקוראין ההגדה עם שני פרקים מן ההלל, ונוטלין היד אחת ומברך אשר גאלנו וכו' על כוס השני, ושותין אותו, ואין מברכין עליו פרי הגפן, ולא לאחריו על הגפן. ואחר ששתו כוס שני, נוטלין לידיים ומברכין על נטילת ידיים, ונוטלין חצי מצה ומניחין אותה על השלמה ומברכין על החצי המוציא ולאכל מצה. ונוטלין חזרת ומברכין לאכל מרור, ואוכלין ממנו בטבול בחרסת, ואין מברכין עליה בורא פרי האדמה, לפי שנפטר בברכה שברכו בירק תחלה, דהכי מכת בגמרא, (פסחים קג:) דלא הוי הפסקה לעולם, שנצטרך לחזר ולברך, אלא אם כן יש בדבר שני ענינים, שיעקר האדם דעתו מן הענין, כגון דאמריי הב לן ונברך, וכיוצא בזה. וכן שלא יהא באפשר לעשות שני הדברים ביחד, כגון מה שאמרו ז"ל (חולין פז.) ורש"י שם) משתי וברוכי בהדי הדדי לא אפשר. ואחר שאוכלין מן המרור בטבול, כורכין ממנו על גבי מצה ואוכלין. ואחר כך אוכלין סעדתן. ואחר כך אוכל כל אחד ואחד מעט מצה, וזכר לפסח שהיה נאכל על השבע, ואין אוכלין עוד כל הלילה, שלא לסלק טעם המצה מן הפה. דכתיב (תהלים קיט קג) מדבש לפי, אבל מים ודאי שותין שאין המים מפגין הטעם. וכן שותין גם כן תרי כסי דמצוה, כי לא נדחה מצוה מטעם זה. ואחר כך נוטלין לידיים ואין מברכין על נטילת ידיים. ומוזגין כוס שלישי, ומברך עליו ברכת המזון ובורא פרי הגפן, אבל לא לאחריו על הגפן. ואחר כך מוזגין כוס רביעי וגומרין עליו את ההלל, ואין מברכין עליו בורא פרי הגפן, אבל אחרי מברכין על הגפן, והוא שלא יהא דעתו לשתות עוד כוס חמישי. נמצא לפי זה, שאין מברכין בורא פרי הגפן, אלא תרי זמני, על כוס של הקדוש, ועל כוס הברכה. ועל הגפן, פעם אחת אחד כל הכוסות. וארבע הכוסות ומצה דמצוה, צריכין הסבה. ויתר הפרטים מבוארים בסוף פסחים.

ונוהגת בזכרים ונקבות (פסחים לו. קטו:) בכל מקום ובכל זמן. והעובר עליה, בטל עשה.

ה'הלל' ב'הקרבת קרבן פסח'

תיאור הקרבת קרבן פסח המורה על

הנסים הגדולים שנעשו לעם ישראל

מאת הרה"ג רבי הלל בריסק שליט"א

בזמן בית המקדש שיבנה במהרה בימינו תהיה הקרבת קרבן פסח, ויתואר הדבר בקצרה לפי הבנתנו הקלושה.

הגמרא (פסחים סד:) מספרת "הנו רבנן, פעם אחת בקש אנריפס המלך לתן עיניו באוכלוסי ישראל, אמר ליה לכהן גדול, תן עיניך בפסחים, נטל בוליא מכל אחד ונמצאו שם ששים ריבוא זוגי כליות כפלים כיוצאי מצרים חוץ מטמא ושהיה בדרך רחוקה. ואין לך כל פסח ופסח שלא נמנו עליו יותר מעשרה בני אדם, והיו קוראין אותו פסח מעובין" וכו'. ובמדרש (איכ"ר א' ב') מוסיף על כך: "תני רבי חייא אפילו ארבעים ואפילו חמשים. בר קפרא אמר אפילו מאה". ומשמע מהגמרא ומהמדרש שלא היה מספר קבוע, ולפחות היו 11 בכל חבורה, והמדרש רק מוסיף שהיו חבורות שהיו בהם 100, ולכן נחשב לפי המספר הקטן ביותר למרות שבנדאי היו הרבה יותר. והנה היו 1,200,000 ומליון ומאתים אלף פסחים ונכפיל זאת לפי 10 איש לקרבן פסח, עולה שהיו בירושלים בימות הפסח 12,000,000 [שנים עשר מליון] נפשות.

ונתאר איך הדבר נראה. לפני ימי הפסח עם ישראל עולים לרגל בהמוניהם. "כל שהוא מעולי הרגלים חייב להקריב קרבנותיו ברגל הראשון שהוא עולה" (רמב"ם פי"ד ממעשה הקרבנות הי"ג). כל עם ישראל באים עם בקר וצאן שהם התחייבו במשך השנה – או בכסף לקנותם. – מה מספר הבהמות שחייב להיות בירושלים בתקופה זו? באו השבון: 1,200,000 לקרבן פסח. בנוסף לכך היו מביאים חגיגת ארבעה עשר, עולת ראיה, שלמי חגיגה ושלמי שמחה. כמה צריך

מכל אלו? חגיגת ארבעה עשר רשות ואינה חובה (רמב"ם פ"י מקרבן פסח ה"ג) והמספר המשוער הוא פי ארבע יותר מקרבן פסח, שהרי צריך לשבוע קודם מהחגיגה (רמב"ם פ"ח מקרבן פסח ה"ג), זה מסתכם בכך – 4,800,000 [ארבע מליון ושמונה מאות אלף]. עולת ראיה ושלמי חגיגה הנם חובה לגברים (רמב"ם פ"א מחגיגה ה"א), ואם אין לו משלו משתתף עם אחרים (תוספתא חגיגה פ"א ו' ועיין שם בספר חזון יחזקאל. טורי אבן חגיגה ו'). שלמי שמחה חובה לכל (רמב"ם פ"א מחגיגה ה"א). אמנם אפשר לצאת בשל חבירו (תוס' פסחים צה: ד"ה טעון). ולכולם אין להם שיעור (רמב"ם פ"א מחגיגה ה"ב וה"ג), יש שלא היו מביאים ויש שהיו מביאים יותר מאחד במבאר בגמרא וברמב"ם, נתן להעריכם בכמות של אחד לכל נפש שהם 6,000,000. והכל יחד מסתכם בכך – 12,000,000 קרבנות. וכל זה מלבד ההתחייבויות של עם ישראל, הטאות ואשמות, אשם תלוי וצדיקים היו מתנדבים כל יום אחד מאן דאמר, יולדת וכו' וסתם נדרים ונדבות. יחד היו בודאי 24,000,000 קרבנות, ויתכן שאפלו יותר.

ראשי הסנהדרין מחלקים את התפקידים. מצוים לסוחרים הבקמות להביא מסביבות ירושלים את כל הצאן והבקר הקימים כדי שייספיקו לכל הקרבנות, ובהגיעם להרים אשר סביבות ירושלים, היה הריבוי כל כך עד שלא נראה הדשא, כי כלו הפך לבן מלבנונית הצמר. (תאור מספר "שבת יהודה" בשם רומאי אחד מובא להלן).

הסנהדרין בודאי דאגו גם שיהיה מספיק אכל [מצות ושאר ירקות] לכל העם הזה, והרי אכילה ממוצעת של אדם בכל יום היא כשיעור החייב בחלה ובירידת המן – עשרון במבאר בגמרא עירובין פ"ג, אם כן דאגו שיהיה מספיק אכל לשבעה, שמונה או עשרה ימים שכל הקהל נשאר בירושלים ועין בתוס' זבחים צ"ז ע"א ד"ה ופנית ותוס' סכה מ"ז ע"א ד"ה לינה ועין במשנה ב"מ כ"ח. שרק לאחר הרגל הלכו הביתה. עשרון הוא בערך 2 ק"ג ולעשרה ימים זה 20 ק"ג לנפש, ל-12,000,000 נפשות זה 240,000,000 ק"ג דהיינו 240,000 טונות אכל. ואמנם גם בשר הקרבנות שאכלו כלול בזה ו-12,000,000 בקבוקי יין לפחות לארבע בוסות ולקידוש. אך לא רק האנשים אוכלים. גם הפרות אוכלות עד

השחיטה, ודאגו שיהיה מספיק תבן כדי להאכיל 24,000,000 בקר וצאן. ומה עם הסוסים והחמורים שרכבו עליהם? הפמויות של האכל בלתי נתונות לתאור.

בנוסף לזה כל הקהל הזה צריך לגור באיזה מקום. הפנהדרין הקימו בודאי "גמ"ח דירות" שכל מי שבא דאגו לו לאכסניה [לו ולמקנהו] "ולא אמר אדם מעולם צר לי המקום שאלין בירושלים" (אבות פ"ה). היהודי המגיע לירושלים אינו דואג, אין הוא צריך לחפש דירה בשכירות, הוא מקבל דירה חנם כי [לדעה אחת – יומא יב.] "אין משכירין בתים בירושלים, ר' אלעזר ברבי שמעון אומר, אף לא מטות. וכו' התמקמו כל עם ישראל בירושלים לפני המועד, כל אחד דאג שיהיו לו מספיק בהמות ועופות לקרבנות ומתכוננים להקרבת קרבן פסח.

פלא – בירושלים ישנם כעת 12,000,000 אנשים, ועוד 24,000,000 בהמות, וזה לא צפוף. ובעצם מאיפה היו מטות לבלם כדי שישבו על מטה בבודה? ומאיפה היו מטות לישון – ובאדר"נ פרק ל"ה מבאר שזה היה מהנסים של ירושלים].

וכעת לתאור סדר ההקרבה שיהיה במהרה בימינו. בלם צריכים להקריב קרבן פסח, אבל רבים היו ממאי מת. ורבים חששו אולי הם ממאי מת? מה עושים? הולכים בירושלים לרח' "הטהרה" שם מהחלון מזים מי חטאת על כל מי שעובר עד שהרחוב נראה כתעלת מים – כשהאדם מרגיש שהוזה עליו ידע הוא שגטהר – עושים זאת ביום השלישי וביום השביעי (משניות פרה פ"ב – לפי פירוש הרמב"ם והרע"ב).

כל מי שנכנס לעזרה חייב בטבילה במקוה (רש"י יומא ל. ד"ה לעבודה ותוס' שם ד"ה אין אדם) ונלרמב"ם פ"ה מביאת מקדש ה"ד דוקא מי שנכנס לעזרה לעבוד עבודה מלבד שכל מי שהזו עליו חייב לטבול להטהר מטמאת מת. אם בן הכינו בירושלים הרבה מקנאות שבמשך יום ארבעה עשר יוכלו כל הקהל – 1,200,000 איש לטבול במקוה. וגם למחרת היום – כשיביאו עולת ראיה, יטבלו בלם במקוה, ואז בדהלן יהיו

כִּשְׁשׁ מִלִּיּוֹן אֲנָשִׁים, וְצָרִיךְ לְהַכִּין מִקְנָאוֹת לְכֻלָּם שִׁמְטָבְלוֹ לִפְנֵי שְׁחֵרִית. בְּכֻמָּה זְמַן אֲפָשֶׁר לְטָבֹל – יָרֵד וְטָבַל עָלֶיהָ וְנִסְתַּפֵּן? מְבוֹאֵר בְּ-רֵא"ש (זְבִים פ"א מ"ד) – שָׁזָה מִהֲלֹךְ הַמָּשִׁים אִמָּה שֶׁהוּא בְּ-27 שָׁנִיּוֹת לְטָבִילָה (לְפִי 18 דְּקוֹת לְמִיל) – וְזֶה מִסְתַּבֵּם בְּ-162,000,000 שָׁנִיּוֹת, שֶׁהֵם 45,000 שָׁעוֹת. נִשְׁעַר לְעֶצְמֵנוּ בְּכֻמָּה מִקְנָאוֹת הָיוּ שְׂכוּלָם הַסְפִּיקוּ לְטָבֹל וּלְהַגִּיעַ בְּזְמַן לְתַפְלָה. וְגַם בְּלֹא לְחַשֵּׁב אֶת ה'נִסְתַּפֵּן' שֶׁאֲפָשֶׁר לַעֲשׂוֹת מִחוּץ לַמִּקְדָּה הַקְרֵבֶת קָרְבַּן פֶּסַח הִיא בְּשָׁעָה "שְׂמֹנֶה וּמַחְצָה" בְּשָׁעוֹת זְמַנִּיּוֹת (פְּסָחִים נ"ט). דְּהֵיִינוּ שְׁלֹשׁ וְחֲצִי שָׁעוֹת לִפְנֵי הַלֵּילָה, וְנִמְשָׁכֶת עַד הַשְּׂקִיעָה וּפְחוֹת מִזֶּה. הַפֶּסַח נִשְׁחַט בְּשְׁלֹשׁ כִּתּוֹת (פְּסָחִים ס"ד). בְּשֵׁתִי הַכִּתּוֹת הָרֵאשׁוֹנוֹת הָיוּ קוֹרְאִים פְּעָמִים אֶת הַהֲלֵל, וּמִיָּמִיהֶם שָׁל כֶּת שְׁלִישִׁית לֹא הִגִּיעוּ ל'"אַהֲבָתִי" – לְפִי זֶה כִּמּוֹת הָאֲנָשִׁים שֶׁהָיוּ בְּכָל אַחַת מִשְׁתֵּי הַכִּתּוֹת הָרֵאשׁוֹנוֹת מִסְתַּבֵּם בְּ-530,000, וְשָׁל הַכֶּת הַשְּׁלִישִׁית מִסְתַּבֵּם בְּכָרְבַּע מִזֶּה שֶׁהֵם בְּ-140,000 וְנִתְּבוּנִן לְפִי זֶה בְּסֹדֶר הַדְּבָרִים.

בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשׂוֹר, בְּשִׁמְתִּי קְרֵבֶת הַשָּׁעָה "שְׂמֹנֶה וּמַחְצָה" [שְׁלֹשׁ וְחֲצִי שָׁעוֹת לִפְנֵי הַלֵּילָה], צוֹעֲדִים עִם הַכֶּבֶשׂ אוֹ הָעֹז לְכוּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. הֶרְחוּבוֹת מְלֵאִים, אֲנָשִׁים וּכְבָּשִׁים, – לְכֹאוֹרָה יֵשׁ לְחֲשׂוֹשׁ שֶׁמָּא יִטְמָאוּ בְּרִגַּע הָאַחֲרוֹן מֵאִיזָה שָׂרִץ, אֲדָּא אֵין חֲשֵׁשׁ, אֲפִי שְׂמִלְיוֹנֵי אֲנָשִׁים וּמִלְיוֹנֵי בְּהֵמוֹת הוֹלְכִים בְּרָחוֹב, הֶרְחוּב נָקִי וּמְבָרִיק וְאֵין בּוֹ לְכַלּוֹךְ אֲפִילוֹ ב'"עֲדָשָׁה", כִּי "שׁוּקֵי יְרוּשָׁלַיִם עֲשׂוּיִם לְהִתְפַּכֵּד בְּכָל יוֹם" (בְּבֹא מְצִיעָא כ"ו. וּבִתּוֹד"ה עֲשׂוּיִין). בְּדֹאֵי שְׁלֹפְחוֹת אֶחָד מִבְּנֵי הַחֲבוּרָה הַנִּמְנִים עַל קָרְבַּן פֶּסַח יָדַע הַלְבוֹת שְׁחִיטָה, וּפְמִבְאָר בְּרִש"י פְּסָחִים ז': שְׂמִצּוֹת הַשְּׁחִיטָה מוּטָלָת עַל הַבָּעֲלִים שִׁישְׁחֲטוּ בְּעֶצְמָם הָלָה רוֹכֵשׁ לוֹ סָבִין שְׁחִיטָה וּמִקְדִּישׁוֹ לְהִיּוֹת כָּלִי שָׂרֵת (פְּסָחִים סו. וּבִתּוֹד"ה תוֹחֵב לו), וּמִתְּבוּנָנִים לְהַקְרֵבֶת הַקָּרְבָּן.

מִגִּיעִים לְהַר הַבַּיִת שֶׁשְׂטָחוֹ הַכּוֹלָל ה' מֵאוֹת אִמָּה עַל ה' מֵאוֹת אִמָּה, וְרוֹאִים שְׂכָל הַר הַבַּיִת מְלֵא אֲנָשִׁים וּבְהֵמוֹת. לָאֵן יִכְנָסוּ כָּל אֵלּוּ? הָרִי כָּל שְׂטָחָה שֶׁל הָעֲזָרָה הַפְּנוּיָה מִבְּנִין – עֲזָרַת יִשְׂרָאֵל וְעֲזָרַת כַּהֲנִים זֶה בְּעֶרְךְ 135 אִמָּה עַל 110 אִמָּה שֶׁהֵם 14850 אִמּוֹת מְרוּבָּעוֹת, וּבִתְרַגּוּם

למטרים [לפי מידות ר' חיים נאה] 67.5 מטר על 55 שהם 3712.5 מטר רבוע, והרי "גברא באמתא יתיב" – אדם תופס שטח של אמה על אמה, דהיינו 4 אנשים במטר מרובע, וכעת מתקרבים לבית המקדש מליון ומאתים אלף אנשים, ובאם נניח שמכל חבורה הליך רק איש אחד, – אם הלכו יותר החשבון יגדל! ואתם מליון ומאתים אלף כבשים ועזים, וכיצד יכנסו כלם? ובכלל, הרי כל הזמן המיעד להקרבת קרבן פסח הוא רק שלש שעות ומחצה, איך יכולים כל כך הרבה אנשים להכנס לבית המקדש במשך זמן כל כך קצר, להקריב את קרבנם ולצאת?

מתקרבים לשערי בית המקדש, ההמונים זורמים ונכנסים, 12 לויים עומדים ליד השער מבחוץ ועוד 12 ליד השער מבפנים ומשגיחים על הסדר (עדות הרומאי), באשר נכנסו כ-530,000 איש עם 530,000 כבשים, נתמלאה העזרה והדלתות ננעלות בדרך גם [לחד מאן דאמר בגמרא פסחים סד:], ואז מתחלה ההקרבה של הכת הראשונה.

לפי החשבון עומדים בכל אמה מרבעת כ-35 איש עם 35 כבשים, ובכל מטר מרובע הרי יש ארבע אמות יוצא שבכל מטר עמדו 140 איש עם 140 כבשים!! וזה מלבד רבבות הכהנים המשרתים. ובאמת רואים כלם שיש עם רב, אך יחד עם זאת אין כלל צפיפות בעזרה, אחרת איך יכלו כל האנשים והכבשים להמצא בתנועה מתמדת, בדלהלן. כ-66 טורים של כהנים עומדים סביבות המזבח על אצטבאות, כדי שלא יתלכלכו בגדיהם בדם (פסחים סה:), ומשוער לפי החשבון של גברא באמתא יתיב – והמזבח היקפו 128 אמה – ומה יש להוריד 62 אמה שאין בהם יסוד. שהרי שפיכת הדם צריכה להיות כנגד היסוד!

מתקרב אדם לראש טור הכהנים, שוחט את הכבש שלו, והכהן מקבל את דמו. באותו רגע לוקח בעל הכבש את הכבש השחוט, ומיד בא אחר ושוחט באותו מקום והכהן מקבל את הדם. המזרקים היו טסים אל המזבח ונמסרים מכהן לכהן כחצים ביד גבור ולא היה נראה ביצד הם נמסרים מיד ליד מרוב המהירות (תאור הרומאי). לפי החשבון, לחמש מאות ושלושים אלף איש המחולקים ל-66 טורים, עולה לכל טור שמונת אלפים ושלושים כבשים, והם נשחטים לכל

היותר במשך תשעים דקות דהיינו 5400 שניות, אם כן כל כבש נשחט בפחות משניה.

מיד אחר השחיטה הולכים להפשיט את העור של הקרבן (פסחים ס"ד). על "אונקליות", שהם הווים המתאימים לכהן. מי שלא מוצא לוקח מהמקלות הדקים שהיו שם ותלה אותם על כתפו וכתף חברו, תולה עליהם את הכבש ומפשיט אותו באויר. כל אחד מהנמצאים שם הוא ממחה ל"ניקור", מוציא את האימורים, שם אותם בכלי שרת, והיון היה מקום להניח כל כך הרבה כלי שרת מלאים? ומשאר לכהנים שהספיקו בזריזותם להקריב אותם עד שקיעת החמה – (רמב"ם פ"א מקרבן פסח), ומלבד בזמן שחל ערב פסח בשבת שאז אפשר היה להקריבם כל הלילה (רמב"ם שם). והספיקו גם לשמוף את העזרה לפני השקיעה. (משנה פסחים ס"ד)

תוך זמן קצר נגמרת ההקרבה של הבת הראשונה, – עוד לפני שהלויים הספיקו להתחיל פעם שלישית את ההלל (משנה פסחים סד). והיא יוצאת ומפנה את העזרה. מיד נכנסת בת שניה וגם היא גומרת את מעשיה בזריזות ומפנה מקום לבת השלישית [כדי לצייר את גודל הנס יש להזכר את משך הזמן שאורף לבלם לצאת מבית המדרש ולפנותו לאחר גמר תפילת נעילה ולנסות לשער לפי זה כמה ימים היתה אורכת היציאה אלו היה קהל גדול כפי שהיה בבית המקדש].

מי שגמר להקריב הולך הביתה לצלות את הפסח. צליית הפסח ואכילתו רק בקומת קרקע מפני שנגזר ועליות לא נתקדשו (פסחים פה:). ולפי החשבון יוצא שאם כל תנור גדלו מטר מרבע, [ויתכן שכל אחד צלה בתנור נפרד – ובפרט בשערב פסח חל בשבת שאז כלם יצאו יחד לצלות את הפסח] אזי התנורים בלבד היו מחזיקים קילומטר שלם על קילומטר ומאותם מטר משמחה של ירושלים. [ובאמת – מבאר באדר"נ שמשני ירושלים היה שלא אמר אדם לא מצאתי תנור לצליית פסחים] ושנים עשר מליון אמות מרובעות היה צריך לאנשים, שזה 3 קילומטר מרבע [לפי ר' חיים נאה], וזאת כאשר לא מסבים, בהסבה, צריף הרבה יותר. ובכמות כזאת של אנשים לא פלא שמקול ההלל "פקע איגרא" – נבקעות גגות ירושלים (פסחים פד).

ביום טוב הראשון של פסח יש חובת "שלמי חגיגה" ו"שלמי שמחה", ואמנם יש להם תשלומים, אך המצוה העיקרית היא ביום הראשון (רמב"ם פ"א מחגיגה ה"ה). בנוסף לכך מי לא ילך ביום הראשון של פסח להתפלל בבית המקדש, ומי שהולך לבית המקדש חייב גם ב"עולת ראיה" בו ביום ואם לא הביא עבר על לא תעשה (רמב"ם פ"א מחגיגה ה"א).

אם בן ביום הראשון של חג הפסח, באו לבית המקדש כל 6,000,000 הגברים שהיו בירושלים, עם טפם (נשים וטוֹרוֹת) וכלם הצליחו להכניס לבית המקדש, ולהקריב כ-6 מליון קרבנות, הכוללות "עולת ראיה", שלמי חגיגה ושלמי שמחה, ואולי יותר, שהרי השלמים נאכלים לשני ימים ולילה אחד, והבשר צריך להספיק לכל הזמן. לפי החשבון דלעיל של שטח העזרה, עמדו כ-404 איש ו-404 בָּבָשִׁים באמה מרבעת!! [שהם: 1616 אנשים ו-1616 בהמות למטר רבוע] אך במשך התפלה הם עמדו רק כ-11 אמה שמתר לישראל לעמדה, ואם בן הצפיפות היתה פי 10 והיו כ-4040 איש באמה! ולפי ספר נדחי ישראל פרק מ"ג לבעל התפין חיים, וזה לשונו: שבאחת עשרה אמה ממקום כניסת העזרה ולפנים לצד המזבח שהיו מתרין ישראלים לעמד שם, עמדו כל הקהל בזמן הרגל שהיה מספרם אלפים ורבעות אנשים שהיה צריך לרחב עמידתן כמה מילין ועמידתן היתה צפופים ובעת השתחויה נעשה רוח שהיו משתחוים רוחים) בנוסף לזאת המזבח שרף במשך לילה אחד את כל העולות ראיה שכלן כליל לאשים, ואת האימורים של כל הפמות העצומה הזאת של הקרבנות.

לפי זה מובן מאד מה שכתוב (איכה ב' ז') "קול נתנו בבית ד' ביום מועד" ואומר התרגום: "קלא יהבו בבית מוקדשא דה' בקל עמא בית ישראל דמצליין בגויה ביומא דפסחא". ולמה דוקא ביומא דפסחא? מפני שאז רוב ישראל עלו לרגל להקריב קרבן פסח, וזה היה היום העמוס ביותר בבית המקדש, וקשה לצייר איזה קול גדול היה באשר כלם באו להתפלל, וענו "אמן יהא שמיה רבה מברך" בכל כוחם!!

מנחת נסכים

באמור, בערב פסח, הקריבו ב-ארבע מליון שמונה מאות אלף (4,800,000) קרבנות חגיגה ושלמי שמחה, מלבד קרבן פסח. וביום טוב ראשון הקריבו כ־שש מליון (6,000,000) קרבנות של עולת ראיה, ושלמי שמחה.

לכל הקרבנות האלו (מלבד קרבן פסח שפטור), חייבים לצרף גם נסכים ומנחות, נסכים בכתוב ברמב"ם (פרק ב' ממעשה הקרבנות הלכה ב' והלכה ג') ושיעורם (יחשב בזה לפי הקטן ביותר שהם מנחת ונסכי הכבש) (פרק ב' ממעשה הקרבנות הלכה ד') עשרון סלת - רבע ההין שמן, רבע ההין יין. ובמידות זמננו (לפי השעור הקטן יותר של ר' חיים נאה) עולה קצת יותר מ- ליטר יין, ליטר שמן, ו 2.4 ליטר סלת. נפח כלם יחד הוא 4.4 ליטר (לפי מדות החזון איש זה מסתכם בקרוב לפי שנים).

איפה קנו נסכים אלו. מבאר ברמב"ם (פרק ו' מהלכות כלי המקדש הלכה י"ב) שבבית המקדש היו שני דלפקים. באחד מהם היו משלמים, ומקבלים אשור על כך, ובדלפק השני היו מקבלים תמורת הפתק את המנחות והנסכים להם הערכו.

מה עשו עם המנחה והנסך? מבאר ברמב"ם (פרק ב' ממעשה הקרבנות הלכה א') כי את המנחה (המכילה את הסלת הבלולה בשמן) הקריבו על גבי המזבח, ואת היין שפכו ביסוד המזבח. הכסף משנה, אומר שביסוד המזבח הכונה בפשוטו, וה"לחם משנה" אומר שדעת הרמב"ם כדעת הראב"ד שאומר שאת היין שפכו בתוך ספל מנוקב שהיה בצד המזבח,

ועתה בואו חשבון. מה הכמות של השמן, היין והקמח שהיו צריכים להיות בבית המקדש בשני ימים אלו, כדי לספק לכל דורש את נסכיו.

נניח, כי בערב פסח כל המלאי ליומים היה מוכן במחסנים. אם כן לפי האמור היו עשר מליון ושמונה מאות אלף קרבנות שנצרכו לנסכים. המנה לכל קרבן מסתכמת ב-4.4 ליטר, וכשנכפיל זאת

בעשר מליון שמנה מאות אלף יעלה בדינו שהיו שם ארבעים ושבע אלף חמש מאות ועשרים מטר מעקב (47520) של שמן, קמח, ויין. וכל זה מלבד הכלים בהם החזיקו את המנחות האלו, שיתכן והם הכפילו את השטח הנצרך לאכסון.

כדי לאחסן כמות כזאת צריכים מחסנים בגדל של לפחות 69 מטר על 69 מטר בגובה של 10 מטר. להמחיש קצת, מדות אלו, יש לדעת כי אחד הבתי מדרש הגדולים ביותר בארץ נכנס 10 פעמים בנפח זה, וכל אחד ישער לפי בית מדרש גדול שהוא מכיר, ויוכל להעריך את גדל המחסנים. תאור נוסף שנתן לתאר, הוא שנפח זה שווה לנפח של כ- 670 משאיות שתא המטען של כל אחד הוא בגדל של אוטובוס.

נתאר לעצמנו חניה של 670 אוטובוסים רגילים, איזה שטח זה תופס. ועתה נחשב ונחשב את גדל הנסים שנעשו מתחלת חלוקת הנסכים לכל נצרך ועד גמר הקרבת עולת הראיה והנסכים. כיצד נעשתה החלוקה, ביום טוב ראשון, עמדו ליד הדלפק שש מליון (6,000,000) אנשים, והמתינו בסבלנות עד שכל אחד יקבל את הנסכים בתורו, והממנים על החלוקה, הספיקו לחלק לכמות כזו של אנשים את כל מה שבקשו.

וצריך באותו יום להקריב את הסלת והשמן על המזבח, וכאמור ביום טוב היו ששה מליון קרבנות החיבות בנסכים, ולפי החשבון שחשבנו, עלינו לתאר שצריך להעביר ביום אחד ולהקריב על המזבח שכל שטחו היה כ"ד אמה על כ"ד אמה (12 מטר על 12 מטר שזה שטח בערך של 7 אוטובוסים) נפח של כ- 250 אוטובוסים המכילים 14,400 מטר מעקב של קמח ו- 6,000 מטר מעקב שמן, (אגב, יש לשים לב כי ששת אלפים מטר מעוקב שמן, הם חמור בערה רב ועצום, ואלו הדברים היו מתנהגים בדרך הטבע, היתה צריכה להתפשט דליקה עצומה מכמות עצומה כזו של שמן, דליקה שבכוחה לשרוף עיר שלמה) וכל זה מלבד ה"עולות" שצריכות להשרף כליל, ואם נעריך אותם בשני מליון (2,000,000) ומשקל כל כבש

לפחות 10 קילו, שעולה הכל יחד כ-20,000 מט"ר מעקב אם כן צריך נפח של עוד בערך 200 אוטובוסים, שיש להקריבם על המזבח בו ביום ו6,000 מט"ר מעוקב יין, אותם היה צריך לנסך באותו יום – ולפי הראב"ד ולפי דעת הל"חם משנה ברמב"ם, שפכו את כל 6,000,000 הליטרים, לתוך הספל שהיה ליד המזבח [נתאר לעצמנו כמה זמן אורך לשפך בקבוק יין אחד. ובבית המקדש שפכו 6,000,000 בקבוקים לתוך אותו ספל, וזה במשך כמה שעות].

יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ונזכה לעלות לרגל ולקיים כל המצוות שנצטוונו שם.

לאפרושי מאיסורא

ידוע מכל הפוסקים האיסור לעלות להר הבית בזמן הזה. והיות וישנם זדים ממרים שבזמנינו המהרסים לעלות אל הר הבית, נציג בכאן תשובה שקבלנו מהרה"ג הרב מרדכי אליהו זצוק"ל בעצם כתב ידו, בנוגע לענין זה, שכותב שאסור מדאורייתא לעלות בזמן הזה, ובהיות שפסקיו מקובלים גם בחוגים שלהם, על ידי זה להסיר מכשול שלא יצטרפו עוד יהודים אחריהם ח"ו, וגם שהם עצמם יחזרו בתשובה.

כתב ידו של הרה"ג הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

רפ"ו אלול תשס"ז מאת הרב
מרדכי אליהו זצוק"ל.

נפסק להלכה שאסור מדאורייתא
לעלות בזמן הזה.

אזרח ימים בימינה

כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב
חטאת, וכל העוסק בתורת אשם כאילו
הקריב אשם (מנחות קי.).

מצוה רבה לעמוד לעזרתנו
להדפסת הספרים הנוספים
ניתן להקדיש לע"נ וכדומה

אמר לו הקב"ה גדול קרייתה בתורה כבנינה,
לך אמור להם ויתעסקו לקרות צורת הבית
בתורה ובשכר קרייתה שיתעסקו לקרות בה
אני מעלה עליהם כאלו הם עוסקים בבנין
הבית (תנחומא צו י"ד).

אפשר לתרום בטלפון: 05041-94471

או בת.ד. 8031 בית שמש

רשמיאלה עושר וכבוד

כתב החפץ חיים זיע"א:

והנה לפי מה שביארנו עד כה גודל ענין קדושת לימוד הזה [לימוד ההלכות השייכות לקרבנות ולבית המקדש], וגודל החיוב להכין עצמנו בידיעת הלכותיו, ומי שאין לו שהות או שאינו מוכשר לזה, יראה עכ"פ לעשות מעמד ומצב לאחרים שיעשו כן ויחשב על שמו. ע"כ מה נאה היה אלו ימצאו בכל פלך איזה עשירים מנדבין מנכסיהן לקבוע... שילמדו הסדר ההוא ויהיו בקיאים בכל הלכותיו... ללמוד ההלכות אלו על בורין ולפלפל בהן ולאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא, כי כיון שהקב"ה חושב להלימודים אלו כאלו מקיימין אותן בפועל ממש צריך להשתדל ולידע כל דבר בבירור, וכמו שכתב השל"ה בספר 'יש נוחלין' (מתוך דברי החפץ חיים זיע"א במאמר 'תורה אור').

ספרים שיצאו לאור בס"ד

ספר

באר החיים

ביאור רחב צח וברור
על תבנית

בית המקדש

הראשון

בספרי מלכים ודברי הימים
על פי חז"ל

ורבותינו המפרשים

ספרים שיצאו לאור בס"ד

ספר

היכל ידיד

ביאור רחב צח וברור

על תבנית

בית המקדש השני

מסכת מדות

על פי חז"ל ורבותינו המפרשים

ובניית בית המקדש השני, חלקים מתוך

דברי הימים, עזרא, נחמיה

חגי, זכריה, מלאכי

ספרים שיצאו לאור בס"ד

ספר

חיי תמיד

ביאור רחב צח וברור
על

מסכת תמיד

עבודת יום ביומו
בבית המקדש

על פי חז"ל ורבותינו המפרשים

ספרים שיצאו לאור בס"ד

הגדה של פסח לזמן בית המקדש ועשה פסח לה'

נוסח וסדר ההגדה כנהוג בכל הדורות
עם הוספות הנהגות בזמן שבית המקדש על מכונו

ע"פ חז"ל ופסקי הרמב"ם

בהלכות חמץ ומצה פרק ח'

❖ מהדורה שניה, חדשה ומפוארת ❖

עומד לצאת לאור בקרוב בעז"ה

ספר

מראה היכל

ביאור רחב צח וברור
על תבנית

בית המקדש
השלישי

נבואת יחזקאל

על פי חז"ל ורבותינו המפרשים